

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny křesťanského umění

Marta Keřkovská

Titulní listy a ilustrace Bible kralické šestidílné

Bakalářská práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D.

Praha 2011

Prohlášení:

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 11. 12. 2011

Marta Keřkovská

Bibliografická citace

Titulní listy a ilustrace Bible kralické šestidílné [rukopis] : Bakalářská práce/ Marta Keřkovská; vedoucí práce: PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D. Praha, 2011. 119 s.

Anotace

Titulní listy a ilustrace Bible kralické šestidílné

Bakalářská práce se bude zabývat ilustracemi šestidílné bible kralické, která byla vydávána postupně mezi léty 1579 – 1596. Nejprve bude představena ivančicko-kralická tiskárna, její vznik a činnost. Následně bude nezbytné vysvětlit techniku tisku, kterou ivančicko-kralická tiskárna užívala při tisku publikací. Práce se bude zajímat též o tiskaře, pracující v tiskárně, o jejich inspirační zdroje a o komparaci děl shodného tématu. Hlavní část práce se zaměří na ikonografický popis titulních stránek jednotlivých dílů bible, které jsou vytištěny ve formě celostránkové ilustrace. Do práce bude zahrnuta i tiskařská dílna Jiřího Melantricha, který tiskl bible v přibližně stejném období Kralické tiskárny. Bude stručně pojednáno o tiskaři a taktéž, se bude kapitola zabývat biblí dané tiskárny. Závěr kapitoly se bude věnovat komparaci biblí bratrské a Melantrichovy tiskárny.

Klíčová slova

Klíčová slova: bible, knihtisk, tiskárna, grafika, ikonografie, historie, Ivančice, Kralice

Abstract

Front-pages and illustrations of the sixfold Bible of Kralice

The Bachelor thesis will be aimed at the illustrations of the sixfold Bible of Kralice published gradually from 1579 to 1596. First of all, the Ivančice and Kralice printing house will be introduced. Its origin and activities will be dealt with. Afterwards, it will be necessary to explain the printing technology which was used by the printers of Ivančice and Kralice in their publications. The thesis will also talk about the printers of the house and their sources of inspiration. Eventually, if the printers' works are identical with these sources they will be compared. The main part of the thesis will be especially focused on iconographic description of the front-pages in particular parts of the Bible. The thesis will also mention Jiří Melantrich's printing house which printed Bibles approximately in the same time as Ivančice and Kralice printing house. The printer will be briefly introduced and so will his published Bible. The end of the chapter will focus on the comparison of the Ivančice and Kralice printing house with Melantrich's printing house.

Keywords

Key words: Bible, bookprinting, printing house, graphics, iconography, history, Ivančice, Kralice

Počet znaků (včetně mezer): 209697

Poděkování

Ráda bych především poděkovala za cenné rady, připomínky a vstřícnost vedoucímu mé práce panu profesoru PhDr. Ing. Janu Roytovi, Ph.D. Dále chci poděkovat Ústřednímu archivu na Synodní radě Českobratrské církve Evangelické za poskytnutí archivního materiálu.

Za technickou spolupráci srdečně děkuji mé rodině, Aleně a Karlu Matějkovým a Anně Ferdus.

OBSAH

1. ÚVOD.....	6
2. DOSAVADNÍ STAV BĀDÁNÍ	7
2.1. Stav bĀdání	7
3. HISTORIE JEDNOTY BRATRSKĚ.....	11
4. HISTORIE IVANĀICKO – KRALICKĚ TISKĀRNY.....	15
4.1. Postoj bratrĭ k svatĕm	17
4.2. Emblĕmy, signety a znaky v bratrskĕ tiskĀrnĕ	18
5. TECHNIKA TISKU V TISKĀRNĚ A CHOD DĪLNY PŘI TISKU.....	19
5.1. Chod tiskařskĕ dĭlny	19
5.2. Pĭsmo.....	21
5.3. Gramatika a jazyk	22
5.4. Grafickĕ techniky.....	22
5.4.1. Dřevořez a tisk z vĕšky.....	22
6. TISKAŘI IVANĀICKO KRALICKĚ TISKĀRNY	24
7. KRALICKĀ BIBLE ŐESTIDĪLNĀ.....	29
7.1. Biblickĕ odkazy ve vĕzdobĕ Bible Kralickĕ	30
7.2. I. dĭl Bible kralickĕ z roku 1579.....	31
7.2.1. Menřĭ vlysy na zaĀtĕku kapitol a mauresky	33
7.3. II. dĭl Bible kralickĕ r. 1580	35
7.3.1. Menřĭ vlysy na zaĀtĕku kapitol a mauresky	36
7.4. III. dĭl Bible kralickĕ z roku 1582.....	37
7.4.1. Menřĭ vlysy na zaĀtĕku kapitol a mauresky	38
7.5. IV dĭl. Bible kralickĕ z roku 1587.....	39
7.5.1. Menřĭ vlysy na zaĀtĕku kapitol a mauresky	40
7.6. V. dĭl Bible kralickĕ z roku 1588	44
7.6.1. Menřĭ vlysy na zaĀtĕku kapitol a mauresky	45
7.7. VI. dĭl Bible kralickĕ z roku 1594.....	47
7.7.1. Menřĭ vlysy na zaĀtĕku kapitol a mauresky	51

8.	JEDNODÍLNÉ REVIDOVANÉ BIBLE Z ROKU 1596 A 1613.....	59
8.1.	Jednodílná Bible kralická z roku 1596.....	59
8.1.1.	Menší vlysy na začátku kapitol a mauresky	62
8.2.	Jednodílná Bible kralická z roku 1613.....	74
8.2.1.	Menší dekorativní vlysy a další výzdoba	76
8.3.	Přetisky šestidílné Bible kralické.....	78
9.	TISKÁRNA JIŘÍHO MELANTRICHA Z AVENTINA A BIBLE ČESKÁ Z ROKU 1570.....	79
9.1.	Tiskárna Jiřího Melantricha.....	79
9.2.	Melantrichova Bible česká z roku 1570	81
9.3.	Ilustrace Bible české	83
9.3.1.	Titulní strana	83
9.3.2.	Ukázky ilustrací v jednotlivých knihách bible	85
10.	KOMPARACE BIBLÍ.....	89
11.	ZÁVĚR	91
11.1.	Výtvarná kvalita Ivančicko-kralické tiskárny.....	91
11.2.	Výtvarná kvalita Melantrichovy Bible české.....	91
11.3.	Porovnání Melantrichovy bible s Biblí kralickou	91
12.	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	93
13.	SEZNAM LITERATURY	94
14.	SEZNAM PRAMENŮ	95
15.	SEZNAM VYOBRAZENÍ	96
16.	OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	99

1. ÚVOD

Předmětem zkoumání předkládané bakalářské práce jsou titulní listy a celkové pojetí výzdoby šestidílné Bible kralické, vydané mezi lety 1579 až 1594. Do práce jsou zahrnuty dvě jednodílná vydání kralické bible, vydané r.1596 a r.1613, které obsahují celý text šestidílné Bible kralické. Pro srovnání výtvarné kvality tehdejšího tisku byla vybrána Melantrichova Bible česká z r.1570.

Práce je členěna do jedenácti kapitol. První kapitola – úvod. Druhá kapitola pojednává o stavu bádání. Jedná se o stručný přehled, kdo a do jaké míry se šestidílnou biblí kralickou zabýval. Třetí kapitola seznamuje souhrnně s historií Jednoty Bratrské od jejího vzniku do roku 1656 - do období, kdy je bratrská tiskárna kompletně zničena. Čtvrtá kapitola popisuje historii Ivančicko-kralické tiskárny. Pátá kapitola se zabývá grafickou technikou, technikou tisku a chodem tiskárny. V této kapitole je také pojednáno o gramatice a písmu užívaném v bratrské tiskárně. Šestá kapitola se zaměřuje na tiskaře Ivančicko-kralické tiskárny, kteří v ní působili v období tisku šestidílné Bible kralické. V sedmé kapitole je představena šestidílná Bible kralická a taktéž je popsána její celková výzdoba, popřípadě je rozebrána ikonograficky. Osmá kapitola se věnuje dvěma revidovaným vydáním šestidílné Bible kralické. U obou byl zvolen stejný postup popisu jako u šestidílného vydání. Devátá kapitola se zabývá Melantrichovou biblí vydanou r.1570 (4.vydání). V této kapitole jsou popsány některé ilustrace dvou umělců, kteří se podíleli na její výzdobě. Desátá kapitola představuje shrnutí a zhodnocení poznatků prezentovaných v předchozích částech práce. Jedenáctá kapitola – závěr srovnává kvalitu zpracování mezi biblemi Jednoty bratrské a Biblí českou, která byla vydána Jiřím Melantrichem.

2. DOSAVADNÍ STAV BĀDÁNÍ

Tato kapitola stručně shrnuje badatele, kteří se podílí nebo podíleli na zkoumání bratrské Ivančicko-kralické tiskárny. Zejména jde o zkoumání historie tiskárny a Jednoty bratrské, život členů Jednoty v tiskárně, vybavení tiskárny a jeho technické využití. Taktéž se jedná o průzkum vydaných tisků bratrskou tiskárnou, jejich celkovou podobu, výzdobu a teologický rozbor.

2.1. *Stav bādání*

Kralicko-Ivančické tiskárně, životu v Jednotě bratrské, Kralicím nad Oslavou a jejich okolí se nepravidelně věnoval sborník *Z Kralické tvrze*. Do sborníku přispívali svými články historici, členové Památníku Bible kralické, Muzejního spolku pro uchování bratrských památek a tisků v Kralicích a Moravského muzea.

Tématem Ivančicko Kralické tiskárny se již zabývala PhDr. Miriam Bohatcová. Ve své disertační práci psané na Filosofické fakultě UK v Praze, se podrobně zabývá tiskárnou Jednoty bratrské. Pojednává o historii tiskárny, o její tehdejší situaci v Českých zemích, chodem tiskárny a zejména se zabývá popisem jednotlivých tisků vydaných bratrskou tiskárnou. Zkoumá též znaky a emblémy Jednoty bratrské, které byly hojně využívány ve vydávaných tiscích. Ve své disertační práci se - v případě grafické výzdoby - vyjadřuje o šestidílné bibli souhrnně. Uvádí, jaké knihy jednotlivé díly obsahují a odkazy k biblickým veršům, na které v mnoha případech navazuje i výzdoba bible. Popsala témata, která se vztahují na výzdobu, avšak se již výzdobou nezabývá ikonograficky více do hloubky. V práci též uvádí, že se prozatím nepodařilo vypátrat, odkud bratrská tiskárna získala tiskařskou sazbu. Přispívala též do místního kralického sborníku *Z Kralické tvrze*, kde rozebírá užití znaků, emblémů,¹ celkovou výzdobu titulních stran tisků² a zejména ediční program tiskárny.³ Bohatcová také připomíná, že v době, kdy pracovala na disertační práci, neexistovaly žádné odborné edice zabývající se kralickými texty, ani se nikdo nezabýval porovnáním textů biblí. Dále upozorňuje, že nejsou prozatím dostatečně prozkoumány překlady biblí Jednoty bratrské.⁴

---

¹ BOHATCOVÁ 1985 — Mirjam BOHATCOVÁ: Symbol stromu poznání a stromu života v bratrských tiscích. In: *Z kralické tvrze*, 1985, 12, 7–14

² BOHATCOVÁ 1986d — Mirjam BOHATCOVÁ: Výzdoba titulních ivančické a kralické tiskárny. In: *Z kralické tvrze*, 1986, 13, 15–22

³ BOHATCOVÁ 1979 — Mirjam BOHATCOVÁ: Ediční program ivančických a kralických tisků. In: *Z kralické tvrze*, 1979, 10, 9–21

⁴ DAŇKOVÁ [BOHATCOVÁ] 1948 — Mirjam DAŇKOVÁ [BOHATCOVÁ]: Bratrské tisky ivančické a kralické

Ing. Ivan Vávra zkoumal znaky, emblémy a monogramy užívané v Ivančicko-kralické tiskárně.⁵ Identifikoval a určoval, komu znaky a emblémy patřily a ve kterých tiscích se vyskytovaly. Tímto tématem se zabývala i Miriam Bohatcová ve své disertační práci, kde na Ivana Vávru také odkazuje. Většinou vlastnili osobní emblémy a znaky osobnosti, tiskaři a další pracovníci tiskárny Jednoty bratrské. Vávra se zabýval historií tiskárny a bratrského sboru v Ivančicích. Do svého studia zahrnul také historii samotného města Ivančice.

Archeoložka PhDr. Vlasta Fialová CSc. vedla archeologické vykopávky na území bývalé kralické tvrze v roce 1956.⁶ Průzkum byl velice úspěšný, nabyl světového významu. Byla nalezena spousta tiskařského materiálu. Fialová se též zajímala o jednotlivé tiskaře Ivančicko-kralické tiskárny. Napsala monografii o Zachariáši Solínovi,⁷ vedoucím tiskaři dílny v době, kdy měl na starosti tisk všech šesti dílů Bible kralické, postupně vydávané mezi lety 1579 až 1594. Fialová popisuje život Solína, také se zmiňuje o jeho spolupracovnících v tiskárně. V příspěvku ve sborníku Z tvrze kralické se zabývá následně všemi tiskaři,⁸ kteří se vyskytli v Ivančicko-kralické tiskárně. V jedné stati pojednává také o učebnicích Jednoty bratrské,⁹ které vydávala bratrská tiskárna. Za svého života však nestihla hlouběji prozkoumat pokračování bratrské tiskárny v Holandsku (po roce 1656 – rok vypálení Lešna), o kterém byla přesvědčena.¹⁰ Pravidelně přispívala svými články o kralické tiskárně do sborníku Z kralické tvrze. Jeden z jejich článků pojednává o tiskařích Ivančicko-kralické tiskárny. Stála u zrodu Památníku Bible kralické roku 1969, založeného na počest tiskařů a tvůrců Bible kralické.¹¹

Ivančicko-kralickou tiskárnou se zabýval také Jan Chaloupka. Přispíval svými články do sborníku Z kralické tvrze. Věnoval se historii tiskárny, technickému vybavení a původnímu užití technických pomůcek.¹² Zabýval se též emblémy a znaky osob bratrské

(nepublikovaná disertační práce na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy). Praha 1948, 35

⁵ VÁVRA 1960 — Ivan VÁVRA: Emblémy monogramy, značky a znaky v tiscích ivančických a kralických. In: LISTY FILOLOGICKÉ, 1960, 83, 152-161, 286-292

⁶ BOHATCOVÁ 1990 — Miriam BOHATCOVÁ a kol. : Česká kniha v proměnách staletí. Praha 1990, 277

⁷ FIALOVÁ 1968 — Vlasta FIALOVÁ: Zachariáš Solín, tiskař Kralické bible. Brno 1968

⁸ FIALOVÁ 1968 — Vlasta FIALOVÁ: Kraličtí impresoři. In: Z kralické tvrze, 1968, 2, 6-10

⁹ FIALOVÁ 1967 — Vlasta FIALOVÁ: Učebnice z tajné tiskárny na kralické tvrzi. In: Z kralické tvrze, 1967, 1, 15-19

¹⁰ FIALOVÁ/ KOPECKÝ / SETTARI 1972 — Vlasta FIALOVÁ/ Milan KOPECKÝ (ed.) / Olga SETTARI: Dialog o kralické minulosti. Brno 1972, 24

¹¹ Ibidem 23

¹² CHALOUPKA 1977 — Jan CHALOUPKA: K funkci bronzových špendlíků z kralické tiskárny. In: Z kralické tvrze, 1977, 9, 13-18

tiskárny¹³ a popsal i některé dekorativní prvky vyskytující se v bratrských tiscích.¹⁴ Sepisoval pravidelně oznámení o chodu Památníku Bible kralické do sborníku Z kralické tvrze.

Do sborníku Z Kralické tvrze pravidelně psal články také PhDr. Jan Skutil CSc. Ve statích pojednával o historii Jednoty bratrské,¹⁵ o dějinných událostech v období působení Jednoty bratrské, taktéž se zajímal o staročeské biblické texty.¹⁶ Prof. Dr. Milan Kopecký DrSc. redigoval sborník Z kralické tvrze v jeho počátcích od r. 1967- 1978/9. Ve svých studiích se zaměřil na osobnosti Reformace a další významné osoby v období renesance v Čechách.¹⁷ Předně se zabýval českou literaturou a staročeským tiskem.¹⁸ Další příspěvky ve sborníku patří J. Nováčkoví a K. Mornsteinovi. Kostelem sv. Martina v Kralicích se zabývali K. Stejskal, V. Richter, J. Fiala a J. Šebánek., R. K. J. Červenka, K. Müller nebo význačný literární historik Dr. Rudolf Turek DrSc., F. Mainuš, J. B. Čapek a další.¹⁹ Nešvera rozebírá typografický materiál, nalezený při archeologickém průzkumu. Bibliograficky se českou biblí zabýval František Verner. Kralickou biblí se také zabýval z teologického hlediska.

Novější publikace, která se zabývá Kralicemi nad Oslavou a jejich kompletní historií od pravěku až po moderní dějiny, nese stručný název - Kralice nad Oslavou. Kniha vyšla k výročí 700 let od prvního písemného údaje o Kralicích. V knize je rozebrán vznik Kralic, geologická studie a přírodní poměry. Bylo ponecháno místo pro kapitolu věnující se bratrské tiskárně a její historii obecně. Tomáš Knoz se ve výše zmíněné knize zmiňuje o historii rodu Žerotínů, jejich pomoci tiskárně, o bratrské škole v Kralicích, samotné tiskárně nebo také o kostelu sv. Martina.²⁰

Obecnou historií knihy se zabývá František Horák. Ve své knize podrobně rozebírá vznik písma, nástroje pro psaní, části knihy a její výzdobné prvky od prvotisků 15. století, přes renesanci až po klasicismus.²¹ Historií knihy a knihtiskem se také zabýval

---

¹³ CHALOUPKA 1981 — Jan CHALOUPKA: Ochránci, překladatelé a tiskaři kralické tiskárny (1562 - 1656). In: Časopis Moravského muzea, 1981, 66, 93-108

¹⁴ CHALOUPKA 1980 — Jan CHALOUPKA: Některé prvky grafické úpravy kralických tisků. In: Časopis Moravského muzea, 1980, 65, 67-80

¹⁵ SKUTIL 1989 — Jan SKUTIL: Misie českých jezuitů a moravských bratří v 17. - 19. století a zámořská historie Jiřího Josefa Camela a F. M. Klácela. In: Z kralické tvrze, 1989, 16, 70-76

¹⁶ SKUTIL 1985 — Jan SKUTIL: Staročeské biblické texty v novodobých edicích. I. část - do r. 1880, do edic Jana Gebauera. In: Z kralické tvrze, 1985, 12, 24-36

¹⁷ KOPECKÝ 1999 — Milan KOPECKÝ: Jan Milíč z Kroměříže a Jan z Jenštejna. Žďár nad Sázavou 1999

¹⁸ KOPECKÝ 1965 — Milan KOPECKÝ: Staročeské rukopisy a tisky. Praha 1965

¹⁹ CHALOUPKA 1985 — Jan CHALOUPKA: Kralická tiskárna v literatuře In: Z kralické tvrze. 1985, 12, 47-50

²⁰ KNOZ 2010 — Tomáš KNOZ: Kralické „Velké století.“ In: Kralice nad Oslavou 2010, 113-144

²¹ HORÁK 1948 — František HORÁK: Česká kniha v minulosti a její výzdoba. Praha 1948

ve 40. letech 20. st. Václav Zdeněk Tobolka.²² Ve své knize pojednává o vývoji knihy od psaných rukopisů k tištěné knize, popisuje zde druhy grafických technik a jejich užití. Studuje postupný vývoj částí knihy, způsob provedení. Knihtiskem, tiskaři a dalšími řemeslníky 16. století, se zabýval ve své rozsáhlé práci Zikmund Winter na začátku 20. století.²³ Zaměřil se převážně na řemeslníky, kteří byli povoleni a vlastnili privilegia na své obchody, o tiskárně Jednoty bratrské se nezmiňuje.

V nedávné době (r.2006) vyšla také Encyklopedie knihtisku. Obsahuje hesla a informace o knihtiskárnách a dalších spřízněných oborech. Petr Voit se zde zaměřil na období od poloviny 15. století až po začátek 19. století v Čechách a ve světě.²⁴ O vývoji titulního listu píše ve 20. letech 20. století Alois Chvála.²⁵

Dějiny Jednoty bratrské se ve svém studiu zabýval Bartoš Müller, Rudolf Říčan,²⁶ Amedeo Molnár a předně Ferdinand Hrejsa, jenž vydal Historii Jednoty v šesti svazcích.²⁷ Záznamy o historických pramenech jsou dohledatelné v Knihopise od Zdeňka Tobolky²⁸, kde jsou podrobně popsány informace o obsahu biblí a jiných tiskovin.

O Melantrichově tiskárně, o dalších pražských tiskařích, jejich tiscích a výzdobě knih pojednává Dana Mikulejská z Filosofické fakulty Univerzity Karlovy.²⁹ Obecnou historií Ivančicko-kralické tiskárny a jejími tisky se zabývala v bakalářské práci Ivana Filousova, zpracované na Filosofické fakultě Masarykovy univerzity.³⁰

Z teologického hlediska se Biblí kralickou zabývá Josef Bohumil Souček.³¹ Slavomil Daněk se zabýval deuterokanonickými knihami, které využila Jednota bratrská ve svých tiscích.³²

---

²² TOBOLKA 1949 — Zdeněk Václav TOBOLKA: *Kniha, její vznik, vývoj a rozbor*. Praha 1949

²³ WINTER 1909 — Zikmund WINTER: *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách. (1526-1620)*. Praha 1909

²⁴ VOIT 2006 — Petr VOIT: *Encyklopedie knihy: Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. Století*. Praha 2006

²⁵ CHVÁLA 1927 — Alois CHVÁLA: *Vývoj českého titulního listu*. Praha 1927

²⁶ ŘÍČAN 1957 — Rudolf ŘÍČAN: *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha 1957

²⁷ HREJSA 1947–1950 — Ferdinand HREJSA: *Dějiny křesťanství v Československu I–VI*. Praha 1947–1950

²⁸ TOBOLKA 1940 — Zdeněk TOBOLKA: *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století. Díl II. Tisky z let 1501-1800*. Praha 1940, 20, sešit 24-26

²⁹ MIKULEJSKÁ 1984 — Dana MIKULEJSKÁ: *České tisky pražského původu a jejich výzdoba (příspěvek k poznání knižní kultury od roku 1540 do konce 16. století)* (diplomová práce na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy). Praha 1984

³⁰ FILOUSOVA 2009 — Ivana FILOUSOVA: *Počátky knihtisku na Moravě (bakalářská práce na Filosofické fakultě Masarykovy Univerzity) Brno 2009*

³¹ SOUČEK 1933 — Josef Bohumil SOUČEK: *Thelogie výkladů kralické šestidílký*. Praha 1933

³² DANĚK 1930 — Slavomil DANĚK: *Předlohy Apokryf kralických In: Ročenka Husitské fakulty*. Praha 1930

3. HISTORIE JEDNOTY BRATRSKÉ

Jednota bratrská odešla z Prahy do Kunvaldu na přelomu roku 1457. Tehdy měl vliv na organizaci Jednoty bratr Řehoř, který pokračoval v učení Petra Chelčického. Jejich jediným učením bylo Písmo svaté. Při Večeři Páně vysluhovali podobojí, víno a chléb. Papež Pius II odvolal kompaktáta roku 1462, která byla domluvena na Basilejském koncilu.³³ Zrušení kompaktát zdůvodnil tím, že byla povolena pouze generaci, která v době zřízení žila. V Čechách byla Jednota stále více obviňována a pomlouvána. Vrcholem toho se stalo zatýkání, v jistých případech i mučení bratrských studentů a členů Jednoty. Uvězněn byl na chvíli i samotný bratr Řehoř. Jednota vydávala listiny na svou obranu, psali například, jak se liší od husitů. Panovník a Jan Rokycana, nemohli však Jednotu bránit před papežem, v zájmu zachování míru s katolickou církví. Katolická církev Jednotu totiž označovala za kacířskou, poněvadž se lišila způsobem života a vyznávala víru po svém.³⁴

Po smrti Jiřího z Poděbrad nastoupil na trůn český král Vladislav Jagellonský (1471 – 1516). Příslušel ke katolické církvi, slíbil však, že se přimluví za kompaktáta. Úroveň šlechty se zvedla, byla svobodnější ve vedení svých panství, taktéž měla možnost se přidat k Jednotě, kterou finančně podporovala. K r. 1480 měla Jednota Bratrská přibližně 2000 členů.³⁵ Bratr, teolog Lukáš Pražský byl činný od r. 1494, ovlivnil další působení Jednoty bratrské.³⁶ Za Lukášova období počet členů vzrostl tak, že kolem r.1500 měla Jednota 100 000 členů.³⁷ Spolu s rozrůstající se Jednotou se stupňovala i nenávisť proti ní. Vrcholem represí se stal rok 1503, kdy se král Vladislav II. rozhodl znovu zatýkat a trestat členy Jednoty bratrské. Nakonec bylo Jednotě zakázáno veřejně sloužit bohoslužby.³⁸ O pár let později byl vyhlášen Svatojakubský mandát (r. 1508), který jasně zakazoval sloužit kněžím Jednoty bratrské a přikazoval jim návrat do Prahy, kde měli být napraveni v učení. Na Moravě byl vydán podobný mandát tentýž rok, avšak šlechta s příkazy nakládala liberálněji.³⁹ Jednota navzdory útisku stále prospívala, sledovala dění v sousedním Německu a byla v kontaktu s Martinem Lutherem, kterému členové Jednoty

---

³³ ŘÍČAN 1957, 40

³⁴ ŘÍČAN 1957, 51

³⁵ Ibidem 54

³⁶ Ibidem 79

³⁷ ŘÍČAN 1957, 100

³⁸ ŘÍČAN 1957, 105

³⁹ Ibidem 107

poslali např. na přezkoumání spis, pojednávající o slavení bratrské Večeři Páně. Luther jim odpověděl, nově přepracovaným spisem O uctívání svátosti těla Kristova.⁴⁰ Později r. 1526 byly přineseny do Čech, také spisy Zwingliho, avšak bratří si drželi od jeho učení odstup, především Lukáš Pražský.⁴¹

Jednota pak od 30. let 16. století začala své studenty teologie posílat na studia v zahraničí, převážně do německého Wittenberku, tehdejšího města reformace, kde působil Martin Luther.⁴² Náboženské dění v Německu ovlivňovalo i Jednotu bratrskou. Po r. 1530 se Jednota hlásila k augsburskému vyznání, podle vzoru evangelíků z Německa.⁴³ Bratři se snažili urovnat vztahy se zahraničím a českými církvemi, avšak bylo to velmi obtížné. Mezi české církve se hlásili staroutraktisté (snažili se znovu spojit s Římem) a novoutraktisté (chtěli se spojit s Jednotou bratrskou).⁴⁴ Náboženská situace se však v době reformace nelepšila. Habsburkové se snažili prosadit absolutismus v protestantských zemích. Vrcholem tohoto napětí se stala Šmalkadská válka, která se udála r. 1546. Německý císař Karel V. zahájil válku proti evangelickým stavům v celé říši. Tímto byla ovlivněna i politická a náboženská situace i v Českých zemích. Tehdy byl u moci Ferdinand II., který stál proti Jednotě bratrské a roku 1547 nechal obnovit Svatojakubský mandát.⁴⁵ Důsledky pro Jednotu byly nedozírné, kněží a další členové byli opět zatýkáni nebo byl konfiskován jejich majetek. Bratří měli na výběr, přejít ke katolictví a zůstat v Čechách nebo odejít do exilu do zahraničí. Většina členů, mezi nimi řada šlechticů, se vydala do Polska a Pruska.⁴⁶

Za Maxmiliána II. (vládl 1564 – 1576) byla situace příznivější, sám král měl v úmyslu se přihlásit k Augsburskému vyznání, avšak jeho královský post to neumožnil. Přesto dostal povolení od papeže k přijímání podobojí⁴⁷ a roku 1562 přislíbil udržení podobojí. Maxmilián II. podporoval -do jisté míry- augsburské vyznání v Čechách, ale stavěl se proti sektám, katolickému jezuitství a evangelickému kalvinismu.⁴⁸ Navíc roku 1568 obnovil opět Svatojakubský mandát.⁴⁹ V 60. letech 16. století sídlila tiskárna Jednoty již v Ivančicích. Bratří však v Ivančicích pobývali delší dobu, již od konce 50. let

---

⁴⁰ HREJSA 1914, 34

⁴¹ HREJSA 1914, 35

⁴² ŘÍČAN 1957, 147

⁴³ HREJSA 1914, 44

⁴⁴ Ibidem 46

⁴⁵ ŘÍČAN 1957, 182

⁴⁶ Ibidem 185

⁴⁷ HREJSA 1914, 57

⁴⁸ Ibidem 57

⁴⁹ ŘÍČAN 1957, 264

16. století, kdy založili školu pro členy Jednoty. Jelikož se Jednota nacházela v ilegality, nazývaly se Ivančice In horto (v zahradě) nebo In insula (na ostrově).⁵⁰ Tehdejším činným biskupem Jednoty byl Jan Blahoslav (1523–1571).⁵¹ Blahoslavův překlad Nového Zákona (zdrojem mu bylo řecko-latinské vydání od Mikuláše Barbiria 1559-1560) se stal základem pro šestidílnou Bibli kralickou. Věnoval se také hudbě, bylo vydáno několik kancionálů, nejznámější z r. 1564. Jeho významným počinem bylo vydání teoretické studie o zpěvu a hudbě pod jménem Musica z let 1558 a 1569.⁵² V 70. letech 16. st., se bratři připravovali na vydání šestidílné bible. Tisk Kralické bible byl zahájen r. 1579 a pokračoval do r. 1594.(revidované vydání bible pochází z let 1596 a 1613). Bylo nutné přeložit Starý Zákon a deuterokanonické knihy Starého zákona. Na překladu se podíleli Ondřej Štefan (senior Jednoty bratrské), Izaiáš Cibulka (duchovní v Kralicích), Jan Eneáš, Mikuláš Albert z Kaménku, Lukáš Helic a Esrom Rüdinger. Na překladu poznámek, jež se vyskytují po stranách textu kapitol, se podíleli Jiří Strejc, Jan Efraim, Pavel Jessen a Jan Kapita. Většina ze jmenových pobývala na studiích v německém Wittenberku. Po třetím vydaném díle následovala dlouhá odmlka tiskárny, bylo to z důvodu úmrtí I. Cibulky a Jana ze Žerotína r 1582.⁵³

Jakubský mandát byl obnoven ještě dvakrát (r. 1584 a 1602) V těchto obdobích sílil tlak na Jednotu, poněvadž někteří významní členové přešli na katolictví. Do Jednoty naopak vstoupil v 70. letech Petr Vok z Rožmberka, který podporoval bratrský sbor na Moravě. Poskytl jim místo i finanční dotaci na stavbu kostela v Lipníku nad Bečvou (Lipník přešel do Rožmberkova vlastnictví po sňatku s Kateřinou z Ludanic).⁵⁴ Začátek 17 století se pro Jednotu bratrskou zpočátku jevil jako příznivý. Společně s ostatními protestantskými církvemi (novotrakvisty a luterány) dosáhli postupně svobody vyznání. Císařem a králem českým se stal Rudolf II (vládl 1576-1611), který měl za úkol dále prosazovat katolickou víru v českých zemích. Na odpor se mu však stavěli šlechta a evangeličtí stavové, kteří nakonec dosáhli úspěchu. Protestantští stavové si vydobyli na panovníkovi více nezávislosti a práv. Proti císaři stál i jeho bratr Matyáš, který se chtěl sám ujmout moci nad Čechy. Ten byl na Moravě zvolen panovníkem, poněvadž přislíbil stavům svobodu náboženství. Pod nátlakem stavů byl Rudolf II. donucen r. 1609 vyhlásit Majestát. Udělil svobodu vyznání pro protestanty, včetně Jednoty bratrské v Čechách a na

---

⁵⁰ Ibidem 230

⁵¹ Ibidem 178

⁵² Ibidem 232

⁵³ Ibidem 283

⁵⁴ Ibidem 299

Moravě.⁵⁵ Ve stejném roce, kdy umírá Rudolf II. (1611), se vydává na studia do Německa a krátce také do Holandska, mladý Jan Amos Komenský pozdější senior a pedagog Jednoty bratrské. Po návratu do Čech působil jako učitel v bratrské škole v Přerově. Následně vydal několik učebnic a dalších didaktických děl, které shrnují a přesahují dosavadní poznatky pedagogiky.⁵⁶ Jednota však v posledních letech oslabovala, nových členů již tolik nepřibývalo jako kdysi a někteří členové se klonili k evangelické církvi.⁵⁷ Katolická církev nepřerušeně usilovala o rozšíření svých řad a tím více omezovat evangelické církve a bratry. Snažila se rozdělit spojenectví mezi církvemi a Jednotou, omezovala církve různými způsoby. Situace se posléze vyhroutil roku 1618, kdy proběhla Defenestrace.⁵⁸ O dva roky později - r. 1620 - zvítězil na Bílé hoře nad českými stavy král Ferdinand II. Rudolfův majestát byl zrušen - sám císař jej ve Vídni rozřízl napůl na znamení zrušení náboženských svobod. O rok později 13. 12. 1621 byl vydán dekret proti nekatolickým kněžím, byli vypovězeni ze Zemí koruny české.⁵⁹ Následky byly pro evangelické církve a Jednotu zničující. Nejdříve byli r. 1621, popraveni zástupci z řad českých pánů, rytířů a měšťanů v Praze. Ferdinand II. dostal možnost upevnit svoji moc nad Čechy. Začal zabavovat majetek evangelíkům a především Jednotě.⁶⁰

Situace byla ještě horší, když začala násilná rekatolizace českého obyvatelstva. Všichni evangeličtí kněží byli nuceni odejít ze země v případě, že nepřešli na jedinou možnou katolickou víru. Ve 20. letech 17. st. odcházelo velké množství nekatolíků do exilu (do Polska, Německa apod.). Mezi exulanty se nacházela i bratrská šlechta. Kolem r. 1629 se do Polska odstěhovala i bratrská, kralická tiskárna (zbylý majetek po vypálení Kralic) v čele s Janem Amosem Komenským. V Polsku pak tiskárna existovala až do r. 1656, kdy bylo Lešno napadeno a vypáleno švédskými vojsky, s ním lehla popelem i tiskárna. Jednota se po pádu Lešna znovu vzchopila k životu, avšak již v menším počtu. J. A. Komenský – poslední biskup Jednoty- přišel za Švédsko-polské války o velké množství listin a dalších cenných spisů. Rozhodl se odejít do Amsterdamu, kde dále vydával svá významná díla a kde také později zemřel.⁶¹

---

⁵⁵ Ibidem 343

⁵⁶ Ibidem 350

⁵⁷ Ibidem 353

⁵⁸ ŘÍČAN 1957, 356

⁵⁹ HREJSA 1914, 95

⁶⁰ ŘÍČAN 1957, 359

⁶¹ Ibidem 384

4. HISTORIE IVANČICKO – KRALICKÉ TISKÁRNY

V patnáctém století se České země nacházely v období reformace a náboženských konfliktů s tím spojených. Většina obyvatelstva se hlásila k utrakvistickému vyznání. Na druhé straně se k moci dostávala rakouská Habsburská dynastie, jež zastávala víru římskokatolickou. Jednota bratrská se začala shromažďovat na podnět učení Petra Chelčického - českého husitského myslitele a vzdělaného zemana. První sborové shromáždění se konalo pod vedením Řehoře roku 1457 v Kunvaldu (vesnice v Orlických horách). Začátky tiskárny Jednoty bratrské jsou datovány už do roku 1504 v Mladé Boleslavi do období, kdy biskupem Jednoty bratrské byl Lukáš Pražský⁶².

Od roku 1508 byla Jednota bratrská v ilegalitě - bylo tak rozhodnuto Svatojakubským mandátem, který přímo zakazoval Jednotě bratrské jakkoli veřejně vystupovat nebo šířit tisk. Navzdory perzekucím ze strany panovníka, Jednota Bratrská tiskla v ilegalitě i nadále knihy. Jednota bratrská byla po dobu své existence stále diskriminována a pronásledována, jak ze strany panovníka, tak i ze strany katolických představitelů, kteří se začali prosazovat v Čechách a na Moravě. Habsburští panovníci se hlásili k vyznání římskokatolickému a proto vyvíjeli nátlak na zdejší šlechtu, aby též přestoupila ke katolictví, pro snadnější šíření katolické víry a lehčímu průběhu podrobení Českých zemí. Habsburská dynastie si chtěla tímto způsobem upevnit státní moc nejen v českých zemích, ale i v dalších evropských státech, které si tehdy mocná dynastie podmanila. Roku 1567 olomoucký biskup Vilém Prusinovský vymohl na císařovi Maxmiliánovi II. mandát proti nekatolickým tiskařům. Maxmilián II. navíc zrušil možnost tisknout bratrské knihy v německém Norimberku (kulturní centrum humanismu). Působili zde i protestanští tiskaři, od kterých se dostala některá jejich vydání do Čech, popřípadě spolupracovali s českou tiskárnou. Následná diskriminace, ovlivňující vývoj tisku na Moravě, nastala roku 1577, kdy se olomoucký biskup Stanislav Pacovský rozhodl zavést cenzuru pro všechny vytištěné knihy na Moravě. Z toho důvodu se bratrská tiskárna stěhuje z Ivančic do Kralic nad Oslavou r.1578. Rudolf II. roku 1580 aktualizoval mandát proti nekatolickým tiskařům. Stanislav Pacovský chtěl tak omezit tiskařské řemeslo na Moravě, aby zamezil vydávání ilegálně tištěných knih. Olomouc se měla stát jediným

---

⁶² TOBOLKA 1949, 77

městem, kde mohly být v provozu tiskárny jen na povolení od biskupa. Navíc platila stále silná cenzura, kterou byly nuceny projít všechny tisky.⁶³

S myšlenkou založit tiskárnu v Ivančicích přišel tehdejší bratrský biskup Jan Blahoslav. Blahoslav se s činností tiskárny seznámil během studijního pobytu v r. 1549 ve Švýcarsku. Pracoval v tiskárně v Basileji u věhlasného tiskaře Johannese Frobenia (vydával humanistické tisky ve velkém).⁶⁴ V tiskárně pracoval kratší dobu na pozici písaře, měl na starosti např. revizi spisů.⁶⁵ Blahoslav v Basileji pobýval u Zikmunda Hrubého z Jelení, také zvaného Gelenia. Gelenius byl tehdy korektorem ve Frobeniově tiskárně.

První samostatná tiskárna Jednoty bratrské vznikla roku 1562 v Ivančicích nad Oslavou u Brna. O zařízení a další vybavení tiskárny se zasloužil tiskař Alexandr Oujezdecký.⁶⁶ Prostory pro tiskárnu zajistil maršálek Pertold z Lipé, majetný šlechtic sídlící na Moravě. Bohatcová ve své disertační práci uvádí, že se o poskytnutí prostor zasloužila spíše maršálkova žena, členka jednoty Bratrské.⁶⁷ V Ivančicích tiskárna působila do roku 1576, kdy byla nucena se z bezpečnostních důvodů přemístit na utajené místo. V zemích Koruny České sílila také cenzura, kterou Jednota pocítila hlavně na Moravě od olomouckého biskupa. Nový úkryt poskytl Jan starší ze Žerotína, významný šlechtic na Moravě a člen Jednoty bratrské. Poskytl tiskárně místo na své tvrzi v Kralicích nad Oslavou. Tiskárna zde působila až do svého konce, do roku 1619, rok před bitvou na Bílé hoře. Ačkoli císař Rudolf II. vydal roku 1609 Majestát a povolil tak šíření nekatolického vyznání po celé zemi, Jednota bratrská se přesto stále ocitla v ilegalitě (Majestát se vztahoval pouze na utrakvistické církve). Po prohře stavů roku 1620 na Bílé hoře královská vojska byla vyslána na Moravu, aby zabránila dalšímu šíření protestanství a činnosti s ním spojené. Kralice přestaly být bezpečné pro tiskárnu, poněvadž byly vojensky napadeny a vypáleny.⁶⁸ Vše, co se stihlo zachránit z bratrské tiskárny, se okamžitě převezlo do Náměště nad Oslavou na zdejší zámek, odkud se naposledy v roce 1629 tiskárna stěhovala do polského Lešna, kde ještě dalších pár desetiletí působila. V Českých zemích již nebylo příhodné prostředí pro protestantskou víru, většina obyvatel byla nucena konvertovat k římskokatolickému vyznání. V případě, že někteří ze stávajících protestantů nechtěli přejít na katolickou víru a byli svobodní, museli odejít do

---

⁶³ BOHATCOVÁ 1990, 230

⁶⁴ VÁVRA 1960, 157

⁶⁵ DAŇKOVÁ [BOHATCOVÁ] 1948, 336

⁶⁶ DAŇKOVÁ [BOHATCOVÁ] 1948, 336

⁶⁷ Ibidem 339

⁶⁸ VOIT 2006, 893

exilu do zahraničí. V 17. století stále existovalo poddanství, a proto bylo pro poddané občany nemožné odejít ze svých závazných služeb od svého pána, ba naopak byli povinni se přizpůsobit.

Nové prostředí, ve kterém se bratrská tiskárna nacházela, se zpočátku třicátých let 17. století jevílo přijatelnější než v Čechách. Tiskárna měla šanci se otevřít více veřejnosti a nebylo zapotřebí se ukrývat. Vedoucím tiskárny v Lešně se stal Jan Amos Komenský. Vydával zde knihy a učebnice, např. *Didactica* nebo *Hlubina bezpečnosti*. Komenský v průběhu působení v Polsku cestuje po Evropě a setkává se s mnoha vzdělanci, se kterými si také koresponduje. V bratrské tiskárně působí až do jejího zániku do roku 1656. Celé Lešno včetně tiskárny bylo vypáleno v období tzv. Malé severní války. Následky byly nedozírné: docházelo k plenění měst a vesnic. Komenský odešel s rodinou do exilu do Nizozemí, vzal s sebou i pár zachráněných děl z tiskárny, které si před útokem v Lešně schoval.

Tiskárna Jednoty bratrské neměla sloužit jako výtěžná instituce, proto ani nešířila tisky mimo obec Jednoty bratrské. K omezení výtisků také nutila již zmíněná ilegalita a cenzura v tehdejší době. Vydané knihy byly prodávány podle potřeby a počtu jednotlivých bratrských sborů. Tiskárna vydělávala tak, aby uživila samu sebe a také bratrskou šlechtu.⁶⁹

4.1. Postoj bratří k svatým

V době reformace se hojně diskutovalo o svatých a jejich kultu a uctívání. Protestantské církve se nestavěly negativně vůči postavám světců samotných. Vyhrzovaly se vůči jejich uctívání, kdy byl světec kladen téměř na úroveň Boha. Tuto praxi protestanté kritizovali a nabádali, aby se svatí spíše považovali za jakéhosi následníka Krista, ne jeho přímého zástupce.⁷⁰ Tento přístup bratří k svatým se projevil také na způsobu zobrazování svatosti člověka. Tradiční tvar svatozáře se změnil v pouhé naznačení několika čárkami, např. u Ježíše, Marie a Marie Magdaleny (popř. může jít o matku Jana Křtitele Alžbětu) mají stylizovanou svatozář ve formě kruhu (v šestém díle „šestidílký“). Podobně v Melantrichově bibli se běžně setkáváme se stylizovanou svatozář, ve formě delších čar (Bůh, čtyři evangelisté). Někdy svatozář zmizela zcela (např. u apoštola Petra, Bibli česká). Kraličtí tiskaři zpodobováním stylizované svatozáře

---

⁶⁹ DAŇKOVÁ [BOHATCOVÁ] 1948, 347

⁷⁰ HALAMA 2002, 133

ponechávají svatost pouze božským osobám (Trojice) a osobám, které mají bezprostřední vztah ke Kristu (Marie a Marie Magdalena).

4.2.   *Emblémy, signety a znaky v bratrské tiskárně*

Bratrská tiskárna používala grafických monogramů, symbolů a znaků jako šifry, které byly srozumitelné jen pro členy Jednoty bratrské, ale pro veřejnost měly být jejich významy zatajeny.⁷¹ Bylo to z toho důvodu, že Jednota bratrská v 16. století žila v ilegality, a proto i bratrské tiskárny byly udržovány v tajnosti. Roku 1567 biskup Vilém Prusinovský vymohl na císařovi Maxmiliánovi II. mandát proti nekatolickým tiskařům a Maxmilián zakázal tisk bratrských knih v německém Norimberku. Rudolf II. r. 1580 aktualizoval mandát proti nekatolickým tiskařům. Signety a další znaky byly náhradou za uvedení celého jména autora nebo vydavatele. Za emblémy a signety se skrývala jména tiskařů, řezbářů, překladatelů, předních osob Jednoty bratrské nebo šlechticů, již bratry finančně podporovali.⁷² Znaky a emblémy zanikaly s úmrtím nositele, v některých případech mohly být vytištěny na počest dané osoby. S programem znaků, emblému a dalších symbolů přišel Jan Blahoslav, po vzoru Frobeniovy tiskárny (Švýcarsko), kde krátce za studií pracoval.⁷³

---

⁷¹ BOHATCOVÁ 1985, 7

⁷² VÁVRA 1960, 152

⁷³ Ibidem 157

5. TECHNIKA TISKU V TISKÁRNĚ A CHOD DÍLNY PŘI TISKU

Pro úplnou přehlednost je nutné představit rozdělení práce v tiskárně, která byla v tomto případě vedena kolektivně. Ivančicko-kralická tiskárna byla soběstačnou institucí, snažila se opatřovat si prostředky k tisku a další potřebné materiály samostatně. Protože však tiskárna spadala pod Jednotu bratrskou, náměty pro tisk určovala synoda představených Jednoty bratrské. Jejím úkolem bylo také schvalování rukopisů určených k tisku. Jednota také preventivně mohla cenzurovat své tisky, aby se vyhnula případným nepříjemnostem od okolí. Především pak musela být ve stěhu před cenzurou, kterou nařídil olomoucký biskup Stanislav Pavlovský. Našli se i tací, kteří se neostýchali vyjádřit své názory na tisky kralické tiskárny. Jedním z nich byl kupříkladu Martin z Dražova. Kritizoval výzdobu jednodílné Bible vydané roku 1596. Opíral se hlavně do různých druhů živočichů a fantaskních zvířat, jež prý nesouvisí s obsahem knihy.⁷⁴ Z opačného úhlu pohledu se však čtenář může dozvědět z kritiky Martina z Dražova, jak bohatou a různorodou výtvarnou výzdobu pro knihy tiskárna využívala. Jednota měla ve svých řadách i vzdělané členy, kteří překládali zahraniční tisky. Nejvýznamnější překlad členů Jednoty byla Bible. Bratři ji překládali přímo z originálů, tedy z hebrejštiny a řečtiny do českého jazyka.

5.1. *Chod tiskařské dílny*

O chodu práce v tiskárně 16. století napsal Jan Amos Komenský v jednom ze svých listů, kde podrobně popsal potřebné vybavení tiskárny samotné, jak správně tisknout a následně vyjmenovává pracovníky tiskárny a jejich jednotlivé úkoly v dílně.⁷⁵

Když se mluví o tiskaři jako členovi tiskárny, mluví se specifičtěji o hlavním tiskaři, který má na starosti celý chod tiskárny a je zodpovědný za správný průběh tisku. Spolu s tiskařem jsou v tiskařské dílně další pracovníci, již se podílí na procesu tisknutí a nazývají se prostě pomocníci. Pro přesný chod tiskárny při tisku je potřeba synchronizované spolupráce mezi všemi pracovníky v tiskárně. Každý má na starost určitou etapu při tisku. Každá činnost navazuje na následující. Sazečovým úkolem bylo sestavit literky do sázítka (obdélné přihrádky) a přenést je na sazební rám (tzv. sazebnice)

⁷⁴ DAŇKOVÁ [BOHATCOVÁ] 1948, 183

⁷⁵ BOHATCOVÁ 1990, 213

připravený k tisku. Literky se nacházely pohromadě v sazečské kase.⁷⁶ Vždy se dodržovalo využití jednoho typu písma pro souvislý text v knize, pro hlavní nadpis a podnadpis se užívala větší velikost písma. Barvu nanášel barvíř tampony (kapitola Tisk z výšky a postup tisku). Barvu bylo nutné natisknout rovnoměrně na papír, aby nevznikala světlejší místa nedostatkem černé tiskařské barvy. V horším případě by se jednalo o nekvalitní výtisk. Tiskař pracoval s matricí na lisu a následně s lisem samotným. Použité literky zašpiněné barvou se vyjmuly ze sazebnicového rámce, umývač literek je očistil a přesunul k novému použití do kasy. V bratské tiskárně pracovaly víceméně tři až čtyři osoby. Jeden sazeč u stolu s kasou, dva pomocníci u lisu a čtvrtý umýval literky určené pro nové použití. O výtvarnou stránku knih se postaral řezbář.

Kralická tiskárna si také sama musela pořizovat zásoby papíru. Nejdříve se o dovoz starala papírna z Velkých Losin, poté byl dovážen z Omic a Jihlavy.⁷⁷ Papír se podle dochovaných dokumentů dělil na „tenký“, „prostý“ a „prostřední“.⁷⁸ Například Bible kralická z roku 1596 je vytištěna na papíru „tenkém“.⁷⁹

Každou čerstvě vytisknutou stránku knihy bylo nutné usušit. Proto každá tiskárna měla sušárnu nebo se sušily hotové strany zavěšené na provaze. Po uschnutí se archy papíru svázaly k sobě v knihvazačské dílně. Jedna taková dílna byla i na kralické tvrzi. Nejednalo se však o jedinou dílnu Jednoty bratské, téměř každý sbor měl svou knihvazačskou dílnu. Materiál pro vazbu knih si bratří nechávali dovážet až z Debrecína.⁸⁰ Kralická tiskárna byla utajována. Aby nedošlo k snadnému odhalení, byla zřízena knihvazačská dílna a také rozsáhlá knihovna na Kralické tvrzi.⁸¹ Materiál pro tisk a vazbu byl proto také dovážen většinou v sudech.⁸²

Tiskárna Jednoty bratské, při svém utajení, vydala v Ivančicích úhrnem kolem 20 titulů v letech 1562 až 1578 (16 let). V Kralicích vydávala čtyři tituly za 1 rok. V celkovém počtu se jedná o zhruba 70 titulů vydaných mezi lety 1578 až 1619 (41 let). Za celé období působení tiskárny vychází 100 titulů.⁸³ Nejedná se však o finální počet vydaných knih, protože se nedochovaly úplné záznamy nebo celé knihy, které kdy bratří vytiskli. Ohledně vydaných exemplářů šestidílné bible se počet pohyboval ve stovkách až tisících, např. 1. díl bible šestidílné Kralické byl vytištěn v nákladu kolem 2000 výtisků.

---

⁷⁶ Ibidem 888

⁷⁷ FIALOVÁ/ KOPECKÝ / SETTARI 1972, 19

⁷⁸ DAŇKOVÁ [BOHATCOVÁ] 1948, 331

⁷⁹ Ibidem, 346

⁸⁰ FIALOVÁ/ KOPECKÝ / SETTARI 1972, 19

⁸¹ MAINUŠ 1979, 7

⁸² FIALOVÁ/ KOPECKÝ / SETTARI 1972, 19

⁸³ BOHATCOVÁ 1979, 9

V polském Lešně, kde měla bratrská tiskárna větší možnost se prosadit na veřejnosti, se jejich náklad zvedl na 10 titulů za rok.⁸⁴

Čeští tiskaři také často odcházeli na vyučení do zahraničí, především do Německa a Švýcarska (v Basileji pobývali na studiích Jan Blahoslav, Jiří Melantrich. Oba nějaký čas působili u tiskaře Frobenia. Jan Günther se naučil tisku v Norimberku) Je tedy jisté, že vyučení tiskaři mohli z ciziny přinést s sebou do Čech i tiskařské materiály (písmo, štočky apod.) a jiné pomůcky. Dekorativní rámce nebo ilustrace proto nemusely být vždy původní české, ale mohly pocházet ze zahraničí, popřípadě sloužily jako inspirační zdroje pro české řezbáře. Za ryze původní česká grafická díla lze považovat znaky šlechtických rodů, emblémy nebo portréty objednavatelů, mecenášů nebo samotných autorů. Text v knize byl často prokládán ilustracemi nebo byla stránka různě dekorována iniciálami a další drobnou dekorativní výzdobou.

5.2. Písmo

Pro české knihy se užívalo od 16. do 18. století nejčastěji lomené gotické písmo-šwabach nebo fraktura. Obě písmo se do Čech dostala z německého Norimberku.⁸⁵ Šwabach vznikl sice již v 80. letech 15. století a dlouho se užíval jak v Německu tak i v Čechách, ale pro jeho složitou čitelnost se zredukovalo jeho použití jen na názvy publikací. Na místo šwabachu se prosadila užší, vyšší a čitelnější fraktura. Kralická tiskárna používala pro své tisky ze začátku šwabach a později přešla na frakturu.⁸⁶ Písmo fraktura je známo v Čechách už od 40. let. 16. století.⁸⁷ Písmo se vytvářela v dílnách písmolijnách. Písmo a dřevořezové štočky bylo možno koupit nové nebo si je vypůjčit od jiné tiskárny, popřípadě si různé druhy písma tiskaři přivezli ze svých cest ze zahraničí. Fraktura se používala až do 20. století, kdy byla ve čtyřicátých letech zakázána. Podle názoru Petra Voita, si sama Kralická tiskárna nejen kupovala, ale i lila své písmo. Závěry vyvozuje z archeologických vykopávek provedených mezi lety 1956 až 1958 na kralické tvrzi, kdy byly nalezeny kovové literky a další potřebné náčiní pro tiskárnu.⁸⁸ Jedním z řezbářů literek byl např. Matěj Sabin Drahotušský, který působil v bratrské tiskárně v šedesátých letech 16.st.⁸⁹

---

⁸⁴ VOIT 2006, 894

⁸⁵ BOHATCOVÁ 1990, 149

⁸⁶ Ibidem, 152

⁸⁷ VOIT 2006, 275

⁸⁸ Ibidem 894

⁸⁹ VÁVRA 1961, 132

5.3. Gramatika a jazyk

Téměř všechny vydané výtisky byly tištěny ve staročeském jazyce, objevilo se i pár vydání, která byla tištěna v německém jazyce. Jednota bratrská se snažila své členy vychovávat ke spořádanému životu a hlavně je vzdělávat. Publikace bratrské tiskárny, co se týče psaného jazyka, byla na nejvyšší úrovni. Tiskárna tak rozvíjela vzdělání a kulturu: vydávala učebnice a příručky potřebné pro bratrské sbory a předně pro bratrskou školu. V Kralicích se též jedna škola nacházela. Na začátku 17. století Jan A. Komenský vytiskl v bratrské tiskárně některé své naučné knihy a učebnice. Tisk byl jedním z nástrojů, kterým se stavěla tehdejší společnost proti absolutismu Habsburské dynastie.⁹⁰ V bibli Kralické je poprvé využito dělení vět na verše a poznámky (nově se vyskytují přímo u hlavního textu). Autorem poznámek byl teolog a překladatel bratr Jan Kapito.⁹¹

5.4. Grafické techniky

5.4.1. Dřevořez a tisk z výšky

První zmínky o dřevořezu v Čechách a Evropě jsou známy již od počátku 15. století, kdy byly ručně tisknuty na jednotlivé listy papíru.⁹² Kořeny techniky dřevořezu však sahají do 13. st. v Evropě a ve Východní Asii již do 4.st. Předchůdce dřevořezu je možné hledat v dobách antického Říma nebo ve starém Egyptě.⁹³ V českém knihtisku 16. století se pro vytvoření ilustrace ujala technika dřevořezu. Obraz je vyřezáván do dřevěné matrice neboli do štočku. Pro řezbu bylo vhodné použít tvrdší druh dřeva např. jablň, hrušeň, ořech nebo třešeň. Dřevěný štoček se skládal z několika podélně seříznutých částí dřevěného špalíčku připěvněných k sobě. Špalíčky bylo potřeba nechat řádně proschnout, taktéž bylo nutné, aby zůstaly před řezbou nepoškozené. Síla špalíčku musela odpovídat výšce písma.⁹⁴ Jan Rambousek ve své knize doporučuje nanést na připravený štoček vrstvu kvašové nebo zinkové běloby smíchanou s trochou tuše pro snadnější přenesení kresby a také zarovnání drobnějších nerovností dřeva.⁹⁵ Předtím než bylo započato s vyřezáváním do štočku, se nejprve přenesla kresba z papíru na štoček. Přenesení kresby

---

⁹⁰ MAINUŠ 1979, 7

⁹¹ FIALOVÁ 1968, 51

⁹² RAMBOUSEK 1957 151

⁹³ RAMBOUSEK 1957, 11

⁹⁴ Ibidem 14

⁹⁵ Ibidem 151

se většinou provádělo tuší přímo na plochu štočku, popřípadě olůvkem, kterým se jemně prorývaly linie z kresby na papíře na matrici. Následně se přistoupilo k samotné řezbě pomocí různě velikých rydel a dlát. Vyřezané obrysy nepojímaly při tisku barvu. Dříve než se štoček využil při tisku, byla běžně ručně pořízena zkušební verze dřevořezu tzv. první stav.⁹⁶ Pokud kreslíř našel nějaké nedostatky, řezbář upravil řezbu do požadované podoby. Takto se pokračovalo dál, dokud nebyl kreslíř zcela spokojen s podobou výtvoru.

Matrice s vypracovanou řezbou se potáhla barvou tzv. tiskařskou černí. Barvu si až do 18. století vyráběly tiskárny samy. Zakladním pigmentem pro výrobu barvy se staly saze, zbytnělé saze ze spalovaných organických látek. Podstatnou součástí černě byla fermež, jenž se používala jako pojídlo. Fermež se získávala vyvařením ze lněného oleje. Pro tento účel se vařilo v kotlích. Nebylo však zjištěno, zda si tiskařskou barvu připravovala sama také Kralická tiskárna.⁹⁷

Tiskovou technikou pro dřevořez se užívá tisk z výšky, kdy se na tištěný papír přenesou pouze vyvýšená místa matrice. Ivančicko-kralická tiskárna používala ruční tiskařský lis (vlastnila pouze jeden). Nanesená barva ulpěla jen na vystouplých místech. Proto také musela mít správnou hustotu, aby se neroztékala do vyhloubených míst. Nanášela se většími tampony z kůže, které byly vycpány a zakončeny rukojetí, aby byly snadno uchopitelné. V tiskárně nanášení barvy prováděl barvíř. Matrice se pokládala na posuvnou desku na kolejniče posazené na tiskařském lisu. Posléze se na matrici, potáhlou černí, přiložil papír. Konečný obtisk barvy z matrice na samotný papír proběhl pod tlakem tiskařské tlakové desky. Průjezd pod tlakovou deskou se řídil otočnou pákou.⁹⁸ Každá kniha se vždy tiskla ve více výtiscích, záleželo, za jakým účelem bude kniha užívána a pro jakou skupinu lidí je určena. Bratrská tiskárna tiskla knihy určené pro samotné kněží, pro sbory nebo členy Jednoty bratské. Její publikace nesměly být šířeny mimo okruh Jednoty Bratrské z důvodu ilegality. Finanční dotace tiskárna čerpala od svých členů ze sborů převážně od zámožné šlechty, která se nabídla je tímto způsobem zaštitit.

Ilustrace byly většinou černobílé a jen vyjímečně se ručně kolorovaly (např. herbáře). Také bylo možno pro zvýšení dekorativnosti použít dvoubarevný tisk. Většinou se k základní černé tiskařské barvě přidala červená rumělková barva. Tento dvoubarevný tisk však vyžadoval přesnost tisku, poněvadž barvy se netiskly na papír najednou, ale

---

⁹⁶ Ibidem 154

⁹⁷ VOIT 2006, 92

⁹⁸ Ibidem, 220

každá zvlášť.⁹⁹ Tento typ tisku byl však příliš nákladný, proto byly tištěny většinou jen titulní strany nebo i začátky hlavních kapitol. Kralická tiskárna využila dvoubarevný tisk pro titulní strany ve svých vybraných publikacích, jimiž byly např. Kancionál z roku 1564 nebo šestý díl Bible z roku 1593 – 1594.

Tiskárna Jednoty bratrské byla v kontaktu s ostatními tiskaři v Čechách i za hranicemi Českých zemí. V období, kdy tiskárna sídlila v Ivančicích, nacházeli tiskaři převážně inspiraci u norimberských a moravských tiskařů. Po následném přestěhování do Kralic, kde tiskárna zůstala až do svého konce, si tiskaři brali za vzory tisky pařížské tiskárny, patřící rodině Estiennů. Další vzory pro tisk nacházeli u významného holandského tiskaře Christoha Plantina,¹⁰⁰ jehož tisky měli Žerotínové v náměšťské knihovně.¹⁰¹

6. TISKAŘI IVANČICKO KRALICKÉ TISKÁRNY

Post tiskaře získával většinou nejvíce zkušený a vzdělaný člen tiskárny, v bratrské tiskárně se však účastnil i tiskařských prací.

Po odchodu nebo v případě smrti tiskaře se užíval materiál na tisknutí stále dál. Až s novým tiskařem přišla znovu inovace.¹⁰² Knihtisk byl v 16. století považován za umění, proto se tiskárny nemísily s cechy. Tiskaři se stýkali s básníky, spisovateli, kterým tiskli jejich publikace. Nalézali se tedy v centru kulturního života. Tiskaři si mohli pro své vydávané knihy opatřit privilegia, jež povolovala tisk dané knihy a také se tím prokazovala autorství tiskárny. Privilegia byla většinou udělována nebo zakoupena. Privilegia sloužila jako prevence před možným patiskem, který byl v 16. století častý.¹⁰³ Mezi tiskaři a autory nebo mecenáši vznikaly smlouvy o vydání nákladu. Samotní tiskaři pak do svých tisků vkládali svá jména, eventuálně signety na titulní stranu, mnohdy i na závěr knihy, popřípadě využili obě místa. V případě Ivančicko-kralické tiskárny se pod signety, emblémy a znaky skrývaly včetně tiskařů i osoby, jež podporovaly šíření jejich tisků a další významné osobnosti Jednoty bratrské. V začátcích vypomáhali Jednotě v tisku Pavel Olivetský v Litomyšli, Mikuláš Klaudyán v Mladé Boleslavi nebo Jindřich

---

⁹⁹TOBOLKA 1949, 103

¹⁰⁰Ibidem, 77

¹⁰¹VÁVRA 1961, 134

¹⁰²BOHATCOVÁ 1990, 204

¹⁰³Ibidem, 206

Šturm také v Mladé Boleslavi.¹⁰⁴ Ve třicátých a čtyřicátých letech Jednota tiskla stále u Alexandra Oujezdeckého, zetě Pavla Olivetského. Pár výtisků vyšlo u Pavla Severína z Kapí Hory. O tematiku, program tisku a počet vydání se starala synoda starších Jednoty bratrské.¹⁰⁵ Výraznou osobností Jednoty se stal Jan Blahoslav, jenž byl biskupem a vedoucím pracovníkem tiskárny.¹⁰⁶ Jeden z prvních tisků byl přeložený Ivančický kancionál. Spolu s Janem Blahoslavem tiskl jeho pomocník, tiskař Václav Solín.¹⁰⁷

Václav Solín byl považován (sporně) za prvního tiskaře tiskárny Jednoty Bratrské usídlené na dobu určitou v Ivančicích nad Oslavou. Miriam Bohatcová, se domnívá, že Václav Solín nebyl první tiskař. Podle Petra Voita, V.Solín, ve svých učňovských letech spolupracoval při tisku tzv. Šamotulského kancionálu s Alexandrem Oujezdeckým mezi lety 1560-1561.¹⁰⁸ V témže období je založena tiskárna v Ivančicích. V bratrské Ivančické tiskárně (založené r. 1561) V.Solín zpočátku pomáhal s tiskem Janu Blahoslavu. Podílel se na tisku Rejstřík řečí Božích nebo Novém Zákonu.¹⁰⁹ Jednota též tiskla knihy, které se týkaly organizace Jednoty, či pokyny pro kněží pro pořádání bohoslužeb a dalších obřadů. V. Solín roku 1564 odešel do Třebíče po sporu s Blahoslavem, kde mu bylo nabídnuto vést tamější bratrský sbor.¹¹⁰ Současně s V.Solínem začínal v Ivančicích řezbář (řezbář figur a liter) a kreslíř Matěj Sabin Drahotušský. Jeho dřevořezy se objevily v díle Písň duchovních evangelistských r. 1562-64.¹¹¹ Ivan Vávra přidává názor, že umělci bratrské tiskárny se inspirovali nejen ze zahraničních tisků, ale také z domácí tvorby. Za příklad uvádí Rohův kancionál z r.1541 (vydal P. Severín z Kapí Hory).¹¹² Je zcela možné, že se také řezbáři a pomocníci M.S. Drahotušský a Martin Dadán (jeho následník, kaligraf a řezbář) inspirovali v grafikách většinou pocházejících z Německa. Podle výtvarného zpracování jsou grafiky obou řezbářů podobné stylu norimberkého tiskaře a řezbáře Virgila Solise. Solisovým žákem byl Jost Amann, který měl patrný vliv na pozdějšího řezbáře kralické tiskárny Václava Elama.

Zachariáš Solín (tiskařem v letech 1564-1596), nejvýznamnější tiskař Ivančicko-kralické tiskárny nastoupil na post faktora (vedoucí tisku – technické vedení) roku 1564,

---

¹⁰⁴ BOHATCOVÁ 1990, 228

¹⁰⁵ BOHATCOVÁ 1979, 9

¹⁰⁶ DAŇKOVÁ [BOHATCOVÁ] 1948, 338

¹⁰⁷ BOHATCOVÁ 1990,230

¹⁰⁸ VOIT 2006, 825

¹⁰⁹ VÁVRA 1960, 290

¹¹⁰ Ibidem, 290

¹¹¹ VOIT 2006, 769

¹¹² VÁVRA 1961, 131

po odchodu jeho učitele V. Solína (po mistrovi převzal Zachariáš také příjmení).¹¹³ S Janem Blahoslavem spolupracoval na dalších tiscích např. Písně z r.1569, Blahoslavův Nový Zákon z r.1568 nebo dílo Musika vydané téhož roku. Obzvláště na grafické zpracování byl ze strany J. Blahoslava kladen velký důraz.¹¹⁴ V tiskárně stále setrval řezbář M. S. Drahotušský až do roku 1572, kdy odchází z tiskárny. Spolupracoval na tisku bratrského kancionálu Písně duchovní, který nakonec vyšel roku 1564. Tento kancionál je považován za velmi kvalitní uměleckou práci, na titulní straně je zobrazen zpívající sbor bratří. V prvním plánu lze zcela rozpoznat podle tváří o koho se jedná. Je zde vyobrazen předně J. Blahoslav, také sám autor řezby M.S.Drahotušský (podepsaný iniciálami MSD) spolu s V. Solínem a mladým Z. Solínem.¹¹⁵ Na konci 70. let 16.st. se náboženská situace v Čechách znovu vyostřila, bratřím nezbývalo nic jiného než se přesunout s tiskárnou na jiné, bezpečnější místo. Z. Solín zařizoval stěhování bratrské tiskárny do Kralic nad Oslavou r.1578.¹¹⁶ O rok později byl zahájen tisk šestidílné Bible kralické, nejvýznamnější tiskařský počín pro Z. Solína a obzvláště pro období reformace. Kralická bible stála na vrcholu literární tvorby. Odborné vedení při tisku vedl Izaiáš Cibulka, bratrský překladatel, hebraista, kněz a tehdejší správce sboru.¹¹⁷ Spolu se Z. Solínem se na přípravách pro tisk účastnil Martin Dadán (po smrti I.Cibulky r. 1583 převzal post správce sboru), autor dřevořezů prvních tří dílů šestidílné bible, který zemřel r. 1584 (správcem sboru byl pověřen sám Z. Solín, bratrským knězem se stal již r.1581). Prvních pět dílů, tisknutých od roku 1579 do roku 1588 se drží jednotného stylu. Poslední šestý díl byl tisknut pod Solínovým vedením, avšak měl po ruce ještě další dva pomocníky - Poláčka a Václava Elama.¹¹⁸ Ve výzdobě bible se začal prosazovat dřevořezbář Václav Elam. Elamovy dřevořezy vypovídají o odlišné, zato velice kvalitní dřevořezbě. Jeho práce jsou dekorativnější a ikonograficky propracovanější než předešlé díly. Z. Solín stihl vytisknout, krátce před svou smrtí, jednodílnou bibli Kralickou r.1596, kde se naposledy vyskytuje jeho osobní signet.¹¹⁹ Zachariáš Solín si zvolil za svůj signet karafiát, který se objevuje samostatně, často však je tvořen až třemi karafiáty. Solín pro své jméno používal iniciály ZS nebo ZSS. Umístění znaku na určitém místě nejspíše určovalo, o jakou osobu

---

¹¹³ VÁVRA 1960, 291

¹¹⁴ FIALOVÁ 1968, 32

¹¹⁵ FIALOVÁ 1968, 28

¹¹⁶ Ibidem 38

¹¹⁷ Ibidem 43

¹¹⁸ Ibidem 52

¹¹⁹ Ibidem

se jedná např. Z. Solín umístil svůj symbol karafiátu mezi emblém císařského orla v německém kancionálu, tak nazačil svou funkci tiskaře a později kněze.

Samuel Sylvestr nastoupil po smrti Zachariáše Solína roku 1596 na uprázdněný post hlavního tiskaře v Kralicích. Z poznámek Miriam Bohatcové vyplývá, že o S. Sylvestrovy nebylo mnoho známo.¹²⁰ V tiskárně se však objevuje již od roku 1592, kdy vypomáhal při tisku. Sylvestrovy iniciály byly tvořeny několika variantami SS, SSH, SH doplněné vázou se třemi květy. Od roku 1596 až do roku 1602 tiskl samostatně, posléze s Václavem Elamem. Elam již osobní tiskařský symbol užíval, avšak byl podřízen znaku hlavního tiskaře - užívali tedy společný signet. Stále se nerozluštilo celé Sylvestrovo jméno. Konkrétně se jedná o druhé jméno nebo příjmení, které se ukrývá pod iniciálou H. Jedním z vodítek by mohla být podoba jeho osobního symbolu. Lilie, kterou užil ve svém symbolu je atributem nevinnosti. K jeho tiskům se řadí jednoduchá bible vydaná roku 1601, kde byl použit původní překlad Nového Zákona od Jana Blahoslava. Jeho dalším tiskařským počinem byly Příruční písně vytištěné roku 1598. S. Sylvester později umírá na mor, při další morové vlně, jež zasáhla celou Evropu roku 1605.

Václav Elam, poslední tiskař tiskárny v Kralicích, převzal post po zemřelém S. Sylvestrovy roku 1605, setrval na svém místě až do své smrti roku 1622. V tiskárně začal působit již v roce 1592, tehdy ještě v roli pomocníka tiskaře. Jako osobní symbol užíval Merkurovu hůl se dvěma květy a iniciálami WE (druhou variantou jeho symbolu jsou osobní iniciály přeložené přes sebe křížem). Poprvé jej využil v Katechismu, který byl vydán roku 1604. O znacích píše dále F. Horák, jak je zmíněno výše v kapitole o stavu bádání. Kralické a Ivančické znaky jsou považovány za jedny z nejdůležitějších v českém knihtisku. V. Elam byl vyjímečný pro své umělecké nadání, v tiskárně se věnoval dřevořezu a kresbě. Jeho tvorba se projevila také na titulní straně šestidílné Bible kralické, na jejím posledním šestém díle vydaném roku 1594. Elam promyšleně ikonograficky zpracoval biblické výjevy z Nového Zákona. Vlasta Fialová ve svém článku Impresori kralické tiskárny ve sborníku Z tvrze kralické poznamenává, že V. Elam, poslední tiskař kralické tiskárny, převzal některé výtvarné prvky z německé školy Josta Amanna. Fialová ovšem dále tvrdí, že většina dřevořezů je jeho autentická autorská práce.¹²¹ Ivan Vávra potvrzuje taktéž Elamovu inspiraci uměním výše zmíněného norimberského tiskaře. Elam měl totiž k jeho vydaným dílům přístup v Žerotínově knihovně.¹²²

---

¹²⁰ FIALOVÁ 1968, 8

¹²¹ FIALOVÁ 1968, 10

¹²² VÁVRA 1961, 134

Přestože protireformační nátlak sílil v době před Bílou horou, kralická tiskárna byla stále v provozu. Roku 1613 vydala tiskárna jednodílnou Bibli kralickou (text šestidílné bible), která byla využívána pro pozdější přetisky biblí, které byly určeny pro exulanty v zahraničí. Vedoucím tiskárny se V.Elam udržel do roku 1615, kdy byla kralická tvrz napadena královským vojskem a zničena. Zachráněná zbylá část tiskárny se přesunula do Náměště nad Oslavou. Pro politickou nepřízeň roku 1627 bylo nezbytné tiskárnu opět přestěhovat, tentokrát však mimo hranice českých zemí a to do polského Lešna.¹²³

Bratrští tiskaři nebyli pouhými řemeslníky, ale také se při své práci věnovali duchovním životu v kralickém sboru, poněvadž většina z nich byla vysvěcena na kněze. Mládež Jednoty bratrské byla posílána na studia do zahraničí (Bratři začali podporovat vzdělání svých členů až po smrti bratra Řehoře r.1473. Chtěli se tak více otevřít veřejnosti. Jednota se rozšiřovala o nové členy, přidávala se i šlechta¹²⁴) Na studia odjeli taktéž někteří pozdější překladatelé nebo senioři Jednoty, převážně do Německa do Wittenberku, Královce, Heidelbergu nebo do Švýcarska do Basileje, Ženevy a Curychu.

---

¹²³ Ibidem 10

¹²⁴ HREJSA 1914, 26

7. KRALICKÁ BIBLE ŠESTIDÍLNÁ

V 70. letech 16.st. se bratři připravovali na vydání šestidílné bible. Tisk Kralické bible byl zahájen r.1579 (rok po přesunu tiskárny do Kralic) a pokračoval do r. 1594 (revidované vydání bible pochází z let 1596 a 1613). Bylo potřeba přeložit Starý Zákon a Deuterokanonické knihy (Nový Zákon již vydal r.1568 Jan Blahoslav, a tak byl upraven a použit do šestého dílu). Na překladu se podíleli Jan Blahoslav, Ondřej Štefan (senior Jednoty Bratrské), Izaiáš Cibulka (duchovní v Kralicích), Jan Eneáš, Mikuláš Albert z Kaménku, Lukáš Helic a Esrom Rüdinger. Na překladu poznámek, které se vyskytují po stranách textu kapitol, se podíleli Jiří Strejc, Jan Efraim, Pavel Jessen a Jan Kapita. Dalšími z překladatelů a revisorů bible byli Jan Němčanský Brodský, Adam Felín, Samuel Sušický a Zachariáš Ariston.¹²⁵ Většina ze jmenových pobývala na studiích v německém Wittenberku.

Po třetím vydaném díle následovala dlouhá odmlka tiskárny, bylo to z důvodu úmrtí I. Cibulky a Jana ze Žerotína r 1582.¹²⁶ V tisku se pokračovalo až roku 1587. Všech šest dílu vyšlo postupně v letech 1579, 1580, 1582, 1587, 1588 a 1594.

Všech šest titulních stran bylo natištěno dvoubarevně, černě a červeně. Nejběžněji se užívala červená barva pro zvýrazňování nadpisu knihy, stejným způsobem je použita i na titulních stranách šestidílné bible. Název knih byl vytvořen na samostatném štočku, posazeném uprostřed titulní strany a byl obklopen dekorativním rámcem. Obě barvy se v celém názvu střídavě opakují. Celý hlavní název zvýrazňuje červená barva. Pořadí dílu a další nápisy menší velikosti jsou tisknuty černou barvou. Titul Kralické bible je tvořen gotickým druhem písma tzv. frakturou, která se vyvinula z německého švabachu. Majuskulní písmena jsou doprovázena kaligrafickými záhyby nebo rozvilinami rostlinné povahy. Text je zarovnan na střed. V šestidílném vydání české bible jsou poprvé použity kapitoly pro oddělení textu a také dělení na jednotlivé verše.¹²⁷ Překladatelé Jednoty bratrské měli již před šestidílnou biblí přeložené některé části bible. Nový zákon, který bratři vydali roku 1564, se stal základem pro připravovanou šestidílnou bibli.

Prvních pět dílů Bible kralické obsahuje Starý zákon. Hlavní titulní strana u všech pěti vydaných dílů šestidílné bible je shodná. Strana se skládá ze dvou štočků. První tvoří iluzivní kovový rám, který je složen z tzv. pobíjeného ornamentu (také zvaný

¹²⁵ DAŇKOVÁ [BOHATCOVÁ] 1948, 49

¹²⁶ ŘÍČAN 1957, 283

¹²⁷ BOHATCOVÁ 1979, 14

begslagwerk). Rám je prorostlý ovocnými a rostlinnými festony. Vrchní část štočku dekoruje medailon z trnové koruny. Ve vnitřní ploše medailonu je zobrazen beránek s korouhví, jehož si zvolila Jednota bratrská za svůj symbol¹²⁸ (symbol Krista Spasitele). Jan Chaloupka tento znak považuje též - co se týče zachování anonymity tiskárny - za nakladatelský symbol.¹²⁹ Spodní část iluzivního rámce zaplňuje kovová kartuš s ovocem a andělskou hlavou. Po levé a pravé straně jsou umístěni dva ptáci. Vlevo se jedná o orla a po pravé straně sedí bájný pták fénix. Druhý štoček tvoří textové pole, kde se nachází celý název bible. Obměňoval se jen vnitřní štoček s názvem knihy, ve kterém se měnila datace a číslo dílu. Výjimkou byl poslední šestý díl, kde byly oba štočky obměněny. Jeho dekorativní rám se naprosto odlišuje výtvarným zpracováním od pěti předešlých titulů.

Iniciály a dekorativní vlysy na začátcích kapitol jsou téměř identické od prvního do třetího dílu. Ve čtvrtém dílu se však nápadně liší dekorativní vlysy, které jsou zde výpravnější. Oproti předešlým dílům „šestidílký“ dokonce přináší nové ikonografické náměty. Některé vlysy obsahují výjevy z Nového Zákona. Pátý díl také přebírá některé vlysy z prvních třech dílů a je taktéž doplněn o nové menší vlysy, spíše malé pásy, s rostlinnými prvky.

V dílech šestidílné bible tiskaři bratrské tiskárny zařadili do tisku i signety, znaky nebo emblémy lidí, kteří se podíleli na vzniku bible a také zde uplatňovali mnohokrát své osobní signety.

7.1. Biblické odkazy ve výzdobě Bible Kralické

M. Bohatcová do své disertační práce zařadila odkazy na biblické texty, které se vztahují k výzdobě šestidílné bible.¹³⁰ Seznam bude rozdělen podle dílů bible a jsou to:

I. – IV. díl: Titulní strana – J 1,29 - Beránek Boží, který snímá hřích světa

I díl: f. 80 - J 1,29 - Beránek Boží, který snímá hřích světa

IV.díl: f. 370 – Jon 1,15; 2,1 - 11; 4,5 – 6 - Jonáš vhozen do moře, pozřen rybou, vyvržen rybou na břeh, Jonáš odpočívající pod břečťanem

f.419b – Mt 3, 13 – 27 - Ježíš pokřtěn Janem Křtitelem

f. 401b – Mt 21,7 – 9 - Ježíšův příchod do Jeruzaléma

f. 374 – Lk 2,16 – Narození Ježíše Krista

f. 1 - J 1,29 - Beránek Boží, který snímá hřích světa

---

¹²⁸ CHALOUPKA 1980, 70

¹²⁹ CHALOUPKA 1980, 70

¹³⁰ DAŇKOVÁ [BOHATCOVÁ] 1948, 189 – 200

VI. díl: titulní strana – Mt 28,4 – Zmrtvýchvstání Ježíše Krista

titulní strana – Lk 1,26 – 35 – Zvěstování Paně Marii

titulní strana + f.251b - J 1,29 Svědectví Jana Křtitele o Božím Beránku, Beránek Boží, který snímá hřích světa

titulní strana – J 19,26 – 27 – Ukřižování Ježíše Krista

titulní strana – Sk 1,9 – Nanebevstoupení Ježíše Krista

titulní strana – Sk,1 – 3 – Soslání Ducha svatého

titulní strana + f. 61; 92; 148b – Zj 4,7 – Čtyři zvířata

f. 2 - Zj 4,7 – Čtyři zvířata

titulní strana – Zj 14,6 – Večné evangelium

Jednodílná bible z r.1596:

titulní strana – Ex 34,29 – Mojžíš sestoupil z hory Sinaj

titulní strana + f. 542 – Mt 3,4 – Jan Křtitel

f.5 - J 1,29 - Beránek Boží, který snímá hřích světa

titulní strana – Ko 2,15 – Vítězství Krista nad mocnostmi

titulní strana – Zj 4,7 – Čtyři zvířata

7.2. I. díl Bible kralické z roku 1579

Biblí české. Díl první. Totiž, Patery knihy Mojžíšovy, vnově vydané. M D LXXIX

[Kralice] 1579, 8°, [4] 324 [6] listů

(III. T. 67/1)

Rozvrh:

[1] Citace: Dt 31,11; Joz 1,8; L 16,29; L 24,27; J 5,46

[2] První předmluva: Kněžím a správcům lidu Páně těm, kteříž českým jazykem služby Boží v lidu jeho konají, pozdravení. (podepsáni starší Jednoty bratrské)

[2b] Druhá předmluva: K upřímnému a pobožnému čtenáři.

1 Text:

[1] Tabulka: Rozdělení zákona Božího a věcí v něm se zdržujících poznamenání, zavřené v V. tabulích níže položených; aby z toho čtenář pobožný k snadšímu jeho jakž vyrozumění, tak i spatování, a čaž by kdy potřeboval nalezení pomoc míti mohl.

[6] Errata: Omýlení škodnější takto naprav.

Výzdoba:

1. Malé vlysy na začátku jednotlivých knih v bibli: 5
2. Iniciály oddělující jednotlivé kapitoly: 187
3. Autor grafik: pravděpodobně Martin Dadán

Vazba knihy:

- moderní převazba, kožená vazba na dřevě, slepotisková výzdoba – ornamentální, dva rámce, druhý vnější rámeček - medailony s portréty, kovové spony, vystouplé vazby, podoba zadní desky je totožná s přední deskou [1]

Rozměry – desky knihy a ilustrace:

Desky knihy: 235 x 170 x 50 mm

Titulní strana – celostránková ilustrace: (výška/ šířka) 183 x 118 mm

Malý vlys u úvodních kapitol: 86 x 25 mm

Velká iniciála u úvodních kapitol: 59 x 51 mm

Malá iniciála u jednotlivých kapitol: 20 x 20 mm

Titulní stránka [2] se skládá ze dvou štočků. První je dekorativní rámeček, jenž opisuje obvod celé strany a druhý štoček je vložen dovnitř rámce, tento štoček obsahuje titul výtisku a dataci. Uprostřed horní části architektonického rámce se nachází pobíjená kartuš zakončená zavíjeným ornamentem, která zachycuje podobu beránka stojícího v trnové koruně. Beránek symbolizuje v křesťanské ikonografii Krista Spasitele, jenž se obětoval za všechny lid a stává se tak vykupitelem z hříchu. Trnová koruna zdůrazňuje Kristovo utrpení, bývá zařazována mezi nástroje Kristova utrpení tzv. Arma christi.¹³¹

Dekorativní rámeček je tvořen tzv. pobíjeným ornamentem (tzv. beschlagwerkem). Tento dekorativní vzor pochází původně z Nizozemí, odkud se dostal též do německé umělecké tvorby. Vzor byl využíván ke konci 16. století v dřevořezu. Vzájemně propojené pásy kovu nebo kůže jsou ohýbány a jejich konce svinuty do zavíjeného ornamentu (tzv. rollwerk).¹³² Celý dekorativní rámeček lemuje obvod stránky a je prorůstán různorodými druhy ovoce a květin. Ovoce a květiny jsou dohromady spojeny tenkou stuhou, tvoří tak zavěšené robustní girlandy. Obě boční strany rámu nesou uprostřed medailon se štítem. Ve štítu se většinou objevovaly iniciály autora, tiskaře knihy, anebo byly ponechány prázdné. Iniciály se individuálně připisovaly až po konečném tisku.

---

¹³¹ ROYT 2006, 167

¹³² BLAŽÍČEK Oldřich. J./ KROPÁČEK Jiří

Spodní část kovového rámu zakončují dekorativní zavíjené ornamenty. Na obou zavíjených ornamentech jsou usazeni dva ptáci. Na pravé straně sedí na zavíjeném ornamentu fénix, na levé straně sedí orel. Ptáci tu nejsou zobrazeni náhodou - i zvířata a ptactvo měly v křesťanské symbolice jistý význam. Fénix představuje v tomto případě symbol zmrtvýchvstání, ale nezobrazuje přímo postavu Krista. Orel na levé straně pravděpodobně již zobrazuje symbol Krista. Také se naskýtá možnost, zda se nejedná o symbol „Boží všemohoucnosti“¹³³ V dolní části stránky - ve středu přímo pod štočkem s titulem - se též objevuje hlava anděla s křídly.

Štoček ve středu titulní strany doplňuje pouze text, jedná se o název knihy. Jak již bylo uvedeno výše, pro text bylo vybráno lámané novogotické písmo - fraktura. Název „Bibli české“ byl vtištěn velkým písmem a je zvýrazněn červenou barvou. Menší velikost písma byla zvolena pro podnapis „Pater knihy Mojžíšovy“. V prvním díle byl otištěn pouze v černé barvě.

7.2.1. Menší vlysy na začátku kapitol a mauresky

V každém dílu bible jsou kromě titulní strany vsazeny menší vlysy, které upozorňují na začátek Starého a Nového Zákona. Tyto vlysy jsou pojaty výpravněji, popřípadě jsou většího formátu. Následují vlysy mezi jednotlivými kapitolami s různorodými ornamenty, rostlinnými motivy, figurativními výjevy a zvířecími motivy nebo také s biblickými motivy.

Před první knihou bible je natištěna Zpráva kněžím a správcům má za úkol prezentovat ve stručnosti předkládanou bibli, za jakým účelem byla tištěna a další informace. Podepsána bývá rada starších Jednoty Bratrské.

Na začátku první knihy (fol. 1a), kterou je v tomto případě První kniha Mojžíšova, je zasazen vlys a je zdoben výpravněji. Výzdoba je zaměřena na znaky Českého království. Vlys je tvořen dekorativním, pobíjeným ornamentem a rostlinnými motivy. Uprostřed se vyskytuje kartuše lemovaná zavíjeným ornamentem. V kartuši se objevuje medailon se lvem. Lev je zpodobněn do podoby znaku Českého království s menšími odchylkami. V části s rostlinným a kovovým ornamentem obklopují kartuš ze čtyř stran další doplňující dekorativní prvky. Z levé strany nahoře jsou zpodobněny pravděpodobně královská koruna s mečem. Jsou položeny na zavešeném festonu z látky. Ve spodní části

---

¹³³ STUDENÝ 1992, 210

pod korunou leží na kusu látky hudební nástroje (buben a dechový nástroj). V pravé části vlysu v horní části jsou položeny na festonu žezlo a královské jablko. Ve spodní části na téže straně se nachází šavle s helmicí a rukavicí. Ve spodní části strany začíná kapitolu iniciála N, která je tvořena rostlinným zavíjeným ornamentem. První knihu Mojžíšovu zakončuje jednoduchá viněta ve tvaru černé linie (fol. 80b) (46 x 108 mm).

Druhá kniha Mojžíšova (fol. 80a), je opatřena vlysem s pobíjeným ornamentem, ve střední části se formuje do zavíjeného ornamentu. Výzdoba vlysu odkazuje zjevně na Ježíše Krista Spasitele. V prostřední části ornamentu se též nachází jednoduchá kartuš s okřídlenou hlavou anděla. Podle I. Vávry se jedná o emblém Jana Eneáše, který se bude opakovat znovu v následující knize (jeden z překladatelů bible, biskup v Ivančicích).¹³⁴ Pobíjený ornament doplňují ve spodní části na obou stranách dva festony. Tvoří je ovoce a jsou vzájemně propojeny dlouhou stuhou. Na ramenech pobíjeného ornamentu sedí na levé straně orel a na protější pravé straně je usazen beránek s křížem, představuje trpícího beránka (symbol Krista).¹³⁵ Ve spodní části je vytištěna počáteční iniciála textu T, tvořena maureskovým vzorem.

Třetí kniha Mojžíšova (fol. 146a), vlys se zde shodně opakuje z předešlé druhé knihy Mojžíšovy (fol. 80a) viz výše. Ve spodní části strany se nachází iniciála P se stejným druhem dekorativního vzoru, jako byly dvě předešlé iniciály. Třetí kniha Mojžíšova je zakončena protáhlou maureskou (fol. 196b) (69 x 58 mm) [6].

Čtvrtou knihu Mojžíšovu (fol. 196a) opět dekoruje ve vlysu [3] pobíjený ornament. Na obou koncích jsou vytvarovány dvě iluzivní vázy, do nichž jsou zasazeny rostliny a ovoce. Střední část tvoří rozsáhlá zavitá kartuše. Na kartuši je zpodobněna hlava anděla s ozubenou korunou na hlavě a se sepjatými křídly (další varianta emblému J. Eneáše).¹³⁶ V prostorech mezi kartuši s vázami sedí dva ptáci. Na levé straně je posazen orel, symbol Krista.¹³⁷ Na pravé straně sedí pták fénix symbol zmrtvýchvstání Krista. Spodní vlys je opět zaplněn ovocnými festony. Po obou bočních stranách kartuše se nalézají dvě menší s bukraniony. Text kapitoly začíná iniciálou M. Je zde opět uplatněn maureskový vzor.

Pátou knihu Mojžíšovu (fol. 265a) tvoří vlys s pobíjeným ornamentem tvořený ze tří částí. Po obou stranách jsou vytvořeny kartuše s výrazně protáhlými zavíjenými konci. Obě kartuše nesou podobu bukranionu (býčí hlava). Střední část tvoří kovový rámeček

---

¹³⁴ VÁVRA 1960, 158

¹³⁵ ROYT 2010, 130

¹³⁶ VÁVRA 1960, 158

¹³⁷ STUDENÝ 1992, 211

s vyobrazeným beránkem. Kovové prvky jsou vzájemně propojeny stuhou vedenou z ovocných a rostlinných festonů. Počáteční iniciálou je na této stránce písmeno T [4]. Celá pátá kniha je zakončena maureskou (fol. 324b) (57 x 60 mm) [7]. V mauresce se objevuje zkratka TEAOΣ a ve spodu malá grafická značka (podle M. Bohatcové šifra) člena tiskárny.¹³⁸

Výzdobu bible zakončuje na poslední nečíslované straně, za koncem Páte knihy Mojžíšovy, viněta tvořena jednoduchou linií. V obrazové příloze jsou přidány varianty iniciál používaných u jednotlivých kapitol. [5]

7.3. II. díl Bible kralické r. 1580

Bibli české. Díl druhý. Vnově vydaný. Léta Páně M D LXXX.

[Kralice] 1580, 8°, 441 [1] listů

III.T. 67/2

Rozvrh:

1b Obsah: Knihy dílu druhého.

2 Text: Jozue - Ester

[1] Errata: Omýlení škod. x Ostatek bedlivý a upřímý čtenář snadně sobě napraví.

Výzdoba:

1. Menší vlysy na začátku jednotlivých knih v bibli: 12

2. Iniciály oddělující jednotlivé kapitoly: 249

Autor grafik : Martin Dadán

Vazba knihy:

- kožená vazba na dřevě, slepotisková ornamentální výzdoba, nárožní kování, pukly, kovové spony- přední deska, vystouplé vazy, na hřbetu knihy na papírovém štítku částečně dochovaný název knihy [8]

Rozměry – desky knihy a ilustrace:

Desky knihy: 262 x 170 x 50 mm

Titulní strana – celostránková ilustrace: (výška/ šířka) 183 x 118 mm

Malý vlys u úvodních kapitol: 24 x 88 mm

---

¹³⁸ DAŇKOVÁ [BOHATCOVÁ] 1948, 16

Velká iniciála u úvodních kapitol: 45 x 46 mm

Malá iniciála u jednotlivých kapitol: 20 x 20 mm

7.3.1. Menší vlysy na začátku kapitol a mauresky

Titulní strana [9] je totožná s I. dílem Bible kralické. Druhý díl byl vytisknut bez předmluvy, foliace začíná tedy už v knize Jozue.

Popisovaný díl začíná knihou Jozue (fol. 1a). Na stránce se začátkem kapitoly je natištěn totožný vlys, který se také nalézá v předchozím prvním díle na začátku První knihy Mojžíšovy (fol. 1a). Vlysy dalších kapitol/oddílů II. dílu se shodují s vlysy z prvního dílu Bible Kralické, jsou řazeny za sebou v určitém pořadí, které je až na jednu výjimku (První královská), dodržováno. Knihu Jozue začíná v textu iniciála S. Pozadí iniciály tvoří arabeskové prvky.

Následující kniha Soudců (fol. 42b) začíná dekorativním vlysem [10] identickým z prvního dílu Bible kralické šestidílné, knihy: Druhá (fol. 80a) a Třetí Mojžíšova (fol. 146a) viz str. 34. Na téže straně se na začátku textu vyskytuje iniciála S [11].

Knihu Rút (fol. 82a) dekoruje vlys přejatý ze Čtvrté knihy Mojžíšovy (fol. 196a) viz str. 34. Začátek kapitoly opět počíná iniciálou S.

Následující První kniha Samuelova (fol. 88a) obsahuje shodný vlys s knihou Soudců, viz výše vlysy z prvního dílu. První kapitolu otevírá v textu iniciála B. Poslední stránku knihy zakončují drobné motivy lístků.

V Druhé knize Samuelově (fol. 142a) se znovu opakuje vlys z prvního dílu z Čtvrté knihy Mojžíšovy (fol. 196) viz str. 34. Ve spodní části stránky je zobrazena iniciála S. Závěr knihy uzavírá malá maureska na poslední straně (fol. 186) [12].

První kniha Královská (fol. 187b) přebírá vlys z První knihy Samuelovy (fol. 142) viz str. 34. Text na začátku kapitoly je započat iniciálou K. Poslední stránku knihy zakončuje koncovka [13].

Druhá kniha Královská (fol. 238b) rovněž přebírá vlys, avšak z knihy Rut a Čtvrté knihy Mojžíšovy (fol. 196a) viz str. 34. Ve spodní části úvodní strany se nachází iniciála W.

První kniha Paralipomenon (fol. 286a) přebírá vlys z Druhé knihy Královské (fol. 238b) a z Druhé knihy Mojžíšovy (fol. 196a), text však začíná iniciálou A.

Druhá kniha Paralipomenon (fol. 333a) přebírá vlys z Druhé knihy Královské(fol.238) a Čtvrté knihy Mojžíšovy (fol. 196a) viz str. 34. Kapitoly začíná iniciála K.

První kniha Ezdrášova (fol. 389a) dekoruje vlys převzatý ze Čtvrté knihy Mojžíšovy (fol. 196a) z prvního dílu bible. Text kapitoly je započat iniciálou L.

Kniha Nehemjáš (druhá kniha Ezdrášova) (fol. 405b) začíná vlys přejatý ze Druhé knihy Královské(fol.238b) a z Čtvrté knihy Mojžíšovy (fol. 196a) viz. str. 34. Ve spodní části strany se nachází iniciála W.

Na konci II. dílu, je kniha Ester (fol. 429a) dekorována vlysem, který je převzat z Páté knihy Mojžíšovy (fol. 265a) viz str. 34 a dalších předešlých knih. Kniha je zakončena podobnou vinětou (fol. 442b) tvořenou z jednoduché linie jako byla v I. díle bible. Iniciály jsou stejného typu písma, jako je popisováno k prvnímu dílu. Přibývají zde další nové iniciály písmen A, B, L, R, S a W.

7.4. III. díl Bible kralické z roku 1582

Biblí české. Díl třetí. Vnově vydaný, léta Páně M D LXXXII

[Kralice] 1582, 8°, 233 [1] listů.

(III.T. 67/3)

Rozvrh:

1b Obsah: Knihy dílu třetího

2 Text: Job – Píseň Šalamounova

[1] Errata: Omýlení škod. x Ostatek bedlivý a upřímý čtenář snadně sobě napraví.

Výzdoba:

1. Menší vlysy na začátku jednotlivých knih v bibli: 5
2. Iniciály oddělující jednotlivé kapitoly: 103
3. Autor grafik: Martin Dadán

Vazba knihy:

- kožená vazba na dřevě, slepotisková výzdoba – přední deska-Kristův vjezd do Jeruzaléma, zadní deska – Poslední soud, oba výjevy obsahují doprovodný latinský text, první vnitřní rámec obsahuje postavy s latinským nápisem, druhý rámec medailonky s portréty se jménem, částečně dochované spony, vystouplé vazy, na hřbetu knihy titul

[14]

Rozměry – desky knihy a ilustrace:

Desky knihy: 263 x 177 x 40 mm

Titulní strana – celostránková ilustrace: (výška/ šířka) 179 x 116 mm

Malý vlys u úvodních kapitol: 24 x 86 mm

Velká iniciála u úvodních kapitol: 44 x 46 mm

Malá iniciála u jednotlivých kapitol: 18 x 18 mm

7.4.1. Menší vlysy na začátku kapitol a mauresky

Třetí díl opět přebírá identický titulní list [15] z prvního dílu.

Ve třetím díle Bible kralické se objevují některé dekorativní vlysy, již využitě v předchozích prvních dvou dílech. Nově jsou použity vlysy tvořené převážně z rostlinných motivů. Celkový program výzdoby popisovaného dílu se tak může zdát odměřený.

Na úvodní straně knihy Job (fol. 1a) se nachází menší vlys opakující se z První knihy Mojžíšovy (fol. 1a) viz str. 33; opět se znaky tehdejšího království z První knihy Mojžíšovy (fol. 1a) viz str.33. Konec Jobovy knihy uzavírá malá koncovka v podobě rostlinného ornamentu (11 x 34 mm). Shodné jsou i tři následující vlysy z knih První (fol. 49a), Druhá (fol. 84a) a Třetí kniha Žalmů (fol. 108a) [19], které jsou převzaty z Třetí knihy Královské (fol. 187b) a Druhé knihy Mojžíšovy (fol. 80a) viz str. 34.

Na konci první knihy Žalmů (fol. 84a) se objevuje malá koncovka z rostlinného ornamentu (11 x 22 mm) Druhou knihu Žalmů uzavírá malá koncovka (11 x 22 mm). Třetí knihu Žalmů (fol.138b) zakončuje malá koncovka podélného tvaru (11 x 34 mm).

Další vlysy v následujících oddílech bible se již liší. Výzdoba se drží jednoduchého rázu. Na hlavní straně Čtvrté knihy Žalmů (fol. 125) je na vlysu zobrazen ve střední části maskaron v zavíjeném ornamentu a je obklopen rostlinnými úponky. Je zakončena malou podélnou koncovkou (11 x 22 mm) (fol. 139a).

Pátá kniha Žalmů (fol. 140b) [16] je zdobena na první straně rostlinnými úponky a zavíjeným ornamentem s antropomorfní hlavou, jež je částečně ukryta za ornamentem. Ve střední části vlysu pod zavíjeným ornamentem se nachází nepatrně zřetelná jednoduchá grafická značka.¹³⁹ V závěru knihy je na poslední straně vytištěna malá podélná koncovka (11 x 34 mm) (fol. 170b).

---

¹³⁹ DAŇKOVÁ [BOHATCOVÁ] 1948, 19

První strana knihy Přísloví (fol. 170a) [17] nese pouze rostlinný ornament v podobě rozsáhlé rozviliny. Oddíl je v závěru zakončen maureskou (43 x 56 mm) (fol. 208a).

Předposlední kniha třetího dílu, kniha Kazatel (fol. 209b), je zdobena opět rostlinným ornamentem, který se mírně liší od vlysu předešlé knihy. Na druhé straně (fol. 209) knihy Kazatel se v horní části vlevo objevuje iniciála písmene S shodná typově s iniciálami všech prvních tří dílů bible. Na konci knihy Kazatel se objevuje malá koncovka vytvořená rostlinnými liniemi, které jsou formovány do podélného tvaru (11 x 22 mm) (fol. 225b).

Závěrečnou knihu, Píseň Písní (fol. 225a) dekoruje vlys opět s rostlinným ornamentem. Velká iniciála P [18] se typem písma shoduje s iniciálami předešlých tří dílů bible. Poslední stranu písně zakončuje malá koncovka (11 x 22 mm) (fol. 286a).

7.5. IV díl. Bible kralické z roku 1587

Bibli české. Díl čtvrtý. V nově vydaný, Léta M D LXXX VII Syrach 48, 26 Izaiáš prorok veliký a vzácný v proroctví svém.

[Kralice] 1587, 8°, [14] 424 [1] list.

(III.T. 67/4)

Rozvrh:

[1b] Obsah: Knihy čtvrtého dílu.

[2] Předmluva: Ke všechněm upřímným a pobožným čtenářům. x Ostatek bedlivý a upřímný čtenář snadně sobě napraví

1 Text: Proroci

[1] Errata: Omýlení škodnější takto naprav.

Výzdoba:

1. Menší vlysy na začátku jednotlivých knih v bibli: 17
2. Iniciály oddělující jednotlivé kapitoly: 248

Vazba knihy:

- Moderní převazba, kožená vazba na dřevě, slepotisková výzdoba – místy zlacena, přední deska – Mojžíš na hoře Sinaj a Izraelci uctívají zlaté tele, zadní deska – Poslední soud, oba výjevy s latinskými nápisy, spodní část přední desky – letopočet 1596, mezi 1. a 2. rámcem – nápis, druhý ramec od středu – medailonky s portréty, nárožní kování, pukly, kovové spony a kovové pásky v zadní části. Vystouplé vazy a kolky v mezivazí. [20]

Rozměry – desky knihy a ilustrace:

Desky knihy: 264 x 175 x 680 mm

Titulní strana – celostránková ilustrace: (výška/ šířka) 180 x 117 mm

Malý vlys u úvodních kapitol: 36 x 85 mm

Velká iniciála u úvodních kapitol: 49 x 47 mm

Malá iniciála u jednotlivých kapitol: 18 x 18 mm

7.5.1. Menší vlysy na začátku kapitol a mauresky

Čtvrtý díl bible, ačkoli obsahuje shodnou titulní stranu [21] s prvními třemi díly, vlysy na začátku oddílů jsou již provedeny odlišně, vykazují bohatší vyzdobu a lze zaznamenat větší důraz na ikonografii zobrazeného. Na některých vlysech jsou zobrazeny i scény ze života Krista. Díl zahrnuje knihy Větších proroků a Menších proroků.

Předmluva bible je započata na začátku textu iniciálou Z [26]. (30 x 30 mm). Konec předmluvy je pak zdoben větší maureskou (61 x 58 mm). Chybí však natištěná foliace.

Knihy Izajáš (fol. 1a) je v horní části zdobena vlysem s rostlinným ornamentem a v prostřední části jsou vyobrazeny dvě postavy andělů držící se každý rukou stonku bohatě rozvinutého rostlinného úponku, jenž vyrůstá z rohu hojnosti ve spodní části pod celým výjevem. Mezi anděly je postaven na naznačené zemi beránek s korouhví a praporcem. Beránek zde zastupuje symbolicky vítězného Krista (Kristus Victor)¹⁴⁰. Ve střední části vlysu ve spodu se nachází mezi stonky listu iniciála G. Prozatím nebylo zjištěno jméno, skrývající se pod touto iniciálou.¹⁴¹ Na konci oddílu se nachází maureska (58 x 63 mm) (fol. 110b).

Knihy Jeremijášova (fol. 110a) je zdobena vlysem opět tvořeným rostlinným ornamentem. Uprostřed v horní části vlysu je posazena velká hlava anděla, která přidržuje v ústech stuhu nad kartuší s usazeným beránkem uprostřed. Beránek je zobrazen znovu s korouhví a praporcem (podobně ztvárněný beránek se vyskytuje již v předešlé knize Izajášově viz výše). Na obou stranách směrem od kartuše vyrůstají do stran také hlavy oblud zpodobněné v rostlinném tvaru. Na (fol. 111b) je vytištěna iniciála A [25]. Oddíl je uzavřen na poslední straně maureskou (51 x 70 mm) (fol. 211b).

---

¹⁴⁰ ROYT 2006, 122

¹⁴¹ TOBOLKA 1940, 95

Knih Ezechiel (fol. 211a) je zdobena významově bohatěji. Vlys [22] je vytvořen od střední části pobíjeným ornamentem. Vprostřed rámce je ztvárněna iluzivní kartuše se zahnutými konci. Uprostřed se nachází Veroničina rouška¹⁴² - s obtiskem Kristovy tváře před tím než zemřel. Kristus má na hlavě nasazenou trnovou korunu na znamení jeho utrpení. Po stranách rámce se mezi rostlinnými ornamenty nachází dva ptáci. Na levé straně je posazena do rohu slípka ukryvající pod křídly kuřátka. Mohlo by se jednat podle ikonografického významu o zoomorfni symbol Marie Ochránitelky.¹⁴³ Na pravé straně je zobrazen pták fénix symbol zmrtevýchvstání a nesmrtelnosti,¹⁴⁴ který znovu vstává jako mládě ze svého popela. Objevuje se zde iniciála S a na konci oddílu maureska (60 x 45 mm) (fol. 299b).

Oddíl proroka posledního Většího proroka Daniele (fol. 299a) je zdoben vlysem opět s rostlinným ornamentem a pobíjeným ornamentem s kartuší uprostřed. Její konce jsou opět prohnuty. Vprostřed je zpodobněna korunovaná hlava anděla s křídly. Po stranách na kovovém ornamentu sedí dva ptáci, holub z levé strany a druhý pták z pravé strany. Rostlinný ornament je tvořen již tradičně různými druhy ovoce. Na (fol. 300b) je vytištěna iniciála L. Na konci knihy se nalézá maureska (59 x 58 mm) (fol. 329b).

Proroctvím Ozeáše (fol. 329a) začínají knihy Menších proroků. Vlys je tvořen pobíjeným ornamentem s výrazně prohnutým středem, ve kterém se nachází velký kalich plný ovoce a rostlin. Okolí rámce doplňují další rostlinné a ovocné festony. Na horní části vlysu směrem ke kalichu, sedí na rámci dva ptáci zobající do rostlin vyrůstajících z kalicha. Na závěrečné straně proroctví (fol. 330b) se nachází iniciála S. Konec knihy zdobí ve spodní části poslední strany koncovka složená z šesti ornamentálních částí (39 x 42 mm) (fol. 349b).

Proroctví proroka Joela (fol. 349a) zdobí vlys s pobíjeným ornamentem a rozsáhlou kartuší. Kartuš nese podobu hlavy anděla s křídly. Kov je prorůstán ovocnými festony a rostlinnými úponky. Vzájemně jsou spojeny stuhou. Ve spodní části první strany se nachází velká iniciála S shodná opět s předešlými díly Bible kralické. Závěr knihy dekoruje malá koncovka ve spodní části strany (11 x 22 mm) (fol. 355b).

Proroctví proroka Ámose (fol. 355a) doprovází vlys s kovovou pobíjenou kartuší uprostřed. V kartuši je zobrazena přidržovaná látka anděly, vznášející se po stranách. Na látce je zpodobněn bájný pták fénix, vstávající z trnové koruny. Autorovým záměrem

---

¹⁴² ROYT 2006, 254

¹⁴³ ROYT 2006, 193

¹⁴⁴ STUDENÝ 1992, 76

nejspíše bylo zdůraznit Kristovo utrpení a smrt, ze které následně po třech dnech vstal. Na levé a pravé straně vedle kartuše autor dále vytvořil na zavíjeném kovovém rámu dvě velké vázy/nádoby, ze kterých se ven rozrůstají rostlinné a ovocné motivy. Ve spodní části stránky začíná text velká iniciála S. Na konci knihy se nachází malá maureska (48 x 35 mm) (fol. 368b).

Prorocví Abdijášovo (fol. 368a) dekoruje vlys tvořený pobíjeným ornamentem, na němž je doprostřed posazena postava anděla. Anděl oběma rukama drží stuhy od rostlinných festonů. Na festonech sedí dva ptáci s roztáhlými křídly. Ptáci opět spojení se symbolikou Krista, jeho utrpení a smrti. Po levé straně sedí orel a z pravé strany fénix. Ve spodní části stránky je zachycena iniciála W s maureskovým vzorem. Prorocví je uzavřeno koncovkou na poslední straně (11 x 19 mm) (fol. 370b).

Prorocví Jonáše (fol. 370a), na první stránce je zobrazen vlys [23] s kartuší uprostřed, orámované pobíjeným ornamentem. Okolo rámu se rozrůstají do stran rostlinné motivy/ornamenty. Vprostřed kartuše je zobrazena scéna z Jonášova příběhu, který byl pohlcen velkou rybou nebo nestvůrou. (není zcela zřejmé o jaké stvoření se jednalo, lze se jen domnívat a domýšlet přesný druh zvířete). Vlys s příběhem Jonáše je natištěn zrcadlově. První scéna, kde je Jonáš vhozen do moře, začíná z pravé strany. Následuje další výjev, Jonáš vyvržen nestvůrou na břeh. Třetí, zároveň poslední scéna zobrazuje Jonáše za hradbami města Ninive. Na další straně (fol. 371b) se nachází iniciála V. Na konci knihy je zobrazena větší koncovka (25 x 43 mm) (fol. 374b).

Prorocví Micheáše (fol. 374a), začíná vlysem s christologickou scénou. Jedná se o námět Klanění tří králů. Řezba je vyvedena stylizovaným způsobem. Scéna je zasazena do místnosti/chléva. V jeslech je položen malý Ježíšek a napravo od něj se nad ním sklání Marie s Josefem vzadu. V levé části místnosti jsou rozestavěny tři postavy klanících se králů. Přímo za ležícím Ježíškem autor vytvořil postavu anděla. Samotná kartuš je rámovaná zavíjeným ornamentem zakončeným do zavíjeného ornamentu. Po levé straně kartuše na jejím vybíhajícím iluzivně kovovém rameni sedí pták. Pod ramenem jsou položeny hudební nástroje. V tomto případě se jedná o dvě loutny a další dechové nástroje. Na pravé straně od kartuše, na druhém rameni, sedí opět holubice. Holubice bývá symbolem Krista a Ducha svatého, který podle ikonografického významu koresponduje vhodně i s Narozněním Krista a Klaněním tří králů. Pod ramenem jsou opět uloženy hudební nástroje - harfy (nástroj krále Davida). Harfy jsou zobrazeny dvě, pod nimi se v rohu skrývá loutna. Na stránce vespuďu se nalézají iniciála S [24]. Na konci knihy je zobrazena malá koncovka složená z pěti částí. (22 x 22 mm) (fol. 383a).

Naopak proroctví Nahuma (fol. 384b) je vyzdobeno jednoduší dekorací. Vlys je vytvořen z iluzivně kovového rámce se třemi úhelnými částmi. Ve středu rámce se nachází stylizovaná kartuš s antropomorfní hlavou posazenou v mušli. Na vedlejších stranách rámce jsou též zpodobněny dvě lidské hlavy. Celý kovový rámec je prorůstán rotlinným motivem. Ve vrchní části rámce u kartuše se také nachází exotická zvířata. Na téže straně se nalézají iniciála B. Konec knihy uzavírá na poslední straně malá maureska (44 x 58 mm) (fol. 384b).

Proroctví Abakuka (fol.384a) je dekorováno vlysem, obsahujícím rohy hojnosti s ovocem, rozšiřující se do stran vlysu. Uprostřed vlysu se nachází kartuš s okřídlenou hlavou anděla. Na druhé straně knihy proroctví (10 x 26 mm) (fol. 389b) se nachází iniciála B. Na konci knihy se vyskytuje ve spodní části stránky drobná koncovka.

Proroctví Sofonjáše (fol. 393a) je dekorováno opět kovovým rámem zaoblených tvarů. Prostřední část rámce je tvořena iluzivním kvadrilobem (motiv většinou užívaný v architektuře), v jeho středu se objevuje antropomorfní hlava, jež drží v ústech stuhu. Stuha dále propojuje části rámce s rostlinnými prvky a ovocem. Na další straně (fol. 394b) je vytištěna iniciála S, je poněkud jednoduššího tahu/zdobení. V závěru knihy se nachází maureska (59 x 48 mm) (fol. 398b).

Mezi posledními proroctví se nachází Ageus (fol. 398a). Horní část stránky zaplňuje vlys s kovovým rámcem. Rámec pro změnu nese ve svém středu naznačenou kartuš s zoomorfní hlavou s dlouhými rohy. Zoomorfní hlava drží v tlamě širší stuhu ve tvaru festonu. Konec stuhu iluzivně ohraničuje střední část s pomyslnou kartuší. Ke kartuši směřují z obou stran dvě postavy lvů. Na spodní části strany je vytištěna iniciála L. Proroctví zakončuje malá koncovka (11 x 13 mm) (fol. 399a).

Proroctví Zacharjáše (fol. 402b) začíná výpravným vlysem s christologickou scénou Vjezd Krista do Jeruzaléma. Vlys koresponduje s obsahem proroctví. Scéna zabírá celý rozsah vlysu a je zasazena do iluzivní krajiny s iluzivní architekturou. Krajina připomíná okolí Jeruzaléma. Ústředním dějem se stává Kristus sedící na oslu a vstupující do bran města Jeruzalém. Je doprovázen zástupy vítajícího lidu s palmovými ratolestmi. Kristus je zde zobrazen s žehnající rukou a je ozářen naznačenou svatozáří. Autor se snaží odkázat na text v proroctví Z 9,9 Soudce národů a král lidu, které mluví o příjezdu krále. Jedná se o předzvěst, která se má naplnit v Novém Zákonu Mt 21,5 Vjezd do Jeruzaléma. Ve spodní části stránky se nachází iniciála M. Na poslední straně je vytištěna malá koncovka utvořená do tvaru čtyřúhelníku (22 x 22 mm) (fol.419a).

Poslední proroctví Malachiášovo (fol. 420b) začíná vlysem obsahující scénou z života Ježíše Krista, jedná se o Křest Krista v řece Jordán. Scéna je zobrazena v medailonu uprostřed vlysu. Medailon je orámován zavíjeným ornamentem a zakončen zavíjeným ornamentem. Děj je dosazen do iluzivní hornaté krajiny s řekou. Na břehu řeky z levé strany pokleká na zem Jan Křtitel, aby mohl pokřtít vodou Krista stojícího přímo v řece. Nad postavy přilétá z nebes holubice Ducha svatého, jenž zastupuje Boha Otce. Po stranách medailonu stojí dvě velké postavy oblečené do splývavého roucha a jsou obklopeny mračnem. Postavy drží myrhové větve s plody (není zřetelně jasné, zda se jedná o ženské postavy či mužské). Na druhé straně (fol. 421) se nachází iniciála B. Konec Malachiášova proroctví, na konci strany, uzavírá malá maureska (64 x 60) (fol.424b). Úplný konec bible zakončuje malá maureska (70 x 51 mm).

7.6. V. díl Bible kralické z roku 1588

Bibli české. Díl pátý, Vněmž se knihy, ty kteréž sou nazvány Apokryfa, pokládají.

Vnově vydny, Léta M D LXXX VIII

[Kralice] 1588, 8°, [6] 294 [1]

(III.T. 67/5)

Rozvrh:

Obsah: Knihy dílu pátého. Tobiáš. Modlitba Manassesova. Judit. Báruch. List Jeremiášův. Přídavkové k proroctví Daniele svatého. Ezdrášovy dvoje vůbec třetí a čtvrté nazvány. Přídavky ke knize Ester. Machabejské troje. První. Druhé. Třetí, kteréž vůbec slovou Třetí. První. Druhé. Kniha Moudrosti. Eklesiastikus. (Poznámka o pořadí knih)

[2] Předmluva: Pobožnému čtenáři.

[6] Dodatek o předloze překladu pobožnému čtenáři

1Text:

[1] Errata: Omýlení v pátém dílu takto naprav. x Ostatek bedlivý a upřímý čtenář snadně sobě napraví

Výzdoba:

1. Menší vlysy na začátku jednotlivých knih v bibli: 13
2. Inicialy oddělující jednotlivé kapitoly: 179

Vazba knihy:

- Kožená vazba, nárožní kování, slepotisková výzdoba, první vnitřní rámec, přední desky
- Mojžíš na hoře Sinaj a Izraelci uctívají zlaté tele, zadní deska – Poslední soud, oba výjevy s latinskými nápisy, spodní část přední desky – letopočet 1596, nad vnitřním rámcem nápis „Díl pátý“, od vnitřního rámce pokračují dva vnější rámce – první složen z medailonů s portréty, druhý z nich tvořen rostlinným ornamentem. [27]

Rozměry – desky knihy a ilustrace:

Desky knihy: 26 x 175 x 470 mm

Titulní strana – celostránková ilustrace: (výška/ šířka) 180 x 112 mm

Malý vlys u úvodních kapitol: 25 x 86 mm

Velká iniciála u úvodních kapitol: 46 x 45 mm

Malá iniciála u jednotlivých kapitol: 20 x 20 mm

7.6.1. Menší vlysy na začátku kapitol a mauresky

Pátý díl Bible kralické šestidílné nese stejnou titulní stranu [28], jako se objevuje u předešlých čtyřech dílů. Menší dekorativní vlysy se na některých místech liší od předešlých dílů, někde jsou naopak přebrány z prvního a třetího dílu. Předmluvy obsahují iniciálu M. [31].

Knihy Tobiáš (fol. 1a), která začíná díl bible, je dekorována vlysem [29] v horní části první strany. Vlys je tvořen pobíjeným ornamentem zakončený po okrajích zavíjeným ornamentem. Střední část ornamentu je naznačena zavíjenými ornamenty, v ploše pobíjeného ornamentu je posazena zoomorfní hlava s rohy. Hlava drží v tlamě dva festony vytvořeny z textilie. Ze stran se k festonu vrhají dvě zobrazené šelmy. Ornament prorůstají po okrajích rostlinné úponky. Ve spodní části strany je zobrazena iniciála K. Její pozadí je zaplněno lineárními rozvilinami. V závěru knihy se objevuje malá koncovka (43 x 43 mm) (fol. 15b).

Modlitba Manassesova (fol. 15b) je dekorována skromněji než ostatní knihy. Dekorativní vlys tvoří úzký pás pobíjeného ornamentu prvku uprostřed. Z obou stran tento prvek drží dvě antropomorfní postavy splývající s rozvilinovými úponky. Iniciála P na začátku textu je taktéž jednoduššího a menšího formátu.

Knihy Júdit (fol. 18a) je dekorována menším vlysem tvořeným rozvilinovým ornamentem. Ve spodní části se pak nachází iniciála L na začátku kapitoly. Pozadí iniciály

je opět tvořeno lineárními rozvilinami. V závěru knihy Júdit (fol. 37b) je umístěna protáhlá maureska (69 x 58 mm).

Na začátku knihy Báruch (fol. 37a) se objevuje malý vlys s rostlinným motivem v podobě rozviliny, která tvoří ve střední části ovál. Ve spodní části stránky se nachází iniciála A, opět stejného stylu jako předešlé iniciály. Konec knihy (fol. 47a) uzavírá protáhlá maureska (72 x 61 mm) mírně se liší od předešlé v knize Júdit.

Další kniha obsahuje Přídavky k proroctví Daniele (fol. 48b). Výzdoba na hlavní stránce je mnohem skromnější než předešlé knihy. V horní části stránky je vytisknutý vlys. Je zredukován na úzký dekorativní pás skládající se z rostlinných motivů. Hlavní část je však tvořena iluzivním kovovým ornamentem stočeným do volut. Samotný text začíná iniciálou Y. Stylově je podobná předešlým iniciálám, avšak menšího formátu. Proroctví zakončuje maureska (57 x 60 mm) (fol. 55a).

Třetí kniha Ezdrášova (fol. 56b) Na levém rameni sedí orel a na pravém rameni fénix. Vlys je již několikrát užit v předešlých dílech Bible kralické. Text kapitoly je započat iniciálou K. Knihu na poslední straně uzavírá malá maureska (59 x 48 mm) (fol. 78).

Čtvrtou knihu Ezdrášovu (fol. 79) začíná vlys s iluzivním kovovým ornamentem, tvořeným ze tří samostatných částí. Nad střední části je posazena antropomorfní hlava a pozadí vlysu je doplněno rostlinnými motivy. Ve spodní části stránky se nachází iniciála K. Poslední kapitolu knihy uzavírá malá maureska (50 x 50 mm) (fol. 116a) lemována jednoduchým ornamentem do tvaru kosočtverce.

Dekorativní vlys je opět redukován v Přídavcích ke knize Ester (fol. 117b) [30]. Vlys tvoří iluzivní kovový rámec uprostřed propletený rostlinnými úponky. Ze stran k rámci směřují dvě fantaskní lidské postavy, které vyrůstají ze zavíjeného listu. Začátek textu otevírá iniciála Y, stejně jako u Přídavků k proroctví Daniele. Na stejné foliaci se nachází v textu iniciála L. V závěru knihy se nachází malá maureska čtyřúhelného tvaru (50 x 50 mm) (fol. 122a) [32].

V První knize Makabejské (fol. 123b) je dekorativní vlys složen z rostlinných rozvilin a dalších rostlinných motivů. Ve spodní části stránky se nachází iniciála S/Z. Pozadí iniciály je tvořeno lineárními rozvilinami. Poslední kapitolu uzavírá malá maureska tvořená ze tří částí (26 x 23 mm) (fol. 137).

Vlys v Druhé knize Makabejské (fol. 137b) je tvořen ve střední části pobíjeným ornamentem, zakončený do zavíjeného ornamentu s antropomorfní hlavou uvnitř. Z obou stran proplétají rámec rostlinné úponky. Iniciála Y je vytištěna tentokrát na druhé straně

(fol. 138b). Pozadí iniciály je tvořeno jemnou lineární rozvilinou. Konec knihy uzavírá maureska (fol. 181) malého formátu, složená ze tří částí (41 x 40 mm).

Třetí kniha Makabejská (fol. 182b) přebírá dekorativní vlys z knihy Ezdráše. Jedná se o iluzivní pobíjený ornament tvořený dvěma zavíjenými ornamenty. V rámci je ukryta antropomorfní hlava. Po levé i pravé straně se nalézají dvě části kovového rámce, jež jsou propleteny s rostlinnými úponky. Na stejné stránce začíná text první kapitoly iniciálou B s pozadím tvořeným lineární rozvilinou. V závěru poslední strany knihy se nalézá malá maureska podélného tvaru (11 x 22 mm) (fol. 214a).

Knihy Moudrosti (fol. 214b) opakuje dekorativní vlys z knihy Báruch viz str. 46 Složen je z rostlinného motivu. Ve střední části tvoří stočené listoví ovál. Na téže stránce se objevuje iniciála M stejného stylu jako předešlé iniciály. Závěr knihy na poslední straně uzavírá malá koncovka (13 x 22 mm) vytištěná na spodní části strany (fol. 236b).

Eklesiastikus je započat (fol. 236a) shodným dekorativním vlysem, který se objevuje u knihy Júdit, knihy Báruch a První Makabejské. Vlys je tvořen pouze rostlinným motivem. Text na začátku kapitoly značí iniciála T. Konec knihy uzavírá maureska (62 x 58 mm) [33]. Celý pátý díl Bible kralické uzavírá na poslední stránce menší maureska (64 x 60), vyplněna zčásti černou barvou a zčásti šrafurou.

7.7. VI. díl Bible kralické z roku 1594

Bibli české. Díl šestý. Totiž Nový Zákon V nově přehlednutý. Léta Páně M D XC IV [Kralice] 1594, 8°, 481 [3] listy.

(III.T. 67/6)

Rozvrh:

1b Obsah: Knihy dílu šestého

2 Text:

[1] Rejstřík: Registrum k snadnějšímu nalezení Čtení a Epištol nedělních.

[3] Errata: Omýlení škodnější takto naprav. x Ostatek bedlivý a upřímný čtenář snadně sobě napraví.

Výzdoba:

1. Malé vlysy na začátku jednotlivých knih v bibli: 27
2. Iniciály oddělující jednotlivé kapitoly: 260

3. Autor grafik: Václav Elam

Vazba knihy:

- Kožená vazba na dřevě, slepotisková výzdoba, přední deska – medailon s andělem stojícím na skeletu Smrti, latinský citát, zadní deska- postava muže pod stromem, latinský citát, po stranách medailonů veverka. První vnitřní rámec personifikace Ctnosti. Nárožní kování, pukly, kovové spony, zadní část spon nedochována, vystouplé vazy [34]

Rozměry – desky knihy a ilustrace:

Desky knihy: 253 x 170 x 65 mm

Titulní strana – celostránková ilustrace: (výška/ šířka) 182 x 118 mm

Malý vlys u úvodních kapitol: 33 x 82 mm

Velká iniciála u úvodních kapitol: 57 x 56 mm

Malá iniciála u jednotlivých kapitol: 18 x 18 mm

Poslední šestý díl bible je již zcela odlišný svým zhotovením. Poslední díl bible kralické byl tištěn v letech 1593 a 1594, v souhrnu bylo natištěno na jeden tisíc výtisků.¹⁴⁵ Zachariáš Solín, dosavadní tiskař a správce sboru, byl dlouhodobě nemocen, a proto byli pro pomoc při tisku vybráni tři pomocníci. Mezi nimi byl Samuel Sylvestr nastupující tiskař po Z. Solínovi a řezbář ilustrací Václav Elam. Z. Solín vedl především pomocníky při tisku.¹⁴⁶ Václav Elam je považován za autora titulního listu posledního dílu šestidílné bible. Poslední díl obsahuje Nový Zákon, který byl již dříve vydán Janem Blahoslavem. Rada starších bratří se přiklonila ke korektuře a úpravě Blahoslavova Nového Zákona.

Václav Elam tématicky přizpůsobil své dřevořezby obsahu posledního dílu bible. Titulní stránka [35] se skládá ze dvou částí. První část tvoří dekorativní rámec (štoček) s kartušemi posazenými po obvodu rámce. Vnitřní část rámce doplňuje druhý štoček s titulem knihy. Dekorativní rámec je tvořen dvanácti kartušemi. První čtyři nesou podoby evangelistů a zbylých osm kartuší zobrazuje christologické výjevy. Spodní část doplňuje volná grafická výzdoba, kde je zobrazena starobylá tvrz. Krajina nepředstavuje konkrétní místo, jedná se o iluzivní krajinu.

Z ikonografického hlediska je příhodné postupovat od kartuší, které zobrazují čtyři evangelisty a jejich zvířecí podoby. Symboly evangelistů doprovází Krista při druhém příchodu (Posledním soudu)¹⁴⁷. Kartuše jsou umístěny jednotlivě do čtyř rohů. V první

---

¹⁴⁵ FIALOVÁ 1968, 52

¹⁴⁶ BOHATCOVÁ 1990, 234

¹⁴⁷ ROYT 2006, 241

kartuši v levém horním rohu je zobrazena postava evangelisty Matouše společně s jeho symbolem Anděla, který přidržuje kodex.¹⁴⁸ Kartuš v pravém horním rohu znázorňuje postavu evangelisty Marka, držícího kodex. Před Markem leží jeho symbol - lev. V levém spodním rohu je v kartuši zpodobněna postava evangelisty Lukáše, který čte evangelium z kodexu. U Lukášových nohou sedí jeho symbol - býk. Kartuš v pravém spodním rohu, zobrazuje postavu evangelisty Jana s kodexem a jeho symbolem - orlem.

Ikonografický popis kartuší, které obsahují christologické výjevy, začíná v horní části dekorativního rámce. Kartuše tvoří čtyři páry, které na sebe postupně navazují vždy z leva do prava.

První pár tvoří kartuše umístěné nahoře mezi obrazy evangelistů. Kartuše zobrazují základní poselství celé bible. První kartuš na levé straně znázorňuje skupinku osob s postavou Jana Křtitele. Scéna představuje svědectví Janovo, moment před křtem Krista v Jordánu (J 1,29). Jan Křtitel ukazuje do vedlejší kartuše na beránka s jednoduše naznačenou svatozáří. Jan Křtitel tak upozorňuje na Krista v podobě Beránka Božího.¹⁴⁹ Tento symbol znamená Vykoupení, tzn. Kristus vykoupil hříchy smrtelníků svou obětí na kříži.

Další dvě kartuše pojednávají o začátku života Krista. V levé části rámce pod kartuší s evangelistou Matoušem se vyskytuje kartuš se scénou Zvěstování. Děj se odehrává v uzavřené prosté místnosti. Zpodobněna je zde postava Panny Marie, sedící u stolku s knihou prorocství nebo Novým Zákonem¹⁵⁰. V pozadí lze spatřit dřevěnou postel, nad níž je rozvěšena těžká látka, pravděpodobně baldachýn. K Marii přistupuje z nebes anděl, který jí zvěstuje zprávu o nadcházejícím narození Ježíše Krista. Levou rukou Marii žehná a v pravé ruce jí přináší květinu. Z miniatury kartuše není zcela zřetelné, o jaký druh rostliny se jedná. Tradičně zobrazovaná rostlina ve scéně Zvěstování byla lilie, ale nebyla vždy bezpodmínečně zastoupena.¹⁵¹ Gestem žehnání zvěstující anděl zastupuje Boha Otce, kterým byl za Marií vyslán.

Na scénu Zvěstování vlevo navazuje zobrazené Narození Krista v kartuši, na pravé straně dekorativního rámce. Děj je zasazen do prostředí chléva. Po levé straně vstupuje do místnosti Josef, držící svíci a otáčí se směrem k Marii, která sedí nad jeslemi s malým

---

¹⁴⁸ ROYT 2006, 77

¹⁴⁹ ROYT 2006, 93

¹⁵⁰ ROYT 2006, 317

¹⁵¹ ROYT 2006, 318

Ježíšem. Napravo od jeslí leží vůl s oslem. Josef a Marie, naklánějící se nad Kristem, prezentují Adoraci Krista, která se hojně vyskytovala v dílech 15. století.¹⁵²

V prostředních kartuších vytvořil umělec scény z dění Kristovy smrti. První vyobrazení je umístěno vlevo pod scénou Zvěstování. Jedná se o Ukřižování Krista. U kříže stojí dvě ženské postavy. Nalevo je zobrazena Marie, zahalena do roucha a napravo stojí postava Marie Magdalské. Nad ukřižovaným Kristem se vznáší nápisová páska s iniciálami INRI (Iesus Nazarenus, Rex Iudaeorum). Klasický tvar kříže s Kristem bývá většinou v podobě latinského kříže, břevno je tedy posazeno v 1/3 kříže. Elam na tomto vyobrazení ztvárnil kříž v podobě písmene T, které bývá vykládáno jako písmeno „tau“ nebo také jako „pax patibulata“.¹⁵³ Svislý kůl, který tvoří tělo kříže, je na horním konci rozšířený. Ve spodní části kříže jsou zaraženy klíny do země pro zajištění jeho statiky.

Následující kartuš se nachází na protější pravé straně a nese děj Zmrtvýchvstání Krista. Kristus podle biblického výkladu třetího dne vstal z mrtvých. V bibli není popsáno, jak zmrtvýchvstání probíhalo. Vzkříšený Kristus stojí na zavřené, kamenné tumbě a v levé ruce drží prapor. Kristus je obklopen ozařujícím světlem. Nad jeho hlavou je naznačena svatozář. Opodál stojí hlídající vojáci. Voják oslněn září, po levé straně tumbě, si zakrývá oči a odklání se od Krista. Je však otočen zády k divákovi, není mu vidět ani do obličeje. Voják na prave straně hledí směrem a pozvedá ruce ke Kristu.

Kristus poté, kdy vstal z mrtvých, odešel do Galileje, aby na konci pozemské pouti, vstoupil na nebesa. Apoštolé se ke Kristu přidali, hned jak byli informováni o jeho vzkříšení. Následující kartuš, umístěna v levé části rámce (pod scénou Ukřižování), představuje Nanebevstoupení Krista na hoře Olivetské. V některých případech se udává i Betanie.¹⁵⁴ Postava Krista stojí na pahorku a obklopuje ji rozsáhlé mračno. U paty pahorku stojí apoštolé, svědci Nanebevstoupení.

Poslední kartuš ukončuje christologický cyklus. Obraz symbolicky znázorňuje Seslání Ducha svatého na Pannu Marii. Ústřední postava děje - Panna Marie, oděna v rouše, sedí mezi apoštoly. V jejím klíně leží otevřená kniha. Nad Marii a apoštoly je seslána z nebes holubice, symbol Ducha svatého. Holubice přináší s sebou světlo, které silně ozařuje jak Marii tak i apoštoly. Seslání Ducha svatého symbolizuje počátek křesťanské církve.

---

¹⁵² ROYT 2006, 166

¹⁵³ STUDENÝ 1992, 144

¹⁵⁴ ROYT 2006, 163

Václav Elam pojal grafickou podobu zajímavým způsobem. Kartuše rozdělil do pomyslných dvojic. První dvojici tvoří Jan Křtitel a symbol Krista – beránek, který reprezentuje druhý příchod Krista. Druhá dvojice posazena o úroveň níž, prezentuje počátek života Ježíše Krista. Třetí dvojice kartuší zahrnuje smrt Kristovu. Čtvrtá závěrečná dvojice vypovídá o následném dění po smrti Ježíše. Soubor dvojic vytváří cyklus, který na sebe vzájemně navazuje. Poslední dvojice evidentně navazuje na první dvojici Krista a beránka. Evangelisté, zobrazení v rozích dekorativního rámu, jsou s christologickými výjevy propojeni taktéž viz výše.

Spodní část titulní strany je z obou stran ohraničena kartušemi. Celý volný prostor mezi kartušemi bohatě vyplňuje rozsáhlá řezba. Obraz je horizontálně rozdělen na dvě části. Vrchní polovinu tvoří nebesa s oblaky, se kterými se zároveň objevuje okřídlená postava anděla, oblečená v bílém rouše. Anděl v rukou drží otevřenou Bibli, natočenou směrem ke čtenáři. Na otevřené dvoustraně je vepsán latinský nápis „EVANGELIVM AETERNV M AP 14“. V českém překladu název zní: „věčné evangelium“. Text se nachází v knize Zjevení Janovo 14, 6. Zkratka jednoznačně odkazuje na Apokalypsu. Anděl má symbolicky připomenout evangelium o druhém příchodu Krista lidstvu, žijícímu na zemi.¹⁵⁵

Spodní polovinu výjevu uzavírá pohled do krajiny. V prvním plánu je zobrazeno stylizovaně město obehnané hradbami. Šestý verš ze 14 kapitoly Zjevení mluví o všech národech světa a právě Bible kralická je nositelem zvěstování pro český národ. „ 6. I viděl jsem jiného anděla letícího po prostředku nebe, majícího evangelium věčné, aby je zvěstoval těm, jenž bydlí na zemi, a všelikému národu, i pokolení, i jazyku, i lidu“.

7.7.1. Menší vlysy na začátku kapitol a mauresky

Menší vlysy, které doprovázejí obrazově text bible, jsou v posledním šestém dílu Kralické bible odlišné od předcházejících dílů. Avšak u některých knih se objevují vlysy využitě již ve třetím a čtvrtém dílu Bible kralické. Autorem grafik je opět Václav Elam. Vlysy jsou větších rozměrů a vnitřní pole jsou zaplněna různorodou výzdobou: oválnou kartuší s biblickou postavou, pobíjeným ornamentem s rostlinnými, fantaskními a dalšími ornamentálními motivy. Pod vlysy se nacházejí velké kaligrafické iniciály s drobnou

---

¹⁵⁵ BOHATCOVÁ 1948, 22

výzdobou groteskní povahy, tzn. tvořené z figurativních motivů, zvířectva, fantaskních motivů a rostlinných motivů.

První čtyři vlysy se zobrazenými náměty vztahují k textu evangelistů. V evangeliu podle Matouše se nachází na první straně (fol. 2a) [36] vlys, zobrazující kartuši lemovanou zavíjeným ornamentem. Námět je zasazen do hornaté krajiny. Uprošřed kartuše je zobrazena postava evangelisty Matouše. Sedí na kameni a je zaměřen na text v knize. Kolem jeho hlavy je naznačena svatozář. Po evangelistově levé ruce klečí postava anděla, jež přidržuje kodex. Anděl reprezentuje Matoušův symbol. Z vnější strany pobíjeného ornamentu se okolo kartuše vine stuha. Iniciála K na další straně (fol.3) je složena z rostlinných a zoomorfních motivů. Evangelium zakončuje maureska vytvořená do tvaru kosočtverce (56 x 56 mm)(fol. 62b).

V Evangeliu podle Marka (fol. 62a) se opět vyskytuje vlys s kartuší rámovanou pobíjeným ornamentem. Z vnější strany ornamentu se vine do rohů stuha. Námět opět zasazen do hornaté krajiny. Postava Marka oblečeného do roucha je posazena na zemi. V ruce drží kodex. Kolem Markovy hlavy je ztvárněna zřetelná svatozář. Z levé strany vystupuje před evangelistu jeho zvířecí symbol - lev. Na další straně ve spodní části se nachází bohatě zdobená iniciála P. Pozadí iniciály tvoří rozpínající se rotlinné motivy, mezi nimi autor zobrazil různé druhy zvířat. Evangelium je zakončeno na závěrečné straně (fol. 92b) stejnou maureskou (55 x 55 mm), jako se objevuje v evangeliu podle Matouše.

Na začátku Evangelia podle Lukáše (fol. 92a) je vytvořen vlys nesoucí kartuš opět lemovanou pobíjeným ornamentem. V samotné kartuši je zobrazena hornatá krajina s seschlým stromem v prvním plánu. Postava evangelisty Lukáše je oblečena do roucha. Sedí na zemi s kodexem v ruce. Na levé straně kartuše se objevuje zoomorfní symbol Lukáše - býk. V pozadí vlysu se pod celou kartuší vyskytuje opět dekorativní stuha. Na následující stránce je zobrazena v textu dekorativně ztvárněná iniciála P. Pozadí iniciály doplňuje antropomorfní figura a dvě zřetelné lidské postavy. První postavou je opět evangelista Lukáš, tentokrát sedí v křesle s rozevřeným spisem (levý dolní roh iniciály). Bohatcová se zmiňuje o monogramu GB nebo BB ve spodním levém rohu iniciály, který je špatně čitelný.¹⁵⁶ Střední část iniciály vyplňuje postava muže v dobovém oblečení, v pravé ruce nese kopí. Muž je zobrazen v iluzivní krajině. Pravou stranu iniciály zakončuje ženská mýtická postava s vysokou nádobou plnou rostlinných úponků a ovoce.

---

¹⁵⁶ DAŇKOVÁ [BOHATCOVÁ] 1948, 22

Celkově pozadí doplňují rovíjející se rostlinné motivy. Evangelium je zakončeno na poslední straně (fol. 148a) kruhovou maureskou (4,8 mm).

Poslední evangelium podle Jana (fol. 149b), začíná dekorativním vlysem [38] s kartuší, tvořenou pobíjeným ornamentem. Rám zabírá svým dekorativním rozpětím celou plochu vlysu. Ústřední část kartuše zobrazuje iluzivní krajinu. V prvním plánu je posazena na kopcovitém výstupku postava evangelisty Jana. Jan je otočen směrem dovnitř obrazu a ukazuje do dále na postavu, obklopenou září z nebes. Ačkoli se jedná o miniaturu a zobrazený objekt v dále ve sféře nebe je velice málo zřetelný, jedná se nepochybně podle rysů, o přicházejícího Ježíše Krista. Před evangelistou Janem je zpodobněn jeho zoomorfní symbol - orel. Na následující straně (fol. 150) je vytištěna iniciála N, stejného typu jako u předchozích evangelií. Pozadí iniciály tvoří rostlinné motivy. Ve střední části iniciály sedí dvě lidské postavy na kartuši s antropomorfní hlavou. Postavy se opírají o rostlinný motiv kalichovitého tvaru, ze kterého vyrůstá rostlina. Kartuš je tvořena zavíjeným ornamentem. Po levé straně na pozadí mezi rostlinnými úponky je zobrazen páv.¹⁵⁷ Podruhé se opakuje na vnitřním poli iniciály. Páv je spojován se symbolikou Kristova Zmrtvýchvstání. Výzdobu evangelia uzavírá na poslední straně (fol. 198b) maureska kosočtverečného tvaru (48 x 43 mm).

Po tématicky provedené výzdobě čtyř evangelií se u ostatních oddílů bible nachází vlysy se stejně kvalitní výzdobou avšak rostlinného nebo ornamentálního charakteru. Prvním z nich jsou Skutky apoštolské (fol. 198a). Úvodní strana je zdobena vlysem, který tvoří pobíjený ornament. Střední část ornamentu je proražena pěti poli, prorostlými rostlinnými úponky. Na obou stranách je vlys zakončen dvěma mohutnými volutami, které se postupně mění v busty s antickou hlavou muže. Na následující stránce (fol. 199b) je opět vytištěna dekorativně ztvárněná iniciála P. Na pozadí iniciály se objevují rostlinné motivy. Na vnější straně tahů písmene sedí dva ptáci. Ve spodní části v pozadí písmene stojí mýtická postava muže, držící rostlinný úponek. V závěru knihy je natištěna maureska (32 x 32) (fol. 252b).

Epištola Římanům (fol. 252a) začíná nový oddíl bible. Výzdoba se vyskytuje na obou stranách folia. Levá stránka nese kruhovou mauresku s kartuší (84 x 79 mm). V poli kartuše je zobrazen beránek s korouhví a praporcem, stojící na travnatém povrchu. Opět se jedná o symbol Krista, tzv. Victora¹⁵⁸ (Podobná kruhová kartuš s beránkem, lemována maureskním rámcem, se vyskytuje v revidovaném vydání šestého dílu Bible

---

¹⁵⁷ Jan ROYT/Hana ŠEDINOVÁ 1998, 130

¹⁵⁸ ROYT 2006, 122

kralické z r. 1601. V tomto případě se však jedná o kolektivní signet autorů bible (fol. 265b). Signet obsahuje symboly a monogramy IE=Jiří Erast, IN=Jakub Narcissus, ZA=Zachariáš Ariston, ST=Šimon T. Thurnovský a WE=Václav Elam).¹⁵⁹ Miniatura je zakončena otevřeným nebem s mračny.

Pravou část strany dekoruje vlys s rostlinnými motivy. Střed vlysu (horní část) zaplňuje pobíjený ornament, který tvoří dvě spojené, protáhlé voluty do stran. Ve střední části plochy vlysu, hlava zoomorfního charakteru prorůstá svými rohy pobíjený ornament. Z hlavy též vyrůstají rostlinné motivy ve tvaru zahnutého kornoutu. Z jejich konců rostou rostlinné úponky do plochy vlysu. Ve spodní části pod kornouty se zvedají dva hadi. Hlavy hadů směřují ke dvěma puttům, kteří se vznášejí vedle zoomorfní hlavy. Na pozadí iniciály P (fol. 253b) je vytvořena antropomorfní hlava (střední pole iniciály), ze které rostou do stran rostlinné motivy. Jsou zde ztvárněni další fantastní ptáci a plazi. Epištolu Římanům uzavírá na poslední straně (fol. 280) maureska (53 x 68 mm).

V první epištole Korintským (fol. 281b) začíná stránku vlys s pobíjeným ornamentem, který zabírá téměř celou plochu vlysu. Ve vnitřním ornamentu se nachází hlava anděla s rozevřenými křídly. Na levé i pravé straně, vedle rámce, jsou postaveny na volutách nádoby - vázy. Na následující straně (fol. 281a) se nachází iniciála P, tvořena obrysovými tahy přesně jako předešlé iniciály šestého dílu bible. Hlavním motivem na pozadí je kmen stromu s větvemi. Neobvyklým zjevem se stává podoba mořské panny s rozevlátými dlouhými vlasy, která se drží rukama za větev a kmen stromu. V okolí stromu se nacházejí ptáci a další rozpoznatelné druhy zvířat např. pes, zajíc. Na konci textu epištole se vyskytuje koncovka a malý ornament (maureskního typu). Ornament je formován do tvaru trojúhelníku (43 x 55 mm) (fol. 311b).

V druhé epištole Korintským (fol. 311a) tvoří vlys pobíjený ornament s volutami a zavíjenými ornamenty. Ve střední části pobíjeného ornamentu je zobrazena zvířecí hlava s rohy. Hlava je usazena do iluzivně naznačené kartuše. Na následující stránce (fol. 312) se na začátku textu nachází iniciála P. Pozadí iniciály převážně zaplňuje fantastní lidská postava zvířecích a rostlinných rysů. Po levé straně - tahů iniciály - lze spatřit fantastního hada. Závěrečnou stranu epištole (fol. 330a) uzavírají dvě malé mauresky (26 x 27 mm).

Vlys v epištole Galatským (fol. 331b) [37] zdobí pobíjený ornament, který je zakončen zavíjeným ornamentem. Pozadí za kovovým pásem je místy doplněno

---

¹⁵⁹ HORÁK 1948, 143

rostlinnými úponky. Ve středu pobíjeného ornamentu je posazena zoomorfní hlava s dlouhými rovnými rohy. Hlavu zdobí stuha a kosočtverečný zdobný prvek. Oba rohy jsou ovázány dekorativní stuhou. Ve spodní části pod ornamentem leží dva vinné listy. Iniciálu P [39] na následující straně (fol. 333b) dekorují rostlinné výhonky. Ústředním motivem na pozadí inicály je kamenná menza s kádí, stojící na zemi. V kádí lisuje víno nohama mužská postava anděla, oblečená do dobového oděvu. Šťáva z rozšlapaného vína odtéká do menšího džberu nalevo od menzy. Scéna je velmi podobná ikonografickému námětu - Kristus ve vinném lisu, který představuje předobraz Utrpení Krista nebo také poukazuje na eucharistii.¹⁶⁰

Epištolu Efezkým (fol. 348a) dekoruje vlys s pobíjeným ornamentem, který je zakončen zavíjeným ornamentem. Střední část kovového pásu nese hlavu lva. Na levé a pravé straně pásu jsou zobrazeny za zavíjenými ornamenty koše kalichovitého tvaru. Z košů se rozprostírají do stran různé druhy ovoce a listoví. Závěrečnou stránku epištoly dekoruje kruhový medailon, s vloženou maureskou (48 mm) (fol. 353b).

Úvodní stránka Filipským (fol. 353a) zdobí vlys, složený z pobíjeného ornamentu. Po stranách je zakončen mohutnými volutami, které se plynule mění ve zvířecí tlapy. Spodní část ornamentu zakončuje zavíjený ornament. Střední část pásu tvoří kartuš, která je lemována zavíjeným ornamentem a zdobí ji stuha. V jejím středu je zobrazena ženská hlava s rozevlátými vlasy. Iniciála P na následující straně (fol. 360b) se jednoznačně opakuje z evangelia podle Lukáše (fol. 92a). Poslední kapitulu Filipským (fol. 366b) zakončuje maureska nepravidelného kruhového tvaru (59 x 58 mm).

Epištola Koloským (fol. 360a) je započata vlysem, který nese pouze pobíjený ornament se dvěma výrazně předstupujícími iluzivními prvky po stranách. Jsou zakončeny zavíjenými ornamenty. Ve střední části pobíjeného ornamentu je vyobrazena hlava lva. Iniciála P je převzata ze Skutků apoštolských (fol. 198a). Konec poslední kapitoly Koloským uzavírá maureska (41 x 44 mm) (fol. 369a).

První list Tesalonickým (fol. 369a) dekoruje vlys, který nese podobu pobíjeného ornamentu. Je zakončen na obou stranách zavíjeným ornamentem, který vybíhá do popředí. Ve střední části ornamentu je postavena dekorativní váza se šlehajícími plameny. Pod zavíjenými ornamenty jsou z části ukryty květy. Na druhé straně listu (fol. 370b) je natištěna iniciála P, převzata z epištoly Římanům (fol. 252a) viz str. 53.

---

¹⁶⁰ ROYT 2006, 133

Druhý list Tesalonickým (fol. 373a) začíná vlysem, který zobrazuje pobíjený ornament. Ve střední části ornamentu se nachází naznačená iluzivní kartuš. Ta je tvořena opět pobíjeným ornamentem. V kartuši se nachází vyřízlý čtyřlíst s antropomorfním obličejem. Z obličejů vyrůstají do stran rostlinné a ovocné festony. Na následující straně (fol. 374b) je vytištěna velká iniciála P, převzata z První epištoly Korintským (fol. 281a) viz str. 54.

Vlys v První listě Timoteovi (fol. 377a) je převzat ze čtvrtého dílu Bible kralické z proroctví Ozeáše (fol. 329a) viz str. 41. Pozadí iniciály P na další straně (fol. 378b) tvoří ve střední části okřídlená antropomorfní postava, z jejichž údů se dále rozrůstají do prostoru rostlinné úponky s květy. V levé části od iniciály se objevuje tělo fantaskního hada. Timoteův list končí kruhovou maureskou (48 mm) (fol. 385b).

Druhý list Timoteovi (fol. 385a) je pojednán stejně jako vlys v první epištole Korintským (fol. 281a). Iniciála je taktéž převzata, avšak z listu Galatským (fol. 331b).

Epištola Titovi (fol. 392b) obsahuje vlys s pobíjeným ornamentem. Ve střední části ornamentu je naznačena kartuš, která je zakončena zavíjeným ornamentem - zoomorfní hlavou s rohy. Kovový ornament je z vnější strany doplněn dekorativními okvětními listy. Iniciála se na stejném dvoulistu opakuje. Poprvé je zobrazena v Markově evangeliu. Konec epištoly (fol. 394a) uzavírá maureska obdélného tvaru (22x 34 mm).

Epištola Filemonovi (fol. 395b) přebírá vlys z epištoly Galatským viz str. 54. Iniciála P je též vytištěna na úvodní straně a je převzata z epištoly Římanům. Závěr epištoly dekoruje koncovka na konci stránky (21 x 23 mm) (fol. 396a) [41].

Epištola Židům (fol. 397b) přebírá dekorativní vlys z epištoly Efezkým (fol. 348a) viz str.55. Následující strana (fol. 398b) začíná iniciálou Č. Pozadí iniciály tvoří malý pobíjený ornament s rostlinnými motivy. Pobíjený ornament nese podobu kartuše se lví hlavou. Z kartuše vybíhají ve spodní části dva cípy, které jsou prodlouženy v zavíjený ornament. Nad kartuší je zobrazena nádoba s ovocem a rostlinnými úponky, které se rozpínají do prostoru iniciály.

List Jakubův (fol.418b) začíná vlysem, který je převzat z epištoly Filipským (fol. 353a) viz str.55. Iniciálu J (fol.419b) na následující straně dekorují antropomorfní a zoomorfní motivy a pobíjený ornament (tvar dvou volut). Do pobíjeného ornamentu jsou dosazeny dvě fantaskní mužské postavy s menšími křídly (horní část). Ve spodních rozích pole písmene leží dvě fantaskní hlavy s rohy. Jejich těla postupně splývají se zavíjeným ornamentem. Ve středním poli písmene lze rozeznat zajíce. Pozadí celkově doplňují

rostlinné motivy. Na závěr listu Jakubova (fol. 426b) je umístěna kruhová maureska (49 mm).

Na úvodní stranu Prvního listu Petrova (fol. 426a) byl dosazen vlys, který je převzat z epištoly Koloským (fol. 360a) viz str.55. Iniciála P na následné straně (fol. 427b) je převzata z epištoly Filipským (fol. 353a) viz str.55. List uzavírá obdélná koncovka na poslední straně (12 x 21 mm) (fol. 434b).

Druhý list Petrův (fol. 434a) obsahuje menší vlys, který je již dříve použit v Prvním listu Tesalonickým (fol. 367a) viz str. 54. Iniciála P se nachází na následující straně (fol.435b).

Převzatý vlys se nachází také v Prvním listě Janově (fol. 439a). Pochází ze čtvrtého dílu Kralické bible z proroctví Jóela (fol. 349a) s.41. Iniciála C na následné straně (fol. 440b) se již dříve objevuje v epištole Židům viz výše (fol. 397b).

Druhý list Janův (fol. 448b) opět přebírá vlys ze čtvrtého dílu z proroctví Abdijáše (fol. 368a) viz s. 42. Iniciála S je vytištěna ve spodní části úvodní strany Janova listu. Na pozadí iniciály jsou zobrazena zvířata, fantaskní zvířata a rostlinné motivy. Ve středním poli je na zavěšeném dekorativním prvku zpodobněna okřídlená hlava anděla. Z tohoto motivu se rozšiřují rostlinné a ovocné motivy do spodní části stran. Po stranách iniciály ve vrchní části jsou posazeni dva bájný draci s rozpřaženými křídly. Ve spodních rozích iniciály je zobrazena rozvilina, jež svými výhonky zasahuje do středního pole inicály.

Třetí list Janův (fol. 449b) přebírá dekorativní vlys ze čtvrtého dílu Kralické bible z proroctví Nahuma (fol. 384b) viz s.43. Ve spodní části na téže stránce je vytištěna iniciála S. Na jejím pozadí se objevují antropomorfní postavy a zoomorfní hlava. Celek je doplněn rostlinnými motivy. Střední pole zobrazuje iluzivní pobíjený ornament se zvířecí hlavou. Ornament je z obou stran obklopen dvěma fantaskními mužskými postavami, které drží rohy. Závěrečná strana (fol. 450b) obsahuje ve spodní části mauresku (63 x 62 mm).

List Judův na začátku kapitoly (fol. 450a) obsahuje stejný dekorativní vlys, který se nachází u Epištoly Galatským (fol. 331b) viz s.54. Na téže straně je text započat zdobenou iniciálou J. Pozadí iniciály je propleteno rostlinnými motivy, fantaskními antropomorfními postavami a zvířecími motivy. Konec Listu Judova je zakončen kruhovou maureskou (40 mm) (fol. 452a).

V poslední knize Zjevení Janově (fol. 453b) je převzat dekorativní vlys z epištoly Římanům (fol.252a) viz s.54. Velká iniciála Z se nachází na druhé straně (fol.454b). Pozadí iniciály je tvořeno rostlinnými motivy. Po stranách posazeny na list rostliny dvě

mužské postavy, oblečeny do dobového šatu. V dolní oblé části tahu iniciály je zobrazen trs ovoce s rostlinným motivem. Konec knihy zakončuje na poslední straně (fol. 482b) malá maureska (10 x 13 mm) vespodu stránky. Úplný závěr Nového zákona zakončuje velká maureska ve tvaru dvou protínajících se čtyřúhelníků (100 x 100 mm) [42].

Závěr bible je zakončen tzv. Registrem (fol. 482a), kde jsou zapsány (pro rychlejší vyhledání) texty čtení a epištolní texty na neděli. Každý odkaz je označen znakem ruky. Registrum neboli seznam je zakončen na poslední straně (fol. 484b) malou kruhovou koncovkou (33 mm).

Na poslední závěrečné straně bible (fol. 485b) je zobrazena velká kruhová maureska (122 mm) [43]. Ta mezi ornamentálními motivy ukrývá datum 1594 (konečné datum výtisku posledního dílu bible Kralické). V obrazové příloze jsou přidány varianty iniciál používaných u jednotlivých kapitol. [40]

8. JEDNODÍLNÉ REVIDOVANÉ BIBLE Z ROKU 1596 A 1613

8.1. *Jednodílná Bible kralická z roku 1596*

Biblií svatá. To jest kniha, v níž se všecka Písma svatá Starého i Nového Zákona zdržují; v nově vytištěna a vydána, Léta Páně, M D XC VI

[Kralice] 1596, 8°, 1140 [22] s.

(II.T. 124)

Rozvrh:

2 Citace: L 16,29; L 24,44; J 5,39

3 Předmluva: Kněžím a správcům lidu Páně, těm kteříž Českým jazykem služby Boží v lidu jeho konány, pozdravení. x Starší kněží Jednoty bratrské

4 Obsah: Pořádek knih, Starého i Nového Zákona, podle rozdělení vši Biblií na šest dílů.

5 Text: První – šestý díl biblií.

[1] První rejstřík: Rejstřík svědectví od Krista a apoštolů v Novém Zákoně z Starého citovaných, kteráž tuto shromážděna sou, aby pobožní čtenáři vlastní rozumí některých věcí, kteréž od samého Krista, pravého vykladače, a Ducha jeho skrze apoštoly jest předkládán, pochopiti mohli, a aby spatřiti mohli, k jaké potřebě apoštolé a evanjelistové je přivozovali.

[7] Výklad cizích jmen: Jmen některých obecnějších, z cizích jazyků, zvláště hebrejského a kaldenského vysvětlení

[14] Druhý rejstřík: Rejstřík Písem svatých, kteráž se ve dny Nedělní, Střední, Páteční, v Slavnosti výroční, i jiné Svátky v shromáždění společných čítati mohou.

[21] Errata: Omýlení škodnější takto naprav. x Ostatek bedlivý a upřímý čtenář snadně sobě napraví.

Výzdoba:

1. Malé vlysy na začátku jednotlivých knih v bibli: 79
2. Iniciály oddělující jednotlivé kapitoly: 1196
3. Autor grafik: Václav Elam – řezbář, pozdější vedoucí tiskárny

Vazba knihy:

- Kožená vazba na dřevě, slepotisková ornamentální výzdoba, přední deska – rok 1850, nárožní kování, kovové spony, kožené pásky s přeskami. [44]

Rozměry – desky knihy a ilustrace:

Desky knihy: 210 x 138 x 65 mm

Titulní strana – celostránková ilustrace: (výška/ šířka) 158 x 105 mm

Vlys na úvodní straně dílu knihy: 72 x 87 mm

Malý vlys na úvodní straně dílu knihy: 11 x 38 mm

Velká iniciála na úvodní straně dílu knihy: 31 x 29 mm

Malý vlys u úvodních kapitol: 9 x 36 mm

Větší iniciála u úvodních kapitol: 19 x 7 mm

Malá iniciála u jednotlivých kapitol: 8 x 8 mm

V rámci tisknuté edice šestidílné bible (roku 1596) kraličtí tiskaři vydali jednodílnou bibli, určenou pro sbory Jednoty bratrské, tedy převážně pro laiky. V porovnání s šestidílnou biblí, byla jednodílná Bible kralická, výpravněji ilustrována. Šestidílná bible byla určena pro hlavní představitele Jednoty bratrské a její duchovenstvo. Proto zde nebyl kladen takový důraz na kvalitu ilustrovaných titulních listů, jako byla vyžadována u právě popisované bible, kancionálů a dalších knih, které byly určeny pro širší okruh členů Jednoty. Do jednodílné bible z roku 1596 byl přejet text z šestidílné bible. Z. Solín naposledy dohlížel na průběh tisku. Autorem dřevořezů byl Václav Elam. V témže roce převzal místo vedoucího tiskaře Kralické tiskárny Samuel Sylvestr, po zesnulém Z. Solínovi. V bibli se též objevují monogramy nebo erby pracovníků a významných členů Jednoty bratrské.

Celostránková ilustrace [45] není již tolik upozaděna, narozdíl od šestidílného vydání. Naopak je rozvrhnutá na většinu plochy matrice. Dekorativní oválná kartuš s titulem knihy zde potom působí spíše doplňujícím dojmem. Hlavním tématem na stránce se stává neobvyklé christologické téma, nazývané Kristus Triumfans¹⁶¹ (neboli Kristus Victor)¹⁶² s nímž se v této podobě v jiných vydáních Bible kralické nesetkáváme. Tento výjev potvrzuje tezi M. Bohatcové, že tiskař V. Elam byl ovlivněn německou školou a možná i italskými vzory. Tito mistři pracovali s motivem Krista jedoucího na voze. Jde o antický motiv, poněvadž Zj 19, 11-13 a Ko 2, 15 motiv vozu nezmiňují.¹⁶³

---

¹⁶¹ BOHATCOVÁ 1948, 26

¹⁶² ROYT 2006, 122

¹⁶³ Leland RYKEN/ Jim WILHOIT/ Tremper LONGMAN (ed.) 1998, 665

Na levé straně štočku prezentuje postava Mojžíše Starý zákon. V ruce drží dvě hliněné tabulky – Desatero a ukazuje na vepsané zákony. Mezi postavami dochází k vzájemné komunikaci prostřednictvím nejen očního kontaktu, ale i gest postav. Mojžíš je v čelním postoji mírně natočen k zástupci Nového Zákona, k Janu Křtiteli po jeho pravici. U Mojžíšovy hlavy autor zpodobnil dva pruhy světla.¹⁶⁴ Postava Jana Křtitele stojí na oblaku v kontrapostu. V levici přidržuje korouhev s praporem. Pravicí poukazuje na scénu ve spodní části titulní strany. Jan vedl asketický život, proto je oblečen do roztrhaného, starého oděvu. Nad kartuší ve střední části se zjevuje světlem obklopená holubice, která zpřítomňuje Ducha svatého. Holubici doprovází hebrejský nápis, tzv. tetragram¹⁶⁵. V překladu do latinské abecedy se jedná o iniciály JHVH. V židovské kultuře se tehdy Hospodin nazýval hebrejsky Jahve.

Kristus sedí v triumfálním voze, v jedné ruce drží korouhev s praporem v podobě kříže na znamení vítězství. Je oblečen do bederní roušky a svrchního pláště. Na hlavě má usazenou královskou korunu a je obklopen svatozáří. Kristus v druhé ruce drží lano, na kterém jsou uvázány u vozu postavy smrti a ďábla. Kola Kristova vozu jsou figurativně vyzdobena. Nesou podoby zvířecích symbolů novozákonních evangelistů. Z pohledu čtenáře je možné spatřit pouze dva ze čtyř evangelistů. Levé přední kolo nese symbol evangelisty Marka - orla se svatozáří. Na pravém zadním kole vozu je ztvárněn symbol evangelisty Jana - okřídleného lva se svatozáří. V přední části vozu sedí postava anděla, drží v rukou opratě, za které jsou zapřaženy dvě ovce. Před vozem s vítězným Kristem jde zástup vítězné církve. V čele průvodu by se měla podle slov Bohatcové nacházet postava krále Davida - postava hrající na harfu.¹⁶⁶ Zbývající část za vozem představuje stranu pekla. Hlava Livjatanova,¹⁶⁷ ohromná hlava stvůry s otevřenou hlavou, chrlí dým a oheň a personifikuje síly pekla.

Téma Triumfujícího Krista, jedoucího na voze, nachází své kořeny v antické tradici. V období renesance humanističtí umělci čerpali pro svoji tvorbu nejen z antické architektury a filosofie, ale také z antických slavnostních tradic. Scéna s Kristem, jedoucím na triumfálním voze, je pravděpodobně převzata z původní Etruské náboženské tradice,¹⁶⁸ kterou převzali Římané. Jednalo se o slavnostní průvod na počest vojevůdce, jenž vyhrál bitvu a rozšířil tak římská území. Oslavovaný vojevůdce měl na hlavě

---

¹⁶⁴ ROYT 2006, 157

¹⁶⁵ BOHATCOVÁ 1948, 26

¹⁶⁶ Ibidem 26

¹⁶⁷ ROYT 2006, 242

¹⁶⁸ SVOBODA 1973, 631

posazený vavřínový věnec, věnec císařů. Jeho slavnostní roucho se skvělo nachovými barvami. Nachová nebo purpurová barva byla velice ceněna a jedině král nebo císař byl hoden oblékat na sebe takto zbarvené šatstvo. Vůz byl tažen koňským čtyřspřežím, přední místo v čele průvodu patřilo senátorům a dalším důležitým osobám vysokého postavení. Za nimi kráčely osoby s nižším postavením, např. úředníci. V průvodu nechyběla ani hudba, o kterou se postarali různí hudebníci. Na důkaz dosaženého vítězství se do průvodu dostávali i zajatci a uzmutá válečná kořist.¹⁶⁹ Kristus zde vystupuje jako hlavní postava, stává se vítězem nad smrtí a ďáblem. Jeho triumfem bylo vítězství nad všemi negativními mocnostmi, které se postavily proti Kristu. Proto jsou smrt a ďábel vyobrazení svázáni, jsou již Kristu podřízeni. Dva beránci, jež táhnou vůz, by měli obecně představovat tvory a lid, poslušné ovce, naslouchající a sloužící Kristu. Anděl je zástupce stvoření nebeských a je též služebníkem Boha Otce a Ježíše Krista. Průvod králů před vozem symbolizuje vítěznou církev. Církev obecnou, očekávající království Boží, které přichází s vítězným Kristem. Král David pak vystupuje nejen jako hráč na harfu, ale obzvláště je spojnicí mezi Starým a Novým Zákonem. Ve Starém Zákoně bylo předpovězeno, že budoucí Mesiáš bude pocházet z rodu Davidova.¹⁷⁰ Pozemští králové jsou pokládáni za vůdce sborů, tvořící dohromady onu církev. Obraz odkazuje na druhý příchod, na Apokalypsu. Císařská koruna s vysázenými drahými kameny poukazuje na výjimečnost Krista a jeho poslání. Krista tradičně doprovází čtyři evangelisté. M. Bohatcová v disertační práci odkazuje na Nový Zákon – Koloským 2,15: „Tak odzbrojil a veřejně odhalil každou mocnost i sílu a slavil nad nimi vítězství“.

Z celkového pohledu autor dřevorezu usiloval o propojení obou částí bible Starého a Nového Zákona v jediném obraze. V Novém Zákoně totiž dojde k naplnění toho, co bylo předpovězeno ve Starém Zákoně.

8.1.1. Menší vlysy na začátku kapitol a mauresky

Výzdoba této bible je stylově bohatší než předešlé díly, avšak ozdobné vlysy jsou menší, přizpůsobené formátu bible. Bible je rozdělena po vzoru šestidílné bible do šesti dílů v jednom svazku. Hlavní strana každého dílu je tvořena v první horní třetině stránky dekorativním vlysem s názvem dílu. Výzdoba pokračuje vlysy u jednotlivých knih bible,

---

¹⁶⁹ SVOBODA 1973, 631

¹⁷⁰ NOVOTNÝ 1956, 118

kteřé jsou tvořeny rostlinnými prvky, zvířecími motivy anebo jinými ornamentálními prvky. Pod vlysem se na začátku kapitol nachází zdobná iniciála s rostlinnými motivy.

Na začátku bible, se nachází Předmluva nebo-li Informativní Prolog. Představuje čtenáři záměr vydání bible. V horní části stránky je natištěn malý vlys složený z rostlinných rozvilin a fantaskních živočichů. Text je započat menší kaligrafickou iniciálou P. Do bible byl zařazen i podrobný obsah s vyznačenou paginací. Obsah je taktěž dekorován malým vlysem, který je tvořen jednoduchým rostlinným ornamentem.

První díl, který obsahuje Pět knih Mojžíšových (s. 5), je zdořen dekorativním vlysem, který zaplňuje třetinu stránky. Je rozdělen na dekorativní rámeček a vnitřní plochu s textem (názvem dílu bible). Dekorativní rámeček je tvořen v horní části věncovým medailonem. Ve vnitřním poli se nachází eucharistický beránek s korouhví na znamení Krista Spasitele. Po stranách medailonku sedí na dvou plastických volutách dva okřídlení andělé. Listoví rostliny formované do rozvilin sahá až do spodní části rámečku. Zde jsou vyobrazeni dva lvi. Mezi nimi je posazena uprostřed vlysu kartuš, která je tvořena pobíjeným ornamentem s antropomorfní hlavou. Výzdoba pokračuje menším dekorativním vlysem s názvem První knihy Mojžíšovy. Na vlysu jsou zobrazeny dva erby a mezi nimi je posazena okřídlená antropomorfní hlava. Zobrazené erby patří rodu Žerotínů a Slavatů z Chlumu.¹⁷¹ Erb Žerotínů tvoří lev, stojící z profilu, na trojvrší, s korunou na hlavě. Původní barva pozadí ve štítu je červená, lev je černý. Rod Slavatů z Chlumu užíval erb v podobě střídajících se tří zlatých pruhů se čtyřmi modrými pruhy. Žerotínové byli významným rodem v Čechách i na Moravě. V tehdejších dobách byli členy Jednoty Bratrské, kterou též podporovali finančně a zaopatřovali i bratrskou tiskárnu. Text je následně započat iniciálou N, která je tvořena rostlinným motivem. Na pozadí iniciály mezi tahy litery jsou ztvárněny různé druhy zvířat.

Na počátku Druhé knihy Mojžíšovy (s. 51) se nachází malý dekorativní vlys, který je složen ze dvou fantaskních okřídlených zvířecích postav s rohy na hlavě. Obě fantaskní zvířata stojí na iluzivní kovové liště, která je na koncích zaoblena. Text první kapitoly začíná kaligrafickou iniciálou T. Tahy iniciály se plynule mění v rostlinné motivy, které se rozšiřují na pozadí iniciály. Mezi nimi jsou zobrazeny ptáci a ještěřka.

Třetí kniha Mojžíšova (s. 89) začíná dekorativním vlysem, který tvoří náznak pobíjeného ornamentu. Od středu se zavínuje do velké rozviliny. Střední část doplňuje fantaskní maskaron. Ve velkých rozvilinách jsou zobrazeny dvě lidské postavy. Pozadí

---

¹⁷¹ BOHATCOVÁ 1948, 26

vlysu tvoří rostlinný zavíjený motiv, za který se přidržují po stranách myš a šnek. Ve vnitřním těle iniciály P lze rozeznat postavu Mojžíše s Desaterem v ruce. Mojžíš je zobrazen zřetelně s rohy na hlavě. Rohy jsou profilovány do špice. Původně však Mojžíš neměl žádné rohy, ale ozařovalo jej světlo v okamžiku, kdy přinesl Desatero Izraelcům z hory Sinaj.¹⁷²

Čtvrtou knihu Mojžíšovu (s. 117) dekoruje malý vlys, který je složen z fantaskní hlavy, která je osazena věncem z květin. Z očních důlků vyrůstají do stran iluzivní pobíjené zavíjené ornamenty. Na zavíjených ornamentech stojí dva ptáci. Drží v zobáku rostlinné úponky z rozviliny, která se vine podél celého vlysu. Rozvilinu zakončují dva velké květy. Samotný text knihy otevírá kaligrafická iniciála M. Na pozadí iniciály mezi rostlinnými motivy je zobrazeno několik druhů zvířat.

Pátá kniha Mojžíšova (s. 155) nese v záhlaví vlys tvořený ve střední části antropomorfní hlavou. Z hlavy tvořenou převážně z rostlinných listů se rozrůstají do stran dva mohutné květy. Pod názvem knihy se nalézají iniciála T, totožná s iniciálou z První knihy Mojžíšovy.

Úvodní strana druhého dílu (s. 188) bible je koncepčně rozvrhnutá stejně jako předešlý první díl. Opět se objevuje v první třetině stránky zdobný vlys, dělený na dvě části. První část se skládá z dekorativního rámce a druhá část z textového pole. Horní část rámce je tvořena fantaskními a zoomorfními postavami, které jsou umístěny po obou stranách iluzivní kartuše lemované listovím. Spodní část vlysu dekoruje pobíjený ornament, který prorůstají listové úponky. Rostlinné motivy ohraničují i textové pole z bočních stran. Následuje kniha Jozue (s.188), kterou dekoruje menší vlys, převzatý z Třetí knihy Mojžíšovy (s. 89). Popis vlysu viz str. 63. Text kapitoly je započat iniciálou S, tvořenou rostlinnými a fantaskními motivy.

Knihy Soudců (s. 210) je dekorována na začátku první kapitoly vlysem, kde ústřední část tvoří postava anděla, hrajícího na roh. Z rohu se vinou do stran vlysu rostlinné voluty. V jejich vnitřní části jsou zobrazena dvě fantaskní zvířata. Text první kapitoly začíná iniciálou S. Pozadí je tvořeno různě svinutými rostlinnými motivy s fantaskními hlavami v podobě listu. Ve spodu mezi tahy písmene se objevuje i jeden pták.

Knihy Rút (s. 232) začíná v záhlaví vlysem, který je zobrazen již v Druhé knize Mojžíšově (s. 52), který je popsán již na str. 63. Spodní část iniciály S obsahuje orlici,

---

¹⁷² ROYT 2006, 157

sklánějící se nad mládětem. Tímto motivem autor dřevořezu odkazuje na symboliku Krista.

První kniha Samuelova (s. 235), přebírá vlys ze Čtvrté knihy Mojžíšovy (s. 117). Popsaný vlys se nachází na viz 64. V zobrazené iniciále B pod vlysem jsou mezi tahy rostlinné rozviliny a krab.

Na vlysu, v Druhé knize Samuelově (s. 265) je zavěšena na kovových kruzích královská koruna, kterou drží po stranách dva okřídlení andělé. Anděl po levé straně má v náručí položenou palmovou ratolest. Palmová ratolest byla častým atributem svatých. Anděl po pravé straně třímá v ruce meč. Meč patří taktéž mezi ikonografické symboly, např. Apokalyptický meč, který se zjevuje s Kristem při Posledním soudu.¹⁷³ Iniciála S byla převzata z úvodní strany knihy Soudců (s. 210), viz strana 64.

První kniha Královská (fol. 289a) nese v záhlaví strany vlys vytvořený z listové rozviliny, jež se rozkvétá do roztočivých květů. Střední část mohutné rostliny je pevně svázána. Pod vlysem je zobrazena iniciála K, její pozadí tvoří rostlinné úponky, vykvétající z obráceného květu ve spodní části. Po okrajích pole iniciály sedí lidská postava a zvíře.

Hlavním motivem na následujícím vlysu v Druhé knize Královské (s. 318) je iluzivní pobíjená lišta. Střed lišty tvoří část vázy, z níž se bohatě větví rostlina do stran. Rostlina po stranách vlysu tvoří zoomorfní hlavy. Ve střední části je na lištu nasazen jednoduchý pobíjený ornament, obklopující rostlinu. Pozadí iniciály W je složeno z rostlinných motivů, lidské postavy a zvířete.

První kniha Paralipomenon (s. 346b) obsahuje totožný vlys, který byl již použitý v Páté knize Mojžíšově (s. 155). Podrobnější popis vlysu viz strana 64. Následuje iniciála A, jejíž pozadí plně zaplňuje rostlinný motiv se dvěma mohutnými volutami. Po obou stranách z volut vystupují dva jeleni.

Druhá kniha Paralipomenon (s. 371) přebírá stejný vlys z knihy Soudců (s. 210). Vlys je již popsán na str. 64. Iniciála K je taktéž převzata z předešlé První knihy Královské (s. 289). Popis vlysu viz výše.

V První knize Ezdrášově (s. 403) se objevuje vlys identický s vlysem z Druhé knihy Samuelovy (s. 265). Iniciála L se nachází na další straně (s. 404) je tvořena rostlinnými motivy a různými druhy zvířat.

---

¹⁷³ ROYT 2006, 241

Kniha Nehemjáš (Druhá kniha Ezdrášova v rámci bible) (s.413) opakuje vlys z Prvé knihy Královské (s. 289) viz str.65. Iniciála S je shodná s iniciálou z knihy Rút (s. 232).

V knize Ester (s. 425) je znovu použit vlys z knihy Rút (s. 232) a Druhé knihy Mojžíšovy (s. 52), která se nachází na str. 63. Iniciála S je identická s iniciálou knihy Soudců (s. 210) viz strana 64.

Třetí díl bible začíná knihou Jób (s. 433). Větší vlys v horní části strany obsahuje pobíjený ornament, zakončený po obou stranách zoomorfní hlavou. Střední část iluzivního rámce tvoří zoomorfní hlava, z níž vyrůstají do stran dva stočené rohy. Nad zmíněnou hlavou se nachází kovový prvek, přidržován dvěma lidskými postavami, ležícími po stranách hlavy. Pozadí vlysu se skládá, jak v horní části, tak i ve spodní části z rostlinných úponků a rozvilin. Mezi těmito prvky se nachází i několik druhů ptactva.

Výzdoba u nadpisu kapitoly pak navazuje na výzdobu ve vlysu, přejatá z Druhé knihy Královské (s. 318). Vlastní text kapitoly je započat iniciálou B, opět tvořenou listovím.

Plocha vlysu v knize Žalmů (s. 456) znázorňuje moře s lodí uprostřed. Obklopují ji tři mořské nestvůry. Po obou stranách plují v moři dvě hrající fantaskní postavy lidské podoby s rybím ocasem. Iniciála B je totožná s iniciálou z předešlé První knihy Samuelovy (s. 235), viz str.65.

Kniha Přísloví (s. 516) začíná shodným vlysem, který je vytisknut již v knize Jozue (s. 188) nebo v Třetí knize Mojžíšově (s. 89). Celý popis vlysu viz str 63. Pod vlysem se následně vyskytuje iniciála P. Mezi tahy písmene je ztvárněna z levé strany sedící lidská postava s korunou na hlavě, pták v horní části pole iniciály a lev ve spodní části. Pozadí z velké části tvoří rostlinný motiv.

Kniha Kazatel (s. 535) přebírá vlys ze Čtvrté knihy Mojžíšovy (s. 117) a První knihy Samuelovy (s. 235). Popis vlysu se nachází na str. 65. Iniciála S je bohatě zdobena rostlinnými motivy, lamou, šnekem, umístěným na tahu písmene a veverkou ve vnitřní straně.

Píseň Písní (s. 542) dekoruje vlys, totožný s vlysy z knih Druhá kniha Paralipomenon (s. 371) a knihy Soudců (s. 210). Popis vlysu viz str. 64. Iniciála P byla převzata z Třetí knihy Mojžíšovy (s. 89) viz str. 63.

Ve čtvrtém díle bible (s. 546) na úvodní straně se nachází opět tři výzdobné prvky. Díl začíná knihou Izajáš. Vrchní vlys na stránce zaplňuje pobíjený ornament tvarovaný do dvoustupňového kovového kruhu, propleten rostlinnými úponky. Ve střední části rámce je

usazena malá postava dítěte v podobě anděla. Po stranách rámce jsou postaveny dvě zvířecí postavy znázorňující slony. Spodní část vlysu vyplňují vinoucí se rostlinné úponky. Mezi úponky se objevují dva plazi a další zvířectvo a ptactvo. Menší vlys je převzat z První knihy Paralipomenon (s. 346) a Páté knihy Mojžíšovy (s. 155). Původní popis vlysu viz str.64. Na začátku textu první kapitoly je vytvořena iniciála V z listoví.

Proroctví Jeremjášova (s. 591) tvoří vlys z úzkého pásu pobíjeného ornamentu, zakončeného zavíjenými ornamenty. Ve střední části pásu se vznáší holubice. Pás je propleten rostlinnými úponky. Iniciála S je opět zdobena rostlinnými motivy a různými druhy zvířat. Proroctví obsahuje knihu Pláč Jeremjášův (s. 642), u kterého byl použit vlys malého formátu (menší než vlysy u knih). Dekorativní pás zobrazuje rostlinné prvky, zvířata a dvě zoomorfnní hlavy. Malá iniciála A si zachovává stejný styl iniciál, použitých u předešlých knih. Okolí iniciály dekorují rostliny a ptactvo. Pod příčkou písmene se nachází bukranon s dlouhými rohy, jež vyrůstají do horní části okolo iniciály.

Proroctví Ezechiele (s. 646) začíná v záhlaví kapitoly vlysem s iluzivním rámem (složený ze dvou lišt). V prostřední části rámu jsou usazeny dvě malé, fantaskní postavy s rohem na hlavě. Konce rámu jsou zaobleny do rostlinného úponku. V úponcích jsou dosazeny další dvě antropomorfní zvířata. Iniciála S je převzata z Druhé knihy Samuelovy (s. 265) a z knihy Soudců (s. 210) viz strana 64.

Následující vlys v proroctví Daniele (s. 692) znázorňuje dvě šelmy. Prostřední část mezi šelmami zaplňuje rostlinný motiv. Iniciála L je převzata z První knihy Ezdrášovy (s. 403) viz str. 65.

Proroctví Ozeáše (s. 706) obsahuje shodný vlys, který se objevuje v proroctví Jeremjášově (s. 591). Ze stejné knihy je převzata taktéž iniciála S. Popis vlysu a iniciály viz výše.

Vlys vytisklý v proroctví Jóela (s. 713) byl již dříve použit v První knize Královské (s. 289) viz str. 65. Iniciála S je převzata z knihy Kazatel (s. 535) viz str.66.

V proroctví Ámose (s. 715) se opakuje vlys vytištěný již v Druhé knize Královské (s. 318) viz str.65. Iniciála S je totožná s iniciálou v knize Nehemjáš (s. 413) a knihou Rút (s. 232) viz str.64.

Proroctví Abdijášovo (s. 720) obsahuje vlys převzatý z druhé knihy Samuelovy (s. 265) a z První knihy Ezdrášovy (s. 403). Vlys je již podrobně popsán na str. 65. Na začátku kapitoly je zobrazena identická iniciála W, která byla již dříve užita v Druhé knize Královské (s. 318) viz str. 65.

Vlys v proroctví Jonáše (s. 721) [46] se tématicky vztahuje k proroctví, avšak byla již použita v knize Žalmů (s. 456). Popis vlysu viz str 66. Iniciála Y je převážně zdobena rostlinnými zahnutými motivy, jež se mění na tři rostlinné masky.

Vlys v proroctví Micheáše (s. 723) byl již vytištěn v knize Soudců (s. 210). Iniciála S se opakuje z dřívější Knihy Rút (s. 232). Vlys i iniciála jsou podrobněji popsány na str.64.

Proroctví Nahuma (s. 727) obsahuje totožný vlys s proroctvím Ezechiele (s. 646) viz str. 67. Začátek první kapitoly otevírá iniciála B, složená z rostlinných motivů a zvířectva.

Knihy Abakuk (s. 729) přejímá vlys z knihy Přísloví (s. 516), knihy Jozue (s. 188) a Třetí knihy Mojžíšovy (s. 89) viz str.63. Iniciála se nachází již dříve v knize Žalmů (s. 456) a První knize Samuelově (s. 235) viz str. 65.

Proroctví Sofonjáše (s. 731) dekoruje v záhlaví vlys, přejatý z knihy Ester (s. 425), Rút (s. 232) a z Druhé knihy Mojžíšovy (s. 51) viz str.63. Pod vlysem se nachází iniciála S, identická s předešlými iniciálami v Proroctví Ezechiele (s. 646), Druhé knihy Samuelovy (s. 265) a z knihy Soudců (s. 210) Popis iniciály viz str.64.

Proroctví Aggea (s. 733) přejímá dekorativní vlys z Knihy Kazatel (s. 535), První knihy Samuelovy (s. 235) a Čtvrté knihy Mojžíšovy (s. 117) viz str. 64. Inicála L je shodná s již dříve natištěnou iniciálou v proroctví Daniele (s. 692) a z První knihy Ezdrášovy (s. 403) viz str. 65.

Proroctví Zacharjáše (s. 734) zdobí vlys, identický s vlysy knih z První knihy Paralipomenon (s. 346), proroctví Izajáše (s. 546) a Páté knihy Mojžíšovy (s. 155). Původní popis vlysu viz str. 64. Iniciála M je převzata ze Čtvrté knihy Mojžíšovy (s. 117).Popis iniciály viz str.64.

Proroctví Malachiášovo (s. 742) dekoruje vlys, který se již nachází v První knize Královské (s. 289) viz str. 65, proroctví Jóela (s. 713) a proroctví Nehemjášově (s. 142). Následující iniciála B je přejata z Proroctví Nahuma (fol. 727a) viz výše.

Pátý díl bible obsahuje deuterokanonické knihy. První Tobiáš dekoruje na úvodní straně (s. 745) vlys s rostlinnými a zvířecími motivy. Uprostřed vlysu v horní části je vytvořena fantaskní okřídlená postava, držící v rukou dva hady. Po obou stranách stojí dva čápi a pod nimi jsou zobrazeny dvě žáby. Boční strany okolo textového pole jsou vyplněny pobíjeným ornamentem, který pokračuje ve spodní části vlysu. Ornament prorůstají rostlinné úponky. Menší vlys nad názvem kapitoly je identický s vlysem z

proroctví Daniele (s. 692). Vlys je již popsán viz str. 67. Text první kapitoly začíná iniciálou K, vytvořenou z listoví.

Modlitbu Manassesovu (s. 753) dekoruje vlys menšího formátu, než jsou standartně užívány vlysy u předešlých knih. Pole vlysu znázorňuje dva ptáky s mírně roztaženými křídly, posazené zády k sobě. Ve střední části mezi ptáky, svazují stuhou dva hudební nástroje, podobné rohu, vinou se do stran vlysu. Z kónické trubice vykvétají různorodé druhy rostlin. Iniciála P, umístěna pod názvem knihy, je zdobena rostlinnými výhonky.

Knih Júdit (s. 754) opakuje vlys z knihy Ámose (s. 715) a Druhé knihy Královské (s. 318) viz str. 65. Taktéž iniciála L je shodná s iniciálami v proroctví Aggea (s. 733) a v proroctví Daniele (s. 692) viz str. 67.

V knize Báruch (s. 767) se objevuje vlys použitý již v knihách Proroctví Ozeášě (s. 706) a proroctví Jeremjášově (s. 591) viz str. 67. Iniciála A byla přejata z knihy První knihy Paralipomenon (s. 346) viz str. 65.

Přídavky k proroctví Daniele (s. 773) obsahují vlys původně pocházející z knihy Pláč Jeremjášův (s. 642). Popis viz str. 67. Pozadí iniciály Y tvoří rostlinné motivy.

Deuterokanonická kniha (apokryfní kraličtina) První kniha Ezdrášova (všeobecně třetí kniha v rámci bible) (s. 778) přebírá vlys z knih Nahum (s. 727) a z proroctví Ezechiele (s. 646). Popis vlysu viz str. 67. Iniciála K je shodná s dříve použitou iniciálou z Druhé knihy Paralipomenon (s. 371) a První knihy Královské (s. 289) viz str. 65

Druhou knihu Ezdrášovu (s. 792) (všeobecně čtvrtá kniha v rámci bible) dekoruje vlys totožný s předešlými vlysy knihy Abakuk (s. 729), knihy Přísloví (s. 516), knihy Jozue (s. 188) a Třetí knihy Mojžíšovy (s. 89) viz str. 63. Podoba iniciály K zůstala zachována z předešlé knihy První knihy Ezdrášovy (s. 778), Nahuma (s. 727) a z proroctví Ezechiele (s. 646). Popis iniciály viz str. 67.

V Přídavcích ke knize Ester (s. 815) se opakuje vlys využitý již v Modlitbě Manassesově (s. 753) viz výše. Iniciála Y byla převzata z Přídavků k proroctví Daniele (s. 773) viz str. 67.

První knihy Makabejské (s. 818) přebírají vlys z knih Proroctví Aggea (s. 733), z Knihy Kazatel (s. 535), První knihy Samuelovy (s. 235) a Čtvrté knihy Mojžíšovy (s. 117) viz str. 64. Iniciálu Z dekorují vinoucí se listy vinné révy a mezi nimi je zobrazen pes.

Druhé knihy Makabejské (s. 827) obsahují vlys shodný s předešlými v Proroctví Sofonjáše (s. 731), knize Ester (s. 425), Rút (s. 232) a v Druhé knize Mojžíšově (s. 51) viz str. 63. Iniciála Y je již dříve zobrazena v proroctví Jonáše (s. 721) viz str. 68.

Třetí kniha Makabejská (s. 855) přebírá vlys již několikrát použitý v knihách: První kniha Makabejská (s. 818), Proroctví Aggea (s. 733), Kniha Kazatel (s. 535), První kniha Samuelova (s. 235) a Čtvrtá kniha Mojžíšova (s. 117) viz str. 64. Iniciála B je původně použita již v První knize Samuelově (s. 235) viz str. 65.

Kniha Moudrosti (s. 875) přejala vlys, nacházející se již v knihách Proroctví Zacharjáše (s. 734), proroctví Izajáše (s. 546), První kniha Paralipomenon (s. 346) a Pátá kniha Mojžíšova (s. 155). Původní popis vlysu viz str. 64. Iniciála M byla dříve natištěna již v knihách Proroctví Zacharjáše (s. 734) a Čtvrté knize Mojžíšově (s. 117). Popis iniciály viz str. 64.

Kniha Sírachovec (Eklesiatikus kraličtina) začíná vlysem totožným s předešlými v Proroctví Malachiášově (s. 742), v proroctví Jóela (s. 713), První knize Královské (s. 289) a v proroctví Nehemjášově (s. 413), viz str. 66. Iniciála S je identická s předešlými iniciálami z knih proroctví Ámose (s. 715), knihy Nehemjášovy (s. 413) a knihy Rút (s. 232) viz str. 64. Konec pátého dílu uzavírá maureska (s. 922) složená z ornamentálních prvků a rostlinných motivů.

Poslední šestý díl bible (s. 923) začíná Novým Zákonem [47]. Úvodní stránka Matoušova evangelia dekoruje větší vlys s rostlinnými motivy a zvířecími figurami. Centrálním motivem jsou dvě fantaskní zvířata v podobě jednorožců, mezi nimi stojí kotel s květy. Ivan Vávra se domnívá, že se jedná o emblém někoho z rady starších Jednoty Brarské. Není však zcela jisté, komu patří. Vávra navrhoval bratra B. Jiříka Strejce (tehdejšího korektora tiskárny).¹⁷⁴ Po stranách textového pole se vine pás listoví do spodní části vlysu. Dekorativní pás je započat zvířecím maskaronem. Zmíněnou spodní část vlysu tvoří dvě voluty, rostlinné rozviliny a zoomorfí hlava uprostřed. Motiv jednorozce patří mezi křesťanskou symboliku. Órigenés přirovnal roh jednorozce ke Kristově světovládě. Zmínka o jednorozci se dále nachází i v bibli a to v Žalmech 22 a 92.¹⁷⁵ Menší vlys Matoušova evangelia [48] zobrazuje rostlinné úponky. Dvě lidské figury v podobě dvou andělů přidržují ve střední části medailonek z listů. V medailonku je ztvárněn symbol pěticípé hvězdy nebo-li pentagram s liliovým květem na vrcholu.

---

¹⁷⁴ VÁVRA 1960, 289

¹⁷⁵ STUDENÝ 1992, 103

Představuje emblém tehdejšího polského, bratrského biskupa B. S. Theofila Turnovského.¹⁷⁶ Samotný text začíná iniciálou K [49], tvořenou z listoví. Tělo iniciály v tomto případě je obklopeno dvěma ptáky.

Markovo Evangelium (s. 950) začíná vlysem, jenž znázorňuje ve střední části medailon s hmyzem podobajícím se včele. Včela byla emblémem Jana Efraima (správce bratrského sboru na Moravě).¹⁷⁷ Medailon obklopují dvě okřídlené andělské hlavy, nad kterými visí květy. Iniciálu P dekorují převážně rostlinné úponky. Mezi nimi sedí lidská postava vpravo dole. Na levé straně těla iniciály stojí pták ibis.

V Evangeliu podle Lukáše (s. 967) začíná první kapitola vlysem, zobrazující medailon s mísou porostlou květy. Hlava položená na míse patří Janu Křtiteli. Ve vlysu je opět ukryt emblém jednoho z bratří, ten je tentokrát přisouzen biskupovi z Ivančic B. J. Narcisu Vrchopolskému.¹⁷⁸ Po obou stranách medailonu stojí na zemi dvě široké vázy s květinami. Stejně květiny se nalézají na pozadí iniciály P. V jejím poli se vyskytují ryba a brouk.

Evangelium podle Jana (s. 996) začíná vlysem složeným z medailonu s osobním emblémem B. Bartoloměje Němčanského Brodského biskupa v Přerově.¹⁷⁹ Po stranách medailonu sedí dvě okřídlené postavy s korunou na hlavě. V rukou drží hudební nástroje - rohy, z jejich konců vystupují pouze oblaka. Pole iniciály N tvoří rostlinné motivy a fantaskní zvířata.

Skutky apoštolské (s. 1018) jsou započaty vlysem s rostlinnými motivy. Střední část se skládá z atropomorfní hlavy, která se postupně rozrůstá do stran. Její konce se plynule formují do podoby zvířat. Ve spodu pod hlavou se vinou do stran dva plazi. Iniciála P je zdobena rostlinnými motivy, krokodýlem a plazem.

Epištola Římanům (fol. 1047) je dekorována vlysem zobrazeným již v Matoušově evangeliu (s. 950) viz str. 70. V tomto případě, však chybí emblém ve vnitřním poli medailonu. Iniciála P se nachází již ve Starém Zákoně v Knize Přísloví (s. 516) viz str.66.

V první epištole Korintským (s. 1059) se opakuje vlys z knih Starého Zákona: knihy Micheáš (s. 723), Píseň Písní (s. 542), Druhá kniha Paralipomenon (s. 371). a Soudců (s. 210) viz str. 64. Iniciála P pochází z Markova evangelia (s. 950) viz výše.

---

¹⁷⁶ VÁVRA 1960, 159

¹⁷⁷ Ibidem 286

¹⁷⁸ VÁVRA 1960, 160

¹⁷⁹ Ibidem 160

V druhé epištole Korintským (s. 1070) se nachází vlys identický s vlysem z Markova evangelia (s. 950) viz str. 71. Iniciála P byla přejata z Evangelia podle Lukáše (s. 967) viz str. 71.

Epištola Galatským (s. 1078) přebírá vlys ze Starého Zákona z proroctví Jonáše (s. 721) a knihy Žalmů (s. 456). Popis vlysu viz str. 66. Iniciála P je již dříve vytištěna v Písni Šalamounově (s. 542) a v Třetí knize Mojžíšově (s. 89) viz str. 63.

Epištolu Efezkým (s. 1082) otevírá vlys totožný s vlysem z Evangelia podle Lukáše (s. 967) viz str. 71. Medailon je zobrazen již bez emblému. Iniciála P je již dříve použita ve Skutcích apoštolských (s. 1018) viz str. 71.

Úvodní stránka Filipským (s. 1086) obsahuje vlys užitý již ve Starém Zákoně v Proroctví Abdijášově (s. 720), Druhé knize Samuelově (s. 265) a První knize Ezdrášově (s. 403). Vlys je již podrobně popsán na str. 65 Iniciála P je shodná s iniciálami z Epištoly Římanům (s. 1047) a Knihy Přísloví (s. 516) ve Starém Zákoně viz str. 66.

Epištola Koloským (s. 1089) začíná vlysem, přejatým z Evangelia podle Jana (s. 996), avšak bez emblému. Iniciála P odpovídá již předešlým v Epištole Galatským (s. 1078), Písni Šalamounově (s. 542) a v Třetí knize Mojžíšově (s. 89) viz str. 63.

První list Tesalonickým (s. 1092) dekoruje vlys z knihy Báruch (s. 767), proroctví Ozeáše (fol. 706) a z proroctví Jeremjáše (s. 591). Iniciála P je opět přejata z Epištoly Římanům (s. 1047), Knihy Přísloví (s. 516) ze Starého Zákona viz str. 66.

Druhý list Tesalonickým (s. 1094) opakuje vlys z knihy Skutky apoštolské (s. 1018) viz str. 71. Iniciála P je opět převzata z první epištoly Korintským (s. 1059) a Markova Evangelia (s. 950) viz str. 71.

V Prvním listě Timoteovi (s. 1096) je vyobrazen vlys identický s předešlými z Knihy Júdit (s. 754), knihy Ámose (s. 715) a z Druhé knihy Královské (s. 318) viz str. 65. Iniciála P se vyskytuje již dříve v knize v druhé epištole Korintským (s. 1070) a v Evangeliu podle Lukáše (s. 967) viz str. 71.

V Druhém listu Timoteovi (s. 1099) se objevuje vlys, který již použitý v Epištole Římanům (s. 1047) a Matoušově evangeliu (s. 923) viz str. 70. Iniciála P je opět přejata z epištoly Efezkým (s. 1082) a ze Skutků apoštolských (s. 1018) viz str. 71.

Epištola Titovi (s. 1101) začíná dekorovaným vlysem, přejatým z knihy Tobiášovi (s. 745) z proroctví Daniele (s. 692) viz str. 67. Na začátku kapitoly je natištěna iniciála P, která se objevuje v V Druhém listu Timoteovi (s. 1099), v epištole Efezkým (s. 1082) a Skutcích apoštolů (s. 1018) viz str. 71.

Epištola Filemonovi (s. 1103) zobrazuje vlys použitý již v druhé epištole Korintským (s. 1070) a Markově evangeliu (s. 950) viz str. 71. Iniciála P se již vyskytuje v Druhé listě Tesalonickým (s. 1094), první epištole Korintským (s. 1059) a Markově Evangeliu (s. 950) viz str.71.

V Epištole Židům (s. 1104) se nachází vlys shodný s vlysem z První knihy Ezdrášovy (Deuterokanonická kniha) (s. 778), knihy Nahuma (s. 727) a z proroctví Ezechiele (s. 646). Popis vlysu viz str. 67. Iniciála L je tvořena rostlinnými motivy. V listoví úponků je zobrazen hlemýžď.

Epištola - List Jakubův (s. 1112) plně přebírá vlys z Evangelia podle Lukáše (s. 967), s vyobrazeným emblémem v medailonu viz str.71 . Iniciálu J dekorují rostlinné motivy, jejich konce se mění do podoby hlavy tvořené z listoví.

V Prvním listu Petrově (s. 1115) se objevuje vlys, použitý již v Druhé knize Ezdrášově (s. 792) (Deuterokanonická kniha), z knihy Abakuka (s. 729), knihy Přísloví (s. 516), knihy Jozue (fol. 188) a Třetí knihy Mojžíšovy (s. 89) viz.str.63. Iniciála P se vyskytuje již v Prvním listě Timoteovi (s. 1096), druhé epištole Korintským (s. 1070) a Evangeliu podle Lukáše (s. 967)viz str.71.

Druhý list Petrův (s. 1119) přejímá vlys, zobrazený již dříve v Epištole Koloským (s. 1089) a Evangeliu podle Jana (s. 996) viz.str.71. Iniciála S se již vyskytuje u knih Proroctví Ozeáše (s. 706) a v proroctví Jeremjášově (s. 591) viz str.67.

První list Janův přebírá vlys z Třetí knihy Makabejské (s. 855), První knihy Makabejské (s. 818), Proroctví Aggea (s. 733), Knihy Kazatel (s. 535), První knihy Samuelovy (s. 235) a Čtvrté knihy Mojžíšovy (s. 117)viz.str. 64. Pod vlysem následuje iniciála L, kterou zdobí rostlinné motivy a šnek.

Druhý list Janův (s. 1124) dekoruje vlys, použitý z předešlých knih: Druhý list Tesalonickým (s. 1094) a ze Skutků apoštolských (s. 1018) viz.str.71. Iniciála S je identická s iniciálami z Proroctví Ozeáše (s. 706) a z Proroctví Jeremjáše (s. 591).) viz.str.67.

Třetí list Janův (s. 1124) obsahuje vlys, shodný s iniciálou užitou v Druhém listu Timoteovi (s. 1099), v Epištole Římanům (s. 1047) a Matoušově evangeliu (s. 923) viz.str. 70. Iniciála S na začátku prvé kapitoly je totožná s iniciálou, vyskytující se v proroctví Jóela (s. 713) a v knize Kazatel (s. 535) viz.str. 66.

V Listě Judově (s. 1125) se opakuje vlys z předcházejících knih Proroctví Zacharjáše (s. 734), proroctví Izajáše (s. 546), První knihy Paralipomenon (s. 346) a Páté

knihy Mojžíšovy (s. 155). Následující iniciála J byla převzata z Listu Jakubova (s. 1112) viz.str.73.

Zjevení Janovo (s. 1126) opět začíná vlysem, který se již nachází v druhé epištole Korintským (s. 1070) a v Markově evangeliu (s.950), viz.str.71. Iniciála Z na začátku textu se objevuje již v První knize Makabejské (s. 818) viz.str.69.

Šestý díl bible je zakončen na poslední straně (s. 1140) maureskou, podobnou z předešlého pátého dílu. Ve střední části je vytištěn emblém vedoucího tiskaře Zachariáše Solína (ZS)¹⁸⁰ [51]– květ karafiátu s iniciálami Z a S po obou stranách.

Do závěru bible jsou přidány dva rejstříky a seznam přeložených jmen z hebrejštiny. Stránky však nejsou číslovány. U Rejstříku svědectví je vytištěn malý dekorativní vlys v záhlaví stránky. Tvoří jej rostlinné motivy s volutami na koncích. V mezerách mezi nimi jsou zobrazení ptáci. Následuje seznam hebrejských jmen, kde se nachází dva menší vlysy v záhlaví stránky. Oba vlysy jsou tvořeny rostlinným motivem. Ve střední části druhého vlysu jsou zobrazeny dvě sepnuté ruce. Mezeru mezi vlysy zaplňuje malý květ. Posledním dodatkem je Rejstřík Písem svatých (čtení na neděle a sváteční dny), kde se nachází dva vlysy natištěné vedle sebe. Jsou přebrány z Příkladů ke knize Ester (s. 815) a z Příkladů k prorokovi Daniele (s. 773) viz.str.67. Na druhé straně rejstříku se nachází v záhlaví strany malý dekorativní pás tvořený rostlinným ornamentem.

Bible je na úplném konci zakončena podobnou maureskou jako se objevuje u dvou předešlých dílů, avšak je stylově mnohem bohatší než předešlé mauresky a její hlavní část je šrafována. V obrazové příloze jsou přidány varianty iniciál používaných u jednotlivých kapitol [50].

8.2. Jednodílná Bible kralická z roku 1613

Biblií svatá. To jest kniha vniž se všecka písma svatá Starého i Nového zákona obsahují. Vnově vytištěná vydaná MDCXIII.

Vytištěná kniha v Kralicích v Moravě.

[Kralice] 1613, 4°, [6] 1200 [2] s.

(III.T. 72)

Rozvrh:

---

¹⁸⁰ BOHATCOVÁ 1948, 26

[3] Předmluva: Kněžím a Správcům duchovním, v Jednotě Bratrské, službami církevními, lidu křesťanskému přísluhujícím, i každému Čtenáři pobožnému, Pozdravení. x Starší Jednoty bratrské. x Starší kněží Jednoty bratrské

[6] Obsah: Pořádek knih starého i nového Zákona, podle rozdělení Bibli na šest dílů.

1 Text: První – Šestý díl biblí

952 dílčí titulní list: Šestý díl biblí, totiž Zákon Nový. V němž se zdržují knihy a psaní evanjelistská a apoštolská. Tj. evanjelium s. Matouše, s. Marka, s. Lukáše a s. Jana. Epištoly s. Pavla, s. Jakuba, s. Petra, s. Jana, s. Judy. Zjevení svatého Jana. Zákon a proroci až do Jana, a od té chvíle Království Boží zvěstuje se, a každý se do něho násilně tiskne. Lukáš 16,16

1178 Rejstřík první: Rejstřík svědectví od Krista a apoštolů v novém Zákoně z starého citovaných, kteráž tuto shromážděna sou, aby pobožní čtenáři vlasstní rozumí některých věcí, kteréž od samého Krista, pravého vykladače, a Ducha jeho skrze apoštoly a evanjelistové je přivozovali.

1184 Výklad cizích jmen: Jmen některých obecnějších, z cizích jazyků, zvláště hebrejského a kaldenského vysvětlení

1192 Rejstřík druhý: Rejstřík věcí Božích, k službám slova Božího případných, kteréž přes celý rok, ve dny nedělní, všední a sváteční v shromážděních společných čítány býti mohou.

[1] Dodatek k rejstříku: Na závěrku i toto přidati za dobré se vidělo

Errata: Omylové níže položení, v kterýchž by se koli exemplářích biblí této našli, takto napraveni býti mají. x Ostatek rozumný a upřímý čtenář, tak zato máme, že sobě snadně napraví. Finis.

Výzdoba:

1. Malé vlasy na začátku jednotlivých knih v biblí: 6 (pouze na začátcích dílů)
2. Iniciály oddělující jednotlivé kapitoly: 1196
3. Autor grafik: Václav Elam

Vazba knihy:

Kožená vazba, nárožní kování, kniha restaurována, obě desky vazby – slepotisková ornamentální výzdoba, nárožní kování, pukly, dvě kovové spony, vystouplé vazy, název na hřbetu knihy zlacen, chybí část jedné ze spon. [52]

Rozměry – desky knihy a ilustrace:

Desky knihy: 290 x 180 x 77 mm

Titulní strana – celostránková ilustrace: (výška/ šířka) 201 x 151 mm

Vlys na úvodní straně dílu knihy: 65 x 139 mm

Velká iniciála na úvodní straně dílu knihy: 42 x 4 mm

Malá iniciála u jednotlivých kapitol: 7 x 7 mm

V poslední vydané bibli se objevuje zcela odlišná výzdoba od předešlých popisovaných výtisků. Výzdoba je celkově mnohem jednodušší a skromější. Stylově je pojetí dekorace jednotné. Bible je opět dělena na šest dílů. Začátek obou částí bible (Starý Zákon a Nový Zákon) je zdůrazněn celostránkovou ilustrací. Zbýlé čtyři díly ve Starém Zákoně jsou odděleny menším obdélným vlysem. Výzdoba na titulní straně [53] se oproti předcházejícím biblím liší, architektonický rámec (na titulních stranách I.-V. dílu Bible kralické) téměř vymizel. Dominantou v dekorativní výzdobě na stránce se stává vavřínový věnec. Na deseti místech je obepnut zavíjeným ornamentem. V oválu se nachází titul knihy a datum vydání. Na hlavních dvou zavíjených ornamentech jsou zhotoveny dvě andělské hlavy. Od oválného věnce směrem do rohů stránky se rozrůstají další rostlinné motivy.

8.2.1. Menší dekorativní vlysy a další výzdoba

V bibli se nachází menší dekorativní vlysy, které jsou dekorativně řešeny v duchu užité výzdoby na titulní straně. Vnitřní plocha je tvořena oválnou kartuší lemovanou pobíjeným ornamentem. Vnější strana rámce je ve čtyřech místech zahnutá zavíjenými ornamenty. Na ploše levého spodního zavíjeného ornamentu je vytištěn monogram WE, který patří autoru grafik Václavu Elamovi. Celá kartuš je zasazena do obdélného rámce, po vnější levé a pravé straně jsou vždy dosazeny menší dekorativní prvky.

Koncept menších vlysů je pojat jednotným stylem. Pouze u pátého dílu je pozměněn ornament na vnějších stranách vlysu. Pod vlysem, u každého dílu bible, se nachází iniciála tvořena kaligrafickými tahy písmene a pozadí iniciály je dekorováno rozvilinovým ornamentem. Pod dekorativním vlysem prvního dílu se nachází iniciála N. V druhém díle bible se nachází iniciála S [56]. Třetí díl je započat iniciálou B. Čtvrtý díl začíná iniciálou V. Pátý díl začíná iniciálou K. Šestý, poslední díl, začíná iniciálou K. Další iniciály, avšak menšího formátu, se nalézají vždy na začátku každé knihy daného dílu bible. V celé bibli se jich vyskytuje celkově 55. Jedná se o 11 písmen abecedy A, B,

J, K, L, M, N, P, S, T, V. V obrazové příloze je přidána varianta vlysu knihy Jozue (s.197) používaného u dílů bible. [54]

Konec všech dílů popisované jednoduché bible je dekorován velkou maureskou. Na konci prvního dílu (fol. 196) je zobrazena maureska [59], tvořená z rostlinných motivů. Druhý díl bible (s. 445) [58] je zakončen maureskou složenou z ornamentálních a rostlinných motivů do tvaru hvězdice. Podle badatelky Bohatcové je maureska převzata z knihy Nového Zákona vydané roku 1601.¹⁸¹ Do ornamentálního vzoru, v horní části mauresky, je vtištěna značka V. Elama, ve spodní části je umístěna další značka a iniciály G O, jejichž vlastník není prozatím znám.¹⁸² Třetí díl (s. 565) zakončuje maureska převzatá z šestidílné Bible kralické z šestého dílu, kde se stejná maureska nachází na konci bible, navíc se zde vyskytuje datum vydání.¹⁸³ Kruhová maureska je tvořena ornamentálními a rostlinnými úponky. Na konci Žaltáře/Žalmů je zvrátněna jednoduchá lineární maureska. V závěru čtvrtého dílu bible (s. 767) se vyskytuje menší maureska tvořená pobíjeným ornamentem ve tvaru kartuše. Uvnitř rámce je posazena lidská hlava v podobě anděla. Pátý díl bible (s. 950) uzavírá menší maureska tvořena ornamentálními a rostlinnými úponky, s černou barevnou výplní i šrafurou. Maureska je velice podobná stylu závěrečné mauresky z jednoduché Bible kralické z roku 1596. Šestý díl bible (s. 1177) zakončuje maureska tvořená rostlinnými motivy s černým zabarvením a částečně se šrafurou. Samotný konec knihy uzavírá malá maureska tvořená rostlinnými úponky do tvaru srdce.

U předmluv, obsahů nebo u dodatků a dalších důležitých vysvětlení se objevovala vždy skromější výzdoba. Na začátku bible se nachází v Předmluvě výtvarně pojatá iniciála K tvořená listovím. Celá je dosazena do iluzivního rámce. V předmluvě se obvykle uváděly pokyny pro kněží a další duchovní Jednoty bratrské. Na posledních stranách bible se nacházejí různé druhy dodatků k textu. V části Vysvětlení jmen, na konci strany se nachází podobná maureska jednoduchého lineárního stylu, jako je možné najít v knize Žalmů.

Dekorativní prvky byly plně opomenuty u názvů jednotlivých knih bible. Začátek každé knihy obsahuje název provedený ve fraktuře. Text knihy otevírá malá kaligrafická iniciála. Obr. viz příloha. V obrazové příloze je přidána iniciála K z Předmluvy [55] a vzor iniciál u jednotlivých kapitol.[57]

---

¹⁸¹ BOHATCOVÁ 1948, 32

¹⁸² CHALOUPKA 1980, 69

¹⁸³ Ibidem 32

8.3. Přetisky šestidílné Bible kralické

V 19. století se znovu usilovalo o nové vydání Bible kralické. První z pokusů r.1863 neskončil dobře. Text byl převzat z původního vydání „šestidílký.“ Další, již zdařilé vydání bible, vyšlo s poznámkovým aparátem ke Starému Zákonu. Starý Zákon pocházející z revidovaného vydání z r. 1613 vydal v 19.století Spolek Komenského. Nový Zákon, přetisklý z původního Nového Zákona z r. 1601, vydal L.B: Kašpar. Významnější bylo vydání Bible kralické r.1887, které si vzalo za základ revidované vydání z r. 1613. Později byla tato edice revidována r. 1915 Janem Karafiátem. Ve 40. letech 20. století byl text šestidílné bible upraven a Nový zákon byl vydaný podle původního vydání z r. 1601.¹⁸⁴

V roce 2009 vyšla nová revize Bible kralické z roku 1613 v nakladatelství Česká biblická společnost. V letošním roce (2011) vyšla nejnovější revidovaná edice, převzatá z r.1613, v ilustrované podobě od Markéty Prachatické v nakladatelství Fortuna Libri.

---

¹⁸⁴ BOHATCOVÁ 1948, 35

9. TISKÁRNA JIŘÍHO MELANTRICHA Z AVENTINA A BIBLE ČESKÁ Z ROKU 1570

Do práce byla zařazena kapitola pojednávající o Bibli české, která byla vytištěna r. 1570 Jiřím Melantrichem. Záměrem kapitoly bylo představení a porovnání tvorby kralických tiskařů s českým tiskařem, který byl činný o generaci dříve. Bible česká (4.vydání) vznikla dříve než šestidílná Bible kralická, avšak je bratrskému vydání svou datací z českých biblí nejbliže (1. díl Bible kralické vydán 1579). Celkový popis Bible české z r. 1570 není cílem této práce, hlavně chce upozornit na charakteristické odlišnosti. Pro popis ilustrací a celkové porovnání grafik s bratrskou tiskárnou bylo vybráno několik prací od autorů Abela Florianana a Francesca Tertia.

9.1. *Tiskárna Jiřího Melantricha*

Jiří Melantrich z Aventina (cca 1547-1580) (původně vlastním jménem Jiřík Rožďalovský¹⁸⁵) vedl úspěšně tiskárnu v Praze od r. 1552 do r. 1580. V Zemích Koruny české byl povolen tisk pouze utrakvistům a katolíkům. Pro Melantricha to znamenalo větší svobodu tisku než pro tiskárnu Jednoty bratrské, která byla od r. 1508 v ilegalitě. Po roce 1534 vycestoval za studiem a zkušenostmi do města reformace, do německého Wittenberku.¹⁸⁶ Následně se vyučil typografií u mistra tiskaře Frobenia v Basileji (stejně jako Jan Blahoslav). Po jeho vzoru si vytvořil svůj signet, který se velice podobal Frobeniovu (Melantrich vytvořil svůj signet v několika variantách, v Bibli české má podobu dvou rohů mezi nimiž je polopostava vousatého muže ve zbroji, má vavřínový věnec na hlavě a hořící pochodeň v pravici). Posléze sbíral zkušenosti u Jana Günthera, usídleného na Moravě v Prostějově. Melantrich začal s knihtiskem už v roce 1547 v Praze, avšak politické dění tehdejší doby mu nedovolilo dále samostatně pokračovat. Z tohoto důvodu se přidal k tiskárně Bartoloměje Netolického na Malé Straně, od kterého tiskárnu odkoupil roku 1552.¹⁸⁷ Zákaz vydaný Maxmiliánem II. r.1567, jenž zakazuje dovoz českých knih z Norimberka, který doléhal negativně na Jednotu bratří, byl do jisté míry prospěšný pro tiskárnu J. Melantricha. Melantrichovi se tak zvedl počet vydaných

---

¹⁸⁵ BOHATCOVÁ 1990, 214

¹⁸⁶ VOIT 2006, 579

¹⁸⁷ BOHATCOVÁ 1990, 214

titulů na 14 za rok.¹⁸⁸ Celkově bylo spočteno na 230 (223 titulů uvádí M. Bohatcová¹⁸⁹) vydaných titulů, v počtu jsou zahrnuty také reedice. Melantrich si mohl dovolit vydávat knihy ve více jazycích. Většina tisků, asi 50% tvořil český jazyk, méně bylo vytištěno v latině kolem 32%. V menších nákladech byly vydávány knihy vícejazyčné 14% a poslední místo náleží německému jazyku s 1%.¹⁹⁰ Poněvadž Melantrich dostal privilegium k tisku, mohl svůj obchod velice dobře rozvíjet. Obchodoval též s tiskařským materiálem s předními tiskaři v zahraničí, např. s tiskárnou Johannese Frobenia z Basileje (jeho dávný mistr). Vydával knihy objednané taktéž zahraničními zákazníky. Byl natolik uznáván, že obdržel i vlastní erb r. 1557, později se stal městským konšelem.¹⁹¹ Avšak je nutné dodat, že byl pod nátlakem cenzury (r. 1567). Když r. 1570 zahájil tisk Bible České, pražský arcibiskup jej nabádal k vydání katolické Ferovy postilly, kterou pak vydal o pár let později. Po celou dobu byl nucen posílat část tisků ke korektuře.¹⁹²

Významný se stal tiskem České bible, kterou vydal postupně v několika letech. Mezi jeho výtisky patří známý Mattioliho herbář z roku 1562.¹⁹³ Vydával různorodé knihy s kvalitně a výpravně zpracovanými dřevořezy od švýcarských a německých umělců. Zprvu dovážel grafické štočky, písma a další tiskařský materiál ze zahraničí, pravděpodobně z Německa. Později si najmul do své tiskárny řezbáře, působící v Praze, kteří byli zahraničního původu. Proto mohl Melantrich v biblických tiscích poprvé využít štočků, které jsou domácího původu.¹⁹⁴ Popisovanou Melantrichovu bibli z roku 1570 ilustrovali Němec Florian Abel (iniciály FA) a Ital Francesco Tertio (iniciály TF). V Bibli české ztvárnili většinu ilustrací. Inspirací v jejich tvorbě byla současná italská renesance.¹⁹⁵ Melantrich vydával i dvoubarevné publikace. Po jeho smrti ve vedení tiskárny pokračoval Adam z Veleslavína.

Popisovanému tisku, který měla autorka práce k dispozici, chybí prvních pět listů a začíná až od celostránkové ilustrace, zařazené před Pět knih Mojžíšových. Titulní strana, která je zde popisována, je proto čerpána z jiného zdroje.

---

¹⁸⁸ VOIT 2006, 581

¹⁸⁹ BOHATCOVÁ 1990, 216

¹⁹⁰ Ibidem 581

¹⁹¹ WINTER 1909, 266

¹⁹² WINTER 1909, 269

¹⁹³ HORÁK 1948, 118

¹⁹⁴ VOIT 2006, 582

¹⁹⁵ HORÁK 1948, 117

9.2. *Melantrichova Bible česká z roku 1570*

Biblí česká, to jest všecka svatá písma obojího Starého i Nového zákona. Vytištěna v Starém Městě pražském prací a nákladem Jiříka Melantricha z Aventýnu léta MD LXX. Cum gratia et privilegio S. R. Imperatoris ad annos duodecim.

[Praha] 1570, 2°, [5] 558 [4], l. 559 – 631, [16] listů.

(IV.T. 4)

Rozvrh:

[1] Rub titulní strany: Insignia veteris urbis Pragensis. Qui dedit haec veteri turrita infignia Praegae. Omina venturae fortisamica dedit. Mole fua ut celfae tranfcendunt moenia turres, Sic famam fuperas, inclyta Praga, tuam.

[2] Dedikace: Najjasnějšímu a najnepřemoženějšímu knížeti a pánu panu Maximiliánovi Druhému, římskému císaři.

[3] Předmluva: Jiřík Melantrich z Aventýnu pobožnému a křesťanskému čtenáři

[1] Obsah: Pořádek knih Starého zákona pro snadší nalezení jedné každé knihy, kde se která začíná.

[1] Napomenutí spasitedlná k pilnému a bedlivému v Písmích svatých učení, čítání i cvičení, sebraná z týchž Písem svatých obojího zákona Starého i Nového
Summa kratičce sebraná obsahující v sobě grunt všech Písem svatých obojího zákona Starého i Nového.

[3] Summa kratičce sebraná obsahující v sobě grunt všech Písem svatých obojího zákona Starého i Nového.

[9] Předmluva k Bibli a k Pentateuchu

[1] In regni Bohemiae insignia

[1] Insignia Veteris Urbis Pragensis

Text: 1 Mojžíšova -

499 Srovnání evangelistuov

506 Kniha rodu Ježíše Krista, syna Davidova, syna Abrahamova.

[1] Insignia typographi, Georgii Melantrichi ab Aventino

Registrum: Začíná se registrum, to jest pravidlo na epištoly a na evangelia, kteréž se čtou v církvi Boží přes celý rok

Index anebo ukázání hlavních artikulův z obojího zákona sebraných

Výzdoba:

1. Celkový počet ilustrací v knihách bible: 146 + 4 (znaky Zemí Koruny české/ menší státní znak/ znak Prahy/ signet Jiřího Melantricha)
2. Iniciály oddělující jednotlivé kapitoly: 1196 + 10

Vazba knihy:

- Kožená vazba na vrstveném tvrdším papíře, poškozená ve spodní části přední desky, zadní deska - povrch poškozen zvrásněním, vystouplé vazy, bez kovových spon a pásků, obě desky bez výzdoby. Na hřbetu knihy papírový štítek s názvem knihy, pod štítkem v červeném obdélném poli špatně čitelný nápis.

Rozměry – desky knihy a ilustrace:

Desky knihy: 350 x 240 mm

Titulní strana – celostránková ilustrace: (výška/ šířka) 310 x 206 mm

Ilustrace v rámci knihy: 120 x 170 mm

Melantrichova Bible byla už dříve postupně vydána v letech 1549, 1556/7, 1560 - 61, 1570 a naposledy roku 1577.¹⁹⁶ Popisovaná bible z roku 1570 byla vybrána, protože se časově blíží vydání šestidílné Bible Kralické (I. díl 1579). První tři vydání Bible České obsahují ilustrace od jiných řezbářů, jež se inspirovali umělci ze zahraničí. Mezi jejich zdroje pro tvorbu byli Lucas Cranach ml., Hans Brosamer, Mistr MS nebo Erhard Schön.¹⁹⁷ Program výzdoby na titulní straně Bible České z r. 1570 navrhl Ambrož Ledecký. Figurativní a architektonické prvky inspirovali Ledeckého v díle Josta Amanna (jeho dřevořezy se inspiroval později v bratrské tiskárně Václav Elam). Další inspirační zdroj našel v Lucasi Cranachovi – borduře, na níž klečeli dvě postavy – Johann Friedrich a Martin Luther.¹⁹⁸

Prvním z autorů ilustrací v Bibli České z r. 1570 byl Abel Florian, svá díla signoval monogramem FA. Vytvořil prvních sedmáct ilustrací. V ilustracích, od 17 str. až do konce, pokračoval Francesco Tertio. A. Florian původem z Kolína nad Rýnem vstoupil r. 1556 do malířského cechu. Nadaný umělec však pracoval taktéž pro královský dvůr, kdy pracoval na návrhu náhrobku pro Maxmiliána II v Innsbrucku.

Francesco Tertio (1520-1600) pocházel z Bergama, pracoval v Praze a ve Vídni. Byl nejen pověřen grafickou ilustrací bible, ale již předtím působil jako umělec na císařském dvoře, kde vytvořil návrh pro bronzovou fontánu před Letohrádkem královny

---

¹⁹⁶ BOHATCOVÁ 1989, 110

¹⁹⁷ VOIT 2006, 582

¹⁹⁸ Ibidem 582

Anny. V bibli České jsou jeho ilustrace známy pod monogramem TF. V bibli se objevují nejen signety těchto dvou známých tiskařů, ale také dalších umělců (řezbářů), skrytých pod monogramy H, HD, HF, HS, IAP, MG nebo SI.¹⁹⁹ U titulních ilustrací a znaků se vyskytují monogramy GS, LA a TMF. Druhotným životem pro Bibli Českou bylo užití textu z 1. a 2. vydání do Svatováclavské bible vydané v letech 1677 - 1715 a podruhé 1769 – 1771.²⁰⁰

9.3. Ilustrace Bible české

K popisu ilustrací byly vybrány některé práce Abela Floriana, Francesca Tertia a některé ilustrace s přidanými monogramy řezbářů. Oba umělci Florian a Tertio jsou považováni za malíře, tedy navrhovatele ilustrací. Florianovi ilustrace nesou pouze jeho monogram. U Tertiových děl se většinou objevuje druhý monogram patřící řezbáři, který jeho návrh vytvořil. Jména řezbářů, však nebyla prozatím rozpoznána. Do popisu ilustrací jsou zahrnuty výtvořky od umělce s monogramem GS (titulní list ke knihám Mojžíšovým) a TMF (erby Zemí Koruny české a signet Jiřího Melantricha).

9.3.1. Titulní strana

Titulní strana [60], jež bude popisována je dílem jiných dvou autorů s iniciálami LA a HS. Podrobněji o nich bude psáno viz níže. Titulní list tvoří iluzivní architektonický celek v podobě portálu.²⁰¹ Grafika obklopuje textové pole uprostřed titulní strany. Po stranách horní kartuše a také textového pole stojí vždy dvě lidské postavy. Ve vrchní části portálu se nachází horizontální oválná kartuš, lemovaná zavíjeným ornamentem. V kartuši, jsou zobrazeny dvě lidské postavy, obklopeny mohutnými mračny a ozářeny světlem pocházejícím od holubice ve střední části. Scéna představuje Nejsvětější Trojici v zastoupení Ježíše Krista, Boha Otce a Ducha svatého. Ježíš Kristus je zpodobněn na levé straně kartuše, sedí a třímá v rukou lilii. Lilie by v tomto kontextu mohla znamenat „symbol důvěry v Boha“, symbol upřesňuje odkaz na text v bibli Mt 6,28.²⁰² Bůh otec je posazen na pravé straně kartuše s královskou korunou na hlavě. V rukou drží královské jablko a „meč Hospodinův“²⁰³, interpretovaný jako symbol trestu hříšníků. Ve střední

---

¹⁹⁹ Ibidem 582

²⁰⁰ Ibidem

²⁰¹ HORÁK 1948, 108

²⁰² STUDENÝ 1992, 163

²⁰³ Ibidem 173

části vlysu je zpodobněn Duch svatý v podobě holubice. Po levé i pravé straně popsané kartuše stojí na pilíři dvě andělské postavy. Oba andělé jsou zobrazeni s nástroji Kristova umučení (Arma christi). Anděl po levé straně přidržuje sloup, u kterého byl Kristus bičován. Anděl po pravé straně drží kříž, na němž byl Kristus ukřižován. Střední část portálu obsahuje ve střední části textové pole s názvem bible, které je obklopeno z obou stran dvěma ženskými postavami, stojícími na vysokých soklech. Obě ženy představují Ctnosti. Žena na levé straně, která drží v ruce kalich a kříž, znázorňuje Víru. U nohou Víry, jsou na soklu položeny desky Desatera. Druhá postava ženy s korunou na hlavě, na protější pravé straně, v podobě orantky (ruce drží sepnuté v gestu modlitby), prezentuje Naději. Spodní část grafiky zakončuje velká kartuš opět lemována zavíjenými ornamenty. Výjev zobrazený v kartuši v prvním plánu tvoří ukřižovaný Kristus. Před ním klečí postava, identifikovaná s Jiřím Melantrichem.²⁰⁴ Melantrich klečí na stupni před chrámem, ze kterého je vidět pouze malá část. Za klečící postavou je zobrazena část architektonického článku. Jedná se o patku se soklem a dřívkem sloupu. V soklu je vyřezán pravděpodobně Melantrichův signet. Za ukřižovaným Kristem se otevírá čtenáři průhled do hornaté krajiny. Zcela, ve spodní části kartuše se nachází monogram LA, který je přisuzován A. Langmayerovi či Ambroži Ledeckému.²⁰⁵ V pravém dolním rohu grafiky se objevuje druhý monogram HS, jenž byl přiřazen k osobě Hanse Severina.²⁰⁶

Po titulní straně následuje znak Zemí Koruny české (175 x 141 mm). Hlavním motivem je dvouhlavá říšská orlice, na ní je zobrazena menší kartuš. Štít nese symbol Zemí Koruny české, dvouocasého lva a znaky dalších habsburských zemí. Před První knihou Mojžíšovou se nalézají další znaky. Malý znak Zemí Koruny české s dvouocasím lvem v erbu (160 x 110 mm). Na následující straně je umístěn znak Prahy se dvěma dvouocasími lvy držící erb Starého Města Pražského (215 x 150 mm).

U předmluv ke knihám Mojžíšovým patří ilustrace (303 x 206 mm) od autora ukrytého pod monogramem GS (přidán rok XLIX). Ukázkově přebírá námět Zákona a Milosti [61], vytvořeného Lucasem Cranachem mladším z r. 1541. Postavy a scény na dřevorezu jsou, až na některé výjimky, zobrazeny přesně podle předlohy. Na levé straně je ztvárněn nahý muž, jdoucí do pekla, otočen zády k divákovi. V pravé části obrazu leží ďábel a smrt v opačném pořadí (Kristus zašlapává Smrt na pravé straně. Ďábel je probodnut kopím kousek od Smrti na levé straně), s ohledem na výjev od Cranacha

---

²⁰⁴ HORÁK1948, 108

²⁰⁵ HORÁK1948, 108

²⁰⁶ Ibidem 108

mladšího. Prostřední část stránky zaplňuje obdélně ohraničený text. Celý obraz obíhá po obvodu dekorativní rám, složený ze čtyř štočků. Štočky obsahují dekorativní výzdobu. Horní vlys je složen z festonů a dvou andělských hlav s křídly. Na postranních štočcích a spodním štočku, jsou ztvárněny architektonické prvky s maskarony a dalšími rostlinnými ornamenty.

Lucas Cranach mladší po vzoru svého otce spolupracuje také s Martinem Lutherem. L. Cranach ml. vytvořil dřevořez Zákona a Milosti pro revidovanou Lutherovu Bibli z roku 1541.²⁰⁷ Dřevořez vyplňuje celou titulní stranu v podobě figurálního rámu a obklopuje titul bible. Středem obrazu prochází opět strom s korunou rozdělenou na suchou korunu a živé větvení s listy. V levé straně rámu u stromu stojí Mojžíš s Desaterem ve skupince proroků. Do chřtánu pekla popichují provinilce Ďábel a Smrt. Směrem nahoru ve střední části stojí u stromu Adam a Eva, zástupci prvotního hříchu. Eva podává jablko Adamovi. Ve svrchní části se nalézá tábor trpících Hebrejců s měděným hadem. Nakonec scénu završují andělé - trubači k druhému příchodu Krista. V kruhovém mračnu se zjevuje Kristus, sedící na sféře s gestem žehnání. Pravý rám zaplnil, v prvním plánu, nahý muž s Janem Křtitelem. Oba jsou obráceni k ukřižovanému Kristu. U paty kříže stojí vítězný beránek s korouhví a praporcem, symbol Zmrtvýchvstalého Krista²⁰⁸. Ve střední části se naproti Adamovi a Evě zjevil Zmrtvýchvstalý Kristus, vítězí nad smrtí a v pozadí na kopci se odehrává zvěstování Paně Marii v očekávání. Poslední scéna představuje Nanebevstoupení Krista. V krajině, na pozadí, lze rozeznat pastýře, přijímající zprávu o Spasiteli.²⁰⁹

9.3.2. Ukázky ilustrací v jednotlivých knihách bible

První z popisovaných ilustrací je dřevořez z rukou Abela Floriana. Ilustrace se nachází v První knize Mojžíšově (fol. 2a), ve spodní části stránky. Zobrazený výjev koresponduje s textem knihy, jsou zde vyobrazeny dvě postavy, které prezentují Adama a Evu, stojící u stromu poznání. Levou větev stromu poznání ovíví tělo hada s lidskou tváří. Hadova hlava se zastavila u tváře Evy, napravo. Eva drží v obou rukou jablka, která utrhl ze stromu. Jedno jablko nabízí Adamovi, jenž sedí na kmeni stromu na levé straně. Tělem je sice natočen k Evě, avšak jeho hlava se odtahuje od Evy na levou stranu. Adamovi ruce jsou obě zapřené o strom. Na zemi před stromem se nalézají menší živočichové, např.

---

²⁰⁷ BOHATCOVÁ 1985, 7

²⁰⁸ ROYT 2010, 130

²⁰⁹ BOHATCOVÁ 1985, 8

želva, myš, kočka apod. Druhý plán výjevu je zaplněn různými druhy zvířat např. slony, medvědy apod. Zobrazené zvířectvo a okolní příroda představují Rajskou zahradu. Třetí poslední plán výjevu tvoří hornatá krajina. Florianův monogram FA se nachází ve spodní části výjevu.

Další Florianovo dílo se nachází (fol.11a) v První knize Mojžíšově. Ilustrace [62] znázorňuje Izákovu obět. V prvním plánu se nalézají dvě mužské postavy na hoře. První muž představuje osobu Abrahama otce Izáka, jenž je připraven s mečem v napřážené ruce zabít Izáka. Postava Izákova se krčí na hranici pro zápalnou obět'. Na zapálení hranice měl Abraham připravenou již zapálenou pochodeň. V poslední chvíli jej zadržel anděl (levá strana), aby zadržel napřáženou ruku Abrahamovu. Příběh se opět obrací na pravou stranu, kde se vedle hranice zapletl do křoví malý beran. Levá část prvního plánu tvoří průhled do druhého plánu, do hornaté krajiny s usedlostmi a městy.

Ilustrace vyskytující se ve Čtvrté knize Mojžíšově (fol. 74b) [63] je podepsána již jiným monogramem FT patřící Francescu Tertiovi, který pokračoval v ilustracích po Florianovi. Výjev znázorňuje dramatický příběh o Měděném hadu na žerdi, uzdravující tábor Hebrejců. V prvním plánu obrazu se objevuje tábor plný zmítajícího se hebrejského lidu s hady. Jedovaté hady, nebo-li ohnivé hady, seslal na Hebrejce Bůh poté, co se lidé při cestě do Kanaánské země vzpouzeli a reptali. Uštknuté Hebrejce ohnivými hady (lidem, kterým se znovu navrátila víra v Boha), mohl zachránit pohled na měděného hada ovinutého kolem Mojžíšovy hole, postavené uprostřed lidu mezi stany. Mezi mrtvými těly se stále plazí jedovatí hadi, aby zaútočili na zbylé, přeživší. Druhý plán, složený ze zbylých stanů a průhledu do krajiny s městem, tvoří pozadí scény.

Druhý vybraný námět F.Tertia se nachází v Novém Zákoně (fol. 582a). Výjev se odehrává v uzavřené místnosti. Uvnitř místnosti sedí u stolu apoštol Pavel, drží v ruce popsaný list. V místnosti společně s apoštolem sedí na lavici, po pravé straně, spící postava vojáka opřeného o kopí. Pod stolem a na lavici jsou ztvárněni dva psi. Interiér a vybavení stylově odpovídá renesančnímu období, kdy byla bible Česká tisknuta. Autor ilustrace zanechal monogram FT, tentokrát na malé krabici položené na stolku.

V proroctví Daniele (fol. 444b) je natištěna ilustrace, tvořena dvěma autory. Prvním autorem je opět F. Tertia (podle iniciál). Druhý autor je naznačen iniciálou HS, jméno umělce však zatím nebylo rozluštěno. Zobrazený příběh pojednává o Zuzaně a dvou starcích (příběh je zahrnut pouze do přídavků proroka Daniele - Deuterokanonická kniha). Obraz je zasazen do městského prostředí, které odpovídá renesančnímu slohu Itálie. Autor se snažil přesunout příběh do jeho současnosti. Součástí zahrady, v níž se

nalézá Zuzana, je nízká renesanční stavba, bohatě a dekorativně členěna. Zuzana je usazena na lavici před kašnou v zahradě, spoře zakryta pláštěm. Z pravé strany se k Zuzaně naklání dvě mužské postavy starců, kteří se snaží křivě obvinít Zuzanu z cizoložství s mladíkem, kterého údajně pustila do zahrady. Postava mládence je na této scéně opomenuta. Příběh pokračuje v druhém plánu, jenž je zaplněn davem lidí s vojáky, stojícími před chrámem. Zuzana byla předvedena se starci před soud, kde měla být odsouzena k trestu smrti. Poslední třetí plán zakončuje příběh ve prospěch Zuzany. Nekalé úmysly starců byly odhaleny, a namísto Zuzany byli oba odsouzeni k trestu smrti. Výjev na pozadí znázorňuje uprostřed náměstí kůl, u kterého jsou uvázány dvě lidské postavy. Okolo kůlu stojí nashromážděný dav, připravený na ukamenování obou provinilců.

První epištola svatého Petra (fol. 617b) začíná ilustrací v horní části stránky. Výjev zobrazuje postavu apoštola Petra, který se opírá o strom na břehu řeky, tekoucí od města, jež je zobrazeno v druhém plánu. Prostředí, ve kterém je zobrazen Petr, vypovídá o jeho původním povolání, rybaření (lod', rybářská síť, pádlo apod.). Autor dřevorezu neopomenul ani Petrův atribut- klíč- položený na zemi, u jeho nohou. Ve spodní části obrazu se nachází dva monogramy FT a HD, druhý monogram není stále přiřazen konkrétní osobě.

V prorocství Jonášově (fol. 454a), v prvním plánu ilustrace, se objevuje postava Jonáše vyvrhnutá nestvůrou na břeh. Avšak, první obraz příběhu začíná v druhém plánu, v levé části ilustrace. Počátek příběhu začíná na lodi, plující v rozbouřeném moři. Jonáš je shozen do moře, rovnou do chřtánu nestvůry. Druhá, již krátce popsaná, důležitější část příběhu, pokračuje v prvním plánu. Představuje Jonáše na břehu moře, jenž strávil tři dny v útrokách nestvůry. V druhém plánu (vpravo) kráčí Jonáš po souši a zastaví jej až hlas Boha Otce, který přichází z nebes, obklopen oblaky (pravý horní roh). V posledním třetím plánu, na hoře před městem, Jonáš odpočívá pod břečťanem (V některých překladech je uváděn skopec, dýně či okurka.²¹⁰ Jsou známy i další překlady. Melantrichova Bible česká a Bible Kralická mluví o břečťanu). Ve spodní části obrazu jsou natištěny dva monogramy FT a HF.

Jiný monogram se nalézá v prorocství Malachiášově (fol. 466b) [64], pod monogramem SI je ukryto jméno dalšího neznámého autora, jenž spolupracoval na dřevorezu s F.Tertiem. Ilustrace je pomyslně rozdělena na dvě části. První část tvoří

---

²¹⁰ ROYT 2006, 101

pohled do interiéru chrámu. Před vchodem se shromáždila malá skupinka postav, představující kněží. Z levé strany ke kněžím přichází postava posla od Boha, který přináší skupince zprávu (jméno Malachiášovo znamená v hebrejském znění mal'áki²¹¹, v češtině „můj posel“). Posel varuje kněží k doržování Léviho smlouvy, která přikazuje dbát na správné provádění oběti Bohu a dalších církevních obřadů.²¹² K obětnímu oltáři nesmí být přinášena nemocná nebo jinak poškozená zvířata. Kněží oponují nařčení posla. Uvnitř chrámu přináší postava muže pod paží beránka jednomu z kněží a patrně poukazuje na nesprávně vybranou oběť. Druhá pravá polovina obrazu zachycuje Eliáše, stojícího u řeky a promlouvajícího k lidu. Eliáš je typologicky starozákonní předobraz příchodu Ježíše Krista. Posel předvídal kněžím druhý příchod Eliáše, který je předzvěstí boží nápravy vztahů mezi lidmi. Očištění je symbolicky zobrazeno lidmi, koupajícími se v řece. Autor dřevorezu užívá pro vyjádření prostoru lineární perspektivu. Pro chrám byla pravděpodobně inspirativním zdrojem italská architektura tehdejší doby.

V knize Jób (fol. 270a) se nalézají ilustrace, nesoucí výjev z příběhu o Jóbovi. Na spodní části ilustrace se objevují dva monogramy MG a TF. Scéna v prvním plánu obrazu je zasazena do krajiny s městem v pozadí. Hlavní část příběhu se odehrává před kamennou stavbou. Před stavbou je ztvárněna skupina postav. Hlavní postavou se stává postava Jóbova, jenž sedí na zemi před domem. U Jóba se zjevil ďábel (levá strana), který zkouší Jóba různými postihy, zda ob stojí v zachování víry k Bohu. K Jóbovi přišla i jeho žena, která jej odrazovala od víry v Boha. Skupinku před domem uzavírají tři postavy, představující Jóbovy přátele, kteří jej přišli podpořit.²¹³ Příběh Jobova utrpení je typologickým předobrazem pro novozákonní výjev Kristova utrpení.²¹⁴ Druhý plán, který dotváří scénu, znázorňuje, jak přišel Job o rodinu, majetek a domácí zvířectvo.

Na konci bible před Rejstříkem evangelií je vytištěn Melantrichův signet (147 x 107 mm) s monogramy ve spodní části AL a HS. V Bibli české je také užito menších dekorativních rámců, např. ve Srovnání evangelií (fol. 499a) je text orámován ze čtyř stran dekorativním rámcem, avšak složeným ze čtyř částí (pásů). Většinou bývají pásy tvořeny figurativní výzdobou, rostlinnými motivy nebo iluzivními architektonickými prvky. Umělci vytvořili několik variant, které se na mnoha místech Srovnání opakují.

---

²¹¹ Ibidem 148

²¹² NOVOTNÝ 1956, 395

²¹³ ROYT 2006, 99

²¹⁴ Ibidem 99

10. KOMPARACE BIBLÍ

Rozvrh výzdoby šestidílné Bible kralické se řídí základní teologickou zvěstí Starého i Nového zákona. Obraz má vyjádřit spojitost obou zákonů. Proto najdeme v starozákonních knihách vlisy, kde jsou zobrazeny symboly Krista (orel, beránek nebo fénix), popř. se setkáme s ilustrativními christologickými příběhy, v souvislosti s prorockými zaslíbeními (narození Ježíše, vjezd do Jeruzaléma, aj.). Vyobrazené ilustrace většinou obsahují promyšlený ikonografický program. Šestidílnka s teologickými poznámkami je určena pro kazatele, a tomu je také uzpůsobena výzdoba. Velikost vlysů se musela přizpůsobit funkci knihy. Důležitější částí byl text s poznámkami a pro ilustraci zbylo méně místa, tím jsou dány možnosti a rozsah dřevořezu (vlisu). Prvních pět dílů šestidílnky obsahuje stejný typ iniciál, který je po estetické stránce na stejné úrovni jako v Melantrichově bibli. Šestý díl se vymyká z dosavadního způsobu ztvárnění iniciál díky Elamovi. Iniciály zobrazené vždy v úvodu každé biblické knihy jsou většího formátu. Jedná se o kaligrafickou iniciálu. V pozadí iniciály jsou ztvárněny figurativní, zvířecí a rotlinné motivy. V některých případech je dokonce zobrazena mezi tahy písmene postava nebo motiv, který se váže k Novému nebo i k Starému zákonu. Tak je opět zdůrazněna souvislost mezi Starým a Novým zákonem. Jednotlivé kapitoly knih oddělují malé iniciály stejného typu písma a dekoru jako velké iniciály. Řezbáři svým pojetím výzdoby také přispívají k interpretaci Písma. U kralických řezbářů adorační aspekt umění ustupuje ve prospěch didaktiky a hermeneutiky Písma. Estetický prvek však zůstává zachován.

Melantrichova bible má jiný systém vyobrazení. Ke každé knize je přiřazena jedna ilustrace, která vystihuje její obsah. Pozorný čtenář si tak mohl připomenout základní motivy knihy. Ilustrace mají didaktický charakter. Bible česká byla určena pro širší veřejnost. Adorační rysy umění jsou utlumeny ve prospěch didaktické funkce. Pro větší srozumitelnost příběhu jsou využívány dobové souvislosti. Obraz je rozdělen díky lineární perspektivě do několika plánů. Podstatný motiv příběhu je zobrazen v prvním plánu. Počátek příběhu nebo důsledky jsou ztvárněny v dalších plánech obrazu. Charakter děje a postav je ztvárněn za pomoci dobových reálií a dobové architektury - např. starověký chrám má spíše podobu synagogy z 16. století. Dana Mikulejská upozorňuje na renesanční zdroje inspirace těchto umělců, které nalézají např. v draperii oděvů nebo

architektuře, konkrétně v podobě Šalamounova chrámu (fol. 204a).²¹⁵ Iniciály jsou ztvárněny stejně umně jako iniciály bible kralické.

---

²¹⁵ MIKULEJSKÁ 1984, 54

11. ZÁVĚR

11.1. Výtvarná kvalita Ivančicko-kralické tiskárny

Vzhledem k tomu, že šestidílná bible byla původně určena především duchovním a předním představitelům Jednoty Bratrské, není výzdoba šestidílného vydání tak hojná jako např. kancionály, jež byly určeny pro účely sborů i jednotlivých členů Jednoty Bratrské. Avšak celková výzdoba vypovídá o vysoké úrovni zručnosti nejen tiskařů, ale i řezbářů. Výzdoba se nejvíce soustředila na celou plochu titulní strany každého dílu bible a byla zaměřena na dekorativní prvky a různé symbolické výjevy. Jejich charakter určovala skutečnost, zda se vztahují obsahově k bibli či nikoli. Repertoár dekorativních prvků byl široký. Umělci často vytvářeli originály, v některých případech se inspirovali současnými zahraničními styly. Jejich tvorbu ovlivňovaly i jiné tiskárny českých zemí, se kterými byli tiskaři v kontaktu. Text bible psaný staročesky byl na literárním vrcholu. Ostatně se místy liší od ostatních českých biblí. Ikonografické zpracování bylo důkladně prostudováno a použito.

11.2. Výtvarná kvalita Melantrichovy Bible české

Melantrich, jakožto svobodný tiskař si na výzdobu bible r.1570 najal velice schopné umělce - kreslíře, kteří měli široký rozhled po italském umění a dalších evropských oblastech. Bible obsahuje mnoho ilustrací, které vyprávějí ve stručnosti konkrétní příběh z bible, který se vztahoval k dané knize. Ilustrace jsou většího formátu, než je tomu u kralické „šestidílnky“. Melantrich zařadil do své publikace svůj tiskařský signet a znak království. Grafiky díky většímu formátu působí uvolněným dojmem. Obrazy jsou vytvořeny realisticky. Po stránce stylové je vidět velký vliv italského umění, především architektonického zpracování a průhledů do krajin.

11.3. Porovnání Melantrichovy bible s Biblí kralickou

Ilustrace, které jsou obsaženy v Melantrichově bibli (vyšla dříve, než Bible Kralická) nesou velmi kvalitně zpracované dřevořezy. Výzdoba Melantrichovy Bible české je pojata svobodným způsobem. Každá ilustrace rozvíjí ve zkrácené verzi příběh, který se váže k textu knihy a vždy zabírá zhruba třetinu stránky. Umělci Tertio a Florian, kteří byli autory návrhů kreseb pro ilustrace Bible České, hledali své zdroje inspirace

v tehdejší renesanční Itálii. Oba umělci nebyli původem z Čech, i když ilustrace vznikaly již v Praze. Tertio měl k italskému umění nejbližší, poněvadž pocházel z Bergama. Florian, který pocházel z německého Kolína nad Rýnem (významné obchodní, politické a umělecké centrum), měl taktéž možnost poznat italské umění. Pro zdůraznění hloubky obrazu plně využili lineární perspektivu a příběhy zasazovali do soudobého světa. Vesměs se objevuje ve výjevech architektura současného renesančního slohu. J. Melantrich vlastnil privilegia pro tisk bible, která byla určena pro širší veřejnost (šlechtu) a také Bibli dedikoval císaři Maxmiliánovi II. To jsou nesporné výhody, kterých tiskař mohl využít.

Šestidílná Bible kralická byla určena pro duchovní a další představitele sboru, proto byla výzdoba skromější. Bratři své umění nejvíce uplatnili na kancionálech, které byly určeny pro jednotlivé sbory. Přišly tedy do styku i s obyčejnými členy Jednoty. Zdroje grafické tvorby se lišily od autorů Bible české, poněvadž bratři měli rozšířené kontakty v Německu a dalších zemích Evropy, kde působilo mnoho předních světových tiskařů. Z jejich produkce proto těžili nejvíce. Nelze také upřít originalitu samotných bratrských řezbářů. Výzdoba šestidílné bible se držela dobového tradičního zobrazení. Ilustrace, které se nevztahovaly k textu, pojímaly široký soubor zdobných prvků. Byly plně fiktivních zvířat a tvorů nebo naopak různých druhů živočichů, rostlinstva a ornamentálních prvků. Bratrští řezbáři čerpali ze soudobých zdrojů. Jak již bylo zmíněno, přestože bratři se nacházeli v ilegalitě, vyrovnali se svými tisky těm světovým a mezi českou literární tvorbou stáli na samém vrcholu.

12. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

Dt – Pátá Mojžíšova (Deuteronomium)

Ex – Druhá Mojžíšova (Exodus)

J – Jan (evangelium)

Jon – Jonáš (proroctví)

Joz – Jozue

Ko – Koloským (list Pavlův)

L – Lukáš (evangelium)

Mt – Matouš (evangelium)

Sk – Skutky apoštolské

Zj – Zjevení Janovo

13. SEZNAM LITERATURY

- BLAŽÍČEK Oldřich. J./ KROPÁČEK Jiří: Slovník pojmů z dějin umění. Praha 1991
- BOHATCOVÁ 1990 — Miriam BOHATCOVÁ a kol.: Česká kniha v proměnách staletí. Praha 1990
- BOHATCOVÁ 1989 — Mirjam BOHATCOVÁ: Knižní dřevořez v Čechách a na Moravě od 70.let 15.století do 1620. In: DĚJINY ČESKÉHO VÝTVARNÉHO UMĚNÍ II/1, Praha 1989, 107-115
- BOHATCOVÁ 1985 — Mirjam BOHATCOVÁ: Symbol stromu poznání a stromu života v bratrských tiscích. In: Z kralické tvrže XII, 1985, 7-14
- BOHATCOVÁ 1979 — Mirjam BOHATCOVÁ: Ediční program ivančických a kralických tisků. In: Z kralické tvrže X, 1979, 9-21
- DAŇKOVÁ [BOHATCOVÁ] 1948 — Mirjam DAŇKOVÁ [BOHATCOVÁ]: Bratrské tisky ivančické a kralické (disertační práce na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy). Praha 1948
- FIALOVÁ/ KOPECKÝ / SETTARI 1972 — Vlasta FIALOVÁ/ Milan KOPECKÝ (ed.) / Olga SETTARI: Trialog o kralické minulosti, Brno 1972
- FIALOVÁ 1968 — Vlasta FIALOVÁ: Kraličtí impresoři. In: Z kralické tvrže II, 1968, 6-10
- FIALOVÁ 1968 — Vlasta FIALOVÁ: Zachariáš Solín, tiskař Kralické bible. Brno 1968
- HALAMA 2002 — Ota HALAMA: Otázka svatých v české reformaci. Její proměny od doby Karla IV. do České konfese. Brno 2002
- HORÁK 1948 — František HORÁK: Česká kniha v minulosti a její výzdoba. Praha 1948
- HREJSA 1914 — Ferdinand HREJSA: Česká reformace. Praha 1914
- CHALOUPKA 1980 — Jan CHALOUPKA: Některé prvky grafické úpravy kralických tisků. In: Časopis Moravského muzea 1980, 65, 67-80
- Leland RYKEN/ Jim WILHOIT/ Tremper LONGMAN (ed.): Dictionary of Biblical Imagery. USA 1998
- MAINUŠ 1979 — František MAINUŠ: Poznámky k ekonomice, společnosti a kultuře v době vzniku tiskárny v Kralicích. In: : Z kralické tvrže X, 1979, 3-8
- NOVOTNÝ 1956 — Adolf NOVOTNÝ: Biblický slovník. Praha 1956, 118
- RAMBOUSEK 1957 — Jan RAMBOUSEK: Dřevořez, dřevoryt a příbuzné techniky. Praha 1957
- ROYT 2010 — Jan ROYT: Kristus v křesťanské ikonografii. České Budějovice 2010
- ROYT 2006 — Jan ROYT: Slovník biblické ikonografie. Praha 2006
- Jan ROYT/Hana ŠEDINOVÁ: Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii. Praha 1998
- ŘÍČAN 1957 — Rudolf ŘÍČAN: Dějiny Jednoty bratrské. Praha 1957
- STUDENÝ 1992 — Jaroslav STUDENÝ: Křesťanské symboly. Olomouc 1992
- SVOBODA 1973 — Ludvík SVOBODA a kol.: Encyklopedie antiky. Praha 1973
- TOBOLKA 1949 — Zdeněk Václav TOBOLKA: Kniha, její vznik, vývoj a rozbor. Praha 1949
- VÁVRA 1961 — Ivan VÁVRA: Emblémy monogramy, značky a znaky v tiscích ivančických a kralických. LISTY FILOLOGICKÉ 84, 131-139
- VÁVRA 1960 — Ivan VÁVRA: Emblémy monogramy, značky a znaky v tiscích ivančických a kralických. In: LISTY FILOLOGICKÉ 83, 1960, 152-161, 286-292
- VOIT 2006 — Petr VOIT: Encyklopedie knihy: Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. Století. Praha 2006
- WINTER 1909 — Zikmund WINTER: Řemeslnictvo a živnosti XVI.věku v Čechách. (1526-1620). Praha 1909

14. SEZNAM PRAMENŮ

- III. T. 67/1 — Biblí české. Díl první. Totiž, Patery knihy Mojžíšovy, vnově vydané. M D LXXIX. Kralice 1579
- III.T. 67/2 — Biblí české. Díl druhý. Vnově vydaný. Léta Páně M D LXXX. Kralice 1580
- III.T. 67/3 — Biblí české. Díl třetí. Vnově vydaný, léta Páně M D LXXXII. Kralice 1582
- III.T. 67/4 — Biblí české. Díl čtvrtý. V nově vydaný, Léta M D LXXX VII Syrach 48, 26 Izaiáš prorok veliký a vzácný v proroctví svém. Kralice 1587
- III.T. 67/5 — Biblí české. Díl pátý, Vněmž se knihy, ty kteréž sou nazvány Apokryfa, pokládají. Vnově vydaný, Léta M D LXXX VIII. Kralice 1588
- III.T. 67/6 — Biblí české. Díl šestý. Totiž Nový Zákon V nově přehlédnutý. Léta Páně M D XC IV. Kralice 1594
- II.T. 124 — Biblí svatá. To jest kniha, v níž se všecka Písma svatá Starého i Nového Zákona zdržují; v nově vytištěna a vydána, Léta Páně, M D XC VI. Kralice 1596
- III.T. 72 — Biblí svatá. To jest kniha v níž se všecka písma svatá Starého i nového zákona obsahují. Vnově vytištěná vydaná MDCXIII. Kralice 1613
- IV.T. 4 — Biblí česká, to jest všecka svatá písma obojího Starého i Nového zákona. Vytištěna v Starém Městě pražském prací a nákladem Jiříka Melantricha z Aventýnu léta MD LXX. Cum gratia et privilegio S. R. Imperatoris ad annos duodecim. Praha 1570

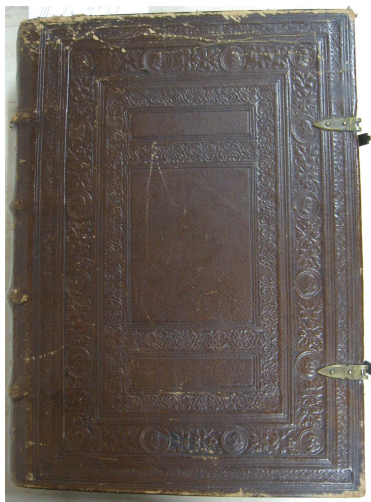
15. SEZNAM VYOBRAZENÍ

1. Bible Kralická díl 1., vazba bible, 1579. Praha, Ústřední archiv Českobratrské církve evangelické, sign.III.T. 67/1. Foto: autor
2. Bible Kralická díl 1., titulní strana, 1579. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/1. Foto: autor
3. Bible Kralická díl 1., fol. 196a, vlys - Čtvrtá Mojžíšova, 1579. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/1. Foto: autor
4. Bible Kralická díl 1., fol. 265a, iniciála T – Pátá Mojžíšova 1579. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/1. Foto: autor
5. Bible Kralická díl 1., varianty malých iniciál u kapitol, 1579. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/1. Foto: autor
6. Bible Kralická díl 1., fol. 146b, maureska – Třetí Mojžíšova 1579. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/1. Foto: autor
7. Bible Kralická díl 1., fol. 265b, maureska - Pátá Mojžíšova 1579. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/1. Foto: autor
8. Bible Kralická díl II., vazba bible , 1580. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/2. Foto: autor
9. Bible Kralická díl II., titulní strana, 1580. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/2. Foto: autor
10. Bible Kralická díl II., fol.42b , vlys - Soudců; 1580. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/2. Foto: autor
11. Bible Kralická díl II., 1580, fol. 42b, iniciála S – Soudců, Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/2. Foto: autor
12. Bible Kralická díl II., fol. 186a, malá maureska - Druhá Samuelova, 1580. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/2. Foto: autor
13. Bible Kralická díl II., fol. 238a, koncovka První Královská, 1580. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/2. Foto: autor
14. Bible Kralická díl III., vazba bible , 1582. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/3. Foto: autor
15. Bible Kralická díl III., titulní strana, 1582. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/3. Foto:autor
16. Bible Kralická díl III., fol.140b, vlys – Žalmy, 1582. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/3. Foto: autor
17. Bible Kralická díl III., fol.170a, vlys – Přísloví, 1582. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/3. Foto: autor
18. Bible Kralická díl III., fol. 225a, iniciála P – Kazatel, 1582. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/3. Foto: autor
19. Bible Kralická díl III., fol.49a, iniciála A – Žalmy, 1582. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/3. Foto: autor
20. Bible Kralická díl IV., vazba bible, 1587. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/4. Foto: autor
21. Bible Kralická díl IV., titulní strana, 1587. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/4. Foto: autor
22. Bible Kralická díl IV., fol. 211a, vlys – Ezechiel, 1587. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/4. Foto: autor
23. Bible Kralická díl IV., fol. 370a, vlys – Jonáš, 1587. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/4. Foto: autor

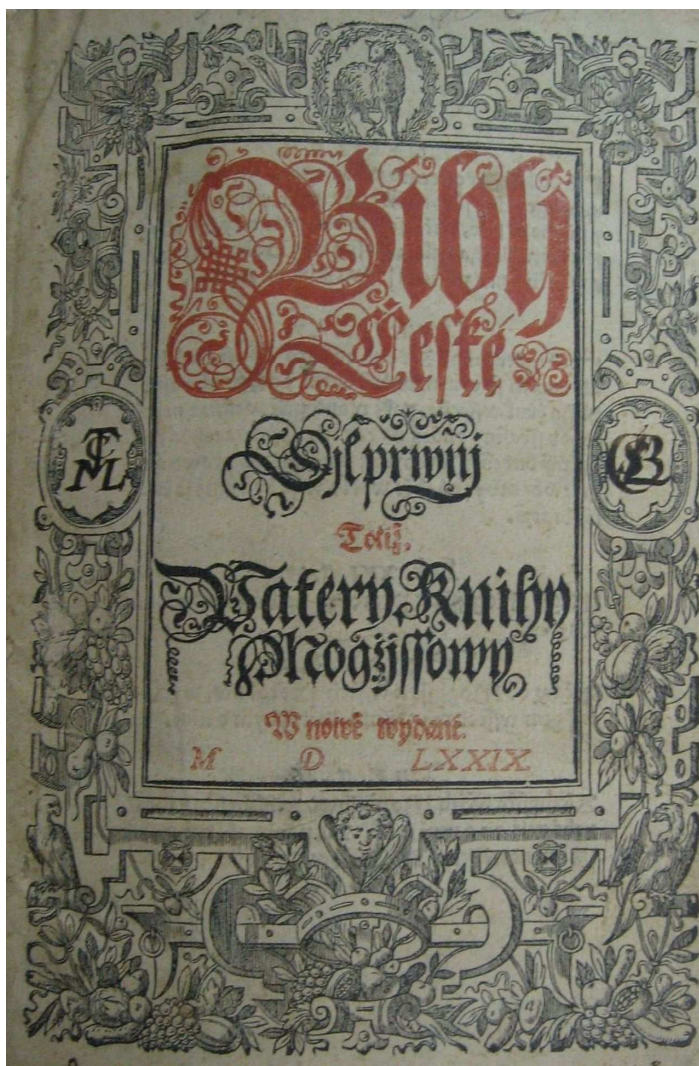
24. Bible Kralická díl IV., fol. 374a, iniciála S – Micheáš, 1587. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/4. Foto: autor
25. Bible Kralická díl IV., fol.203b, iniciála A – Jeremjáš, 1587. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/4. Foto: autor
26. Bible Kralická díl IV., iniciála Z – Předmluva, 1587. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/4. Foto: autor
27. Bible Kralická díl V., vazba bible, 1588. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/5. Foto: autor
28. Bible Kralická díl V., titulní strana, 1588. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/5. Foto: autor
29. Bible Kralická díl V., fol. 1a, vlys - Tobijáš, 1588. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/5. Foto: autor
30. Bible Kralická díl V., fol. 117b, vlys - Přídavky k Ester ,1588. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/5. Foto: autor
31. Bible Kralická díl V., iniciála M - Předmluvy, 1588. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/5. Foto: autor
32. Bible Kralická díl V., fol. 122a, koncovka - Přídavky k Ester,1588. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/5. Foto: autor
33. Bible Kralická díl V., fol. 295b, maureska - Sírachovec, 1588. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/5. Foto: autor
34. Bible Kralická díl VI., vazba bible, 1594. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/6. Foto: autor
35. Bible Kralická díl VI., titulní strana, 1594. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/6. Foto:autor
36. Bible Kralická díl VI., fol. 2a, vlys - Matouš, 1594. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/6. Foto: autor
37. Bible Kralická díl VI., fol. 331b, vlys - Galatským, 1594. Praha, ÚAČCE, sign.III.T 67/6. Foto: autor
38. Bible Kralická díl VI., fol. 149b, iniciála S - Jan, 1594. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/6. Foto: autor
39. Bible Kralická díl VI., fol. 331b, iniciála P - Galatským, 1594. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/6. Foto: autor
40. Bible Kralická díl VI., varianty malých iniciál - Galatským, 1594. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/6. Foto: autor
41. Bible Kralická díl VI., fol. 396a, koncovka - Filemonovi , 1594. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/6. Foto: autor
42. Bible Kralická díl VI., maureska – závěr bible, 1594. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/6. Foto: autor
43. Bible Kralická díl VI., kruhová maureska - závěr bible, 1594. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/6. Foto: autor
44. Bible Kralická jednodílná, vazba bible, 1596. Praha, ÚAČCE, sign.II.T. 124. Foto: autor
45. Bible Kralická jednodílná, titulní strana, 1596. Praha, ÚAČCE, sign.II.T. 124. Foto: autor
46. Bible Kralická jednodílná, s. 721, vlys - Jonáš, 1596. Praha, ÚAČCE, sign.II.T. 124. Foto: autor
47. Bible Kralická jednodílná, s. 923, štoček – Nový zákon, 1596. Praha, ÚAČCE, sign.II.T. 124. Foto: autor
48. Bible Kralická jednodílná, s. 923, vlys - Matouš, 1596. Praha, ÚAČCE, sign.II.T. 124. Foto: autor

49. Bible Kralická jednodílná, s. 923, iniciála K - Matouš, 1596. Praha, ÚAČCE, sign.II.T. 124. Foto: autor
50. Bible Kralická jednodílná, varianty malých iniciál jednotlivých kapitol, 1596. Praha, ÚAČCE, sign.II.T. 124. Foto: autor
51. Bible Kralická jednodílná, s. 1140, maureska s monogramem ZS a tiskařským signetem – Zjevení Janovo, 1596. Praha, ÚAČCE, sign.II.T. 124. Foto: autor
52. Bible Kralická jednodílná, vazba bible, 1613. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 72. Foto: autor
53. Bible Kralická jednodílná, titulní strana, 1613. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 72. Foto: autor
54. Bible Kralická jednodílná, s. 197, vlys - Jozue, 1613. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 72. Foto: autor
55. Bible Kralická jednodílná, iniciála K - Předmluva, 1613. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 72. Foto: autor
56. Bible Kralická jednodílná, s. 197, iniciála S - Jozue, 1613. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 72. Foto: autor
57. Bible Kralická jednodílná, vzor iniciály u jednotlivých kapitol, 1613. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 72. Foto: autor
58. Bible Kralická jednodílná, s. 445, maureska - Ester, 1613. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 72. Foto: autor
59. Bible Kralická jednodílná, s. 196, maureska – Pátá Mojžíšova, 1613. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 72. Foto: autor
60. Bible Melantrichova, titulní strana, 1570⁴. Praha, ÚAČCE, sign.IV.T. 4. Reprodukce z: www.manuscriptorium.com, Vyhledáno dne: 20.10. 2011
61. Bible Melantrichova, ilustrace , 1570⁴. Praha, ÚAČCE, sign.IV.T. 4. Foto: autor
62. Bible Melantrichova, fol. 11a, ilustrace - První Mojžíšova, 1570⁴. Praha, ÚAČCE, sign.IV.T. 4. Foto: autor
63. Bible Melantrichova, fol. 74b, ilustrace - Čtvrtá Mojžíšova, 1570⁴. Praha, ÚAČCE, sign.IV.T.4. Foto: autor
64. Bible Melantrichova, fol. 466b, ilustrace - Malachiáš, 1570⁴. Praha, ÚAČCE, sign.IV.T. 4. Foto: autor

16. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

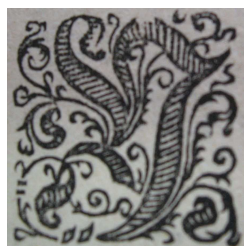
1. Bible Kralická díl 1., vazba bible, 1579. Praha, Ústřední archiv Českobratrské církve evangelické, sign.III.T. 67/1.

2. Bible Kralická díl 1., titulní strana, 1579. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/1

3. Bible Kralická díl 1., fol. 196a, vlys, 1579. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/1

4. Bible Kralická díl 1., fol. 265a, iniciála T, 1579. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/1

5. Bible Kralická díl 1., varianty malých iniciál u kapitol, 1579. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/1

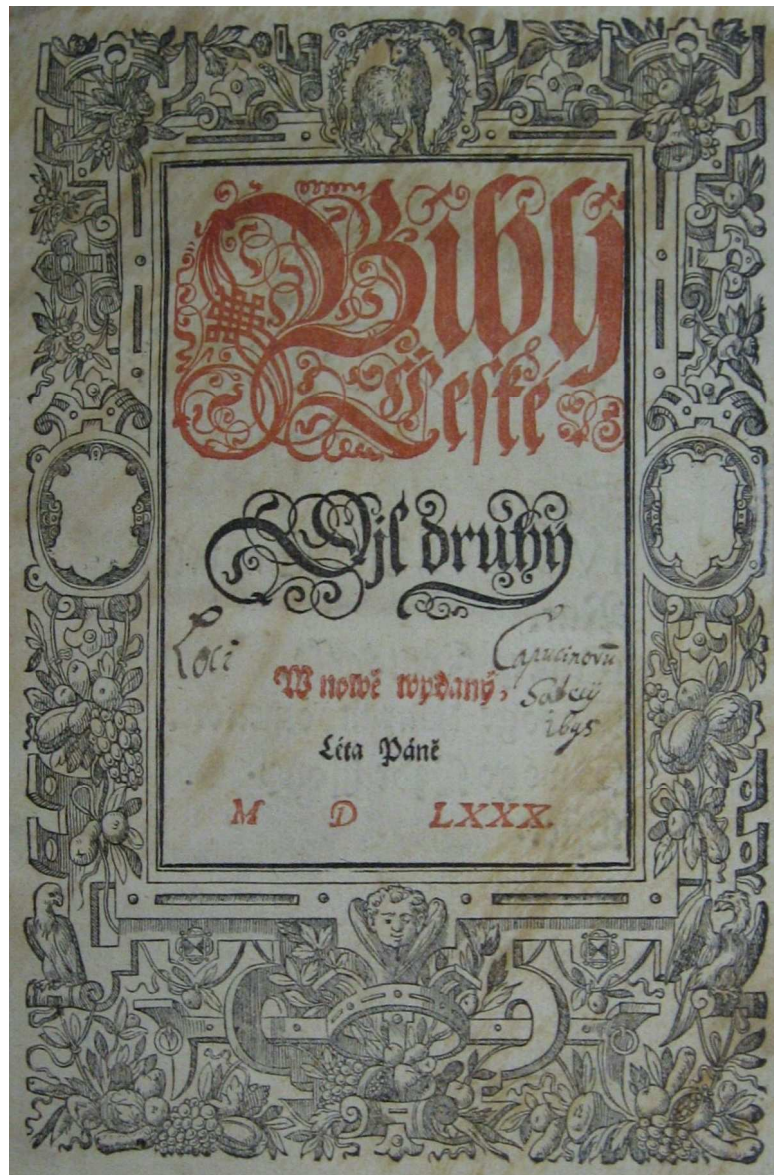

6. Bible Kralická díl 1., fol. 146b, maureska, 1579. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/1

7. Bible Kralická díl 1., fol. 265b, maureska, 1579. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/1

8. Bible Kralická díl II., vazba bible, 1580. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/2

9. Bible Kralická díl II., titulní strana, 1580. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/2.

10. Bible Kralická díl II., fol.42b , vlys; 1580. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/2.

11. Bible Kralická díl II., 1580, fol. 42b, iniciála S, Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/2.

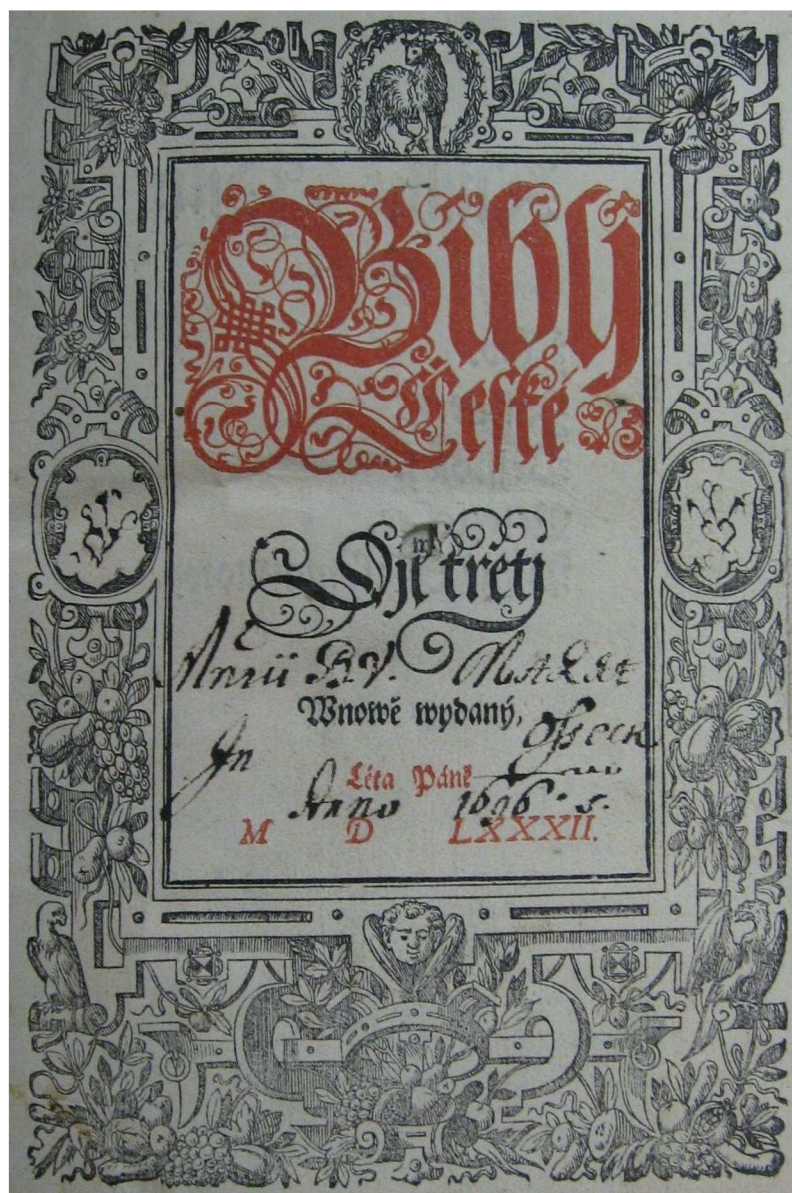

12. Bible Kralická díl II., fol. 186a, malá maureska, 1580. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/2.

13. Bible Kralická díl II., fol. 238a, koncovka, 1580. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/2.

14. Bible Kralická díl III., vazba bible , 1582. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/3.

15. Bible Kralická díl III., titulní strana, 1582. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/3

16. Bible Kralická díl III., fol.140b, vlys, 1582. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/3.

17. Bible Kralická díl III., fol.170a, vlys, 1582. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/3.

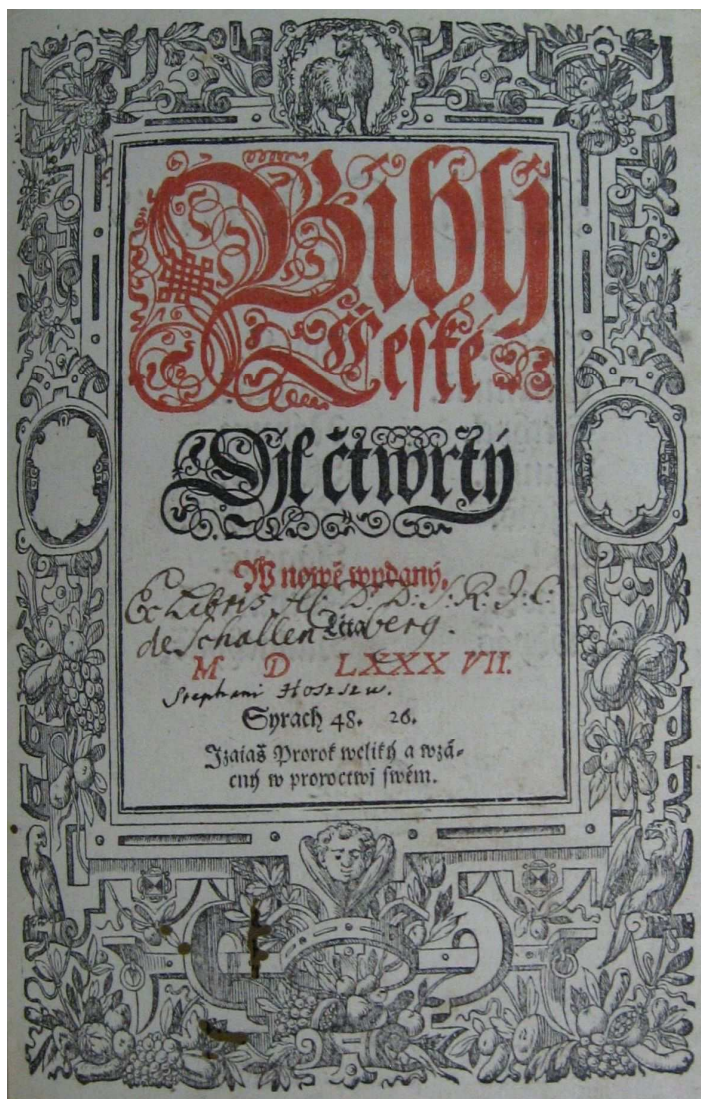

18. Bible Kralická díl III., fol. 225a, iniciála P, 1582. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/3.

19. Bible Kralická díl III., fol.49a, iniciála A, 1582. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/3.

20. Bible Kralická díl IV., vazba bible, 1587. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/4.

21. Bible Kralická díl IV., titulní strana, 1587. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/4.

22. Bible Kralická díl IV., fol. 211a, vlys, 1587. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/4.

23. Bible Kralická díl IV., fol. 370a, vlys, 1587. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/4.

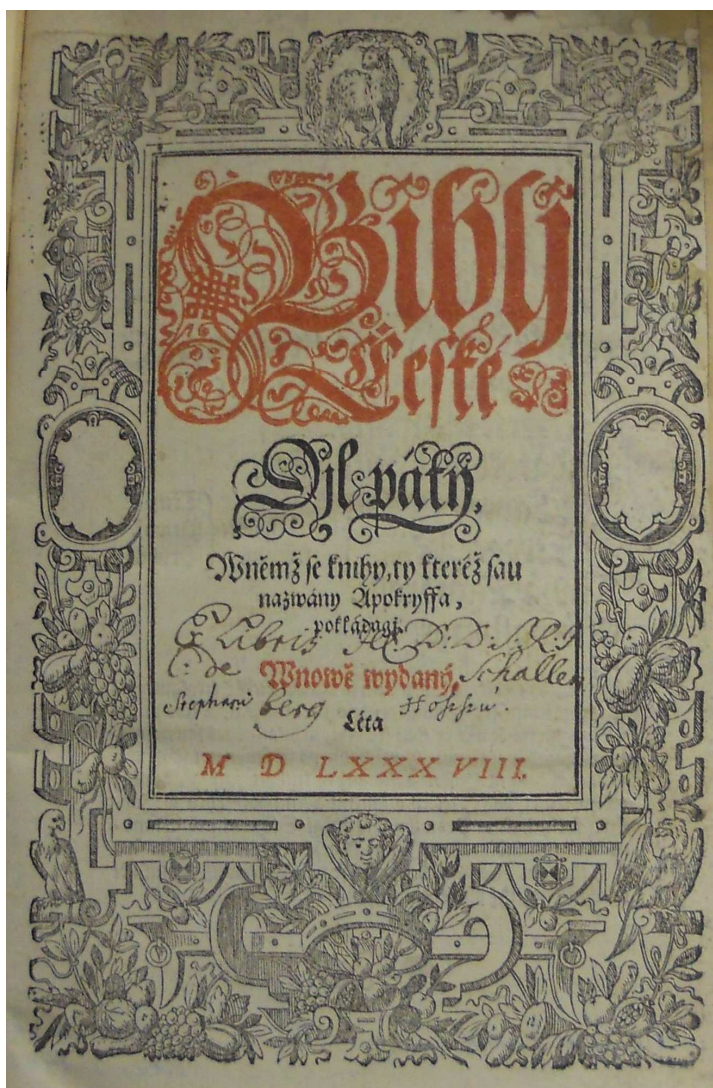
24. Bible Kralická díl IV., fol. 374a, iniciála S, 1587. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/4.

25. Bible Kralická díl IV., fol.203b, iniciála A, 1587. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/4.

26. Bible Kralická díl IV., iniciála Z, 1587. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/4.

27. Bible Kralická díl V., vazba bible, 1588. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/5.

28. Bible Kralická díl V., titulní strana, 1588. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/5.

29. Bible Kralická díl V., fol. 1a, vlys, 1588. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/5.

30. Bible Kralická díl V., fol. 117b, vlys, 1588. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/5.

31. Bible Kralická díl V., iniciála M, 1588. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/5.

32. Bible Kralická díl V., fol. 122a, koncovka, 1588. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/5.

33. Bible Kralická díl V., fol. 295b, maureska, 1588. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/5.

34. Bible Kralická díl VI., vazba bible, 1594. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/6.

35. Bible Kralická díl VI., titulní strana, 1594. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/6.

36. Bible Kralická díl VI., fol. 2a, vlys, 1594. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/6.

37. Bible Kralická díl VI., fol. 331b, vlys, 1594. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/6.

38. Bible Kralická díl VI., fol. 149b, iniciála S, 1594. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/6.

39. Bible Kralická díl VI., fol. 331b, iniciála P, 1594. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/6.

40. Bible Kralická díl VI., varianty iniciál u kapitol, 1594. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/6

41. Bible Kralická díl VI., fol. 396a, koncovka, 1594. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/6.

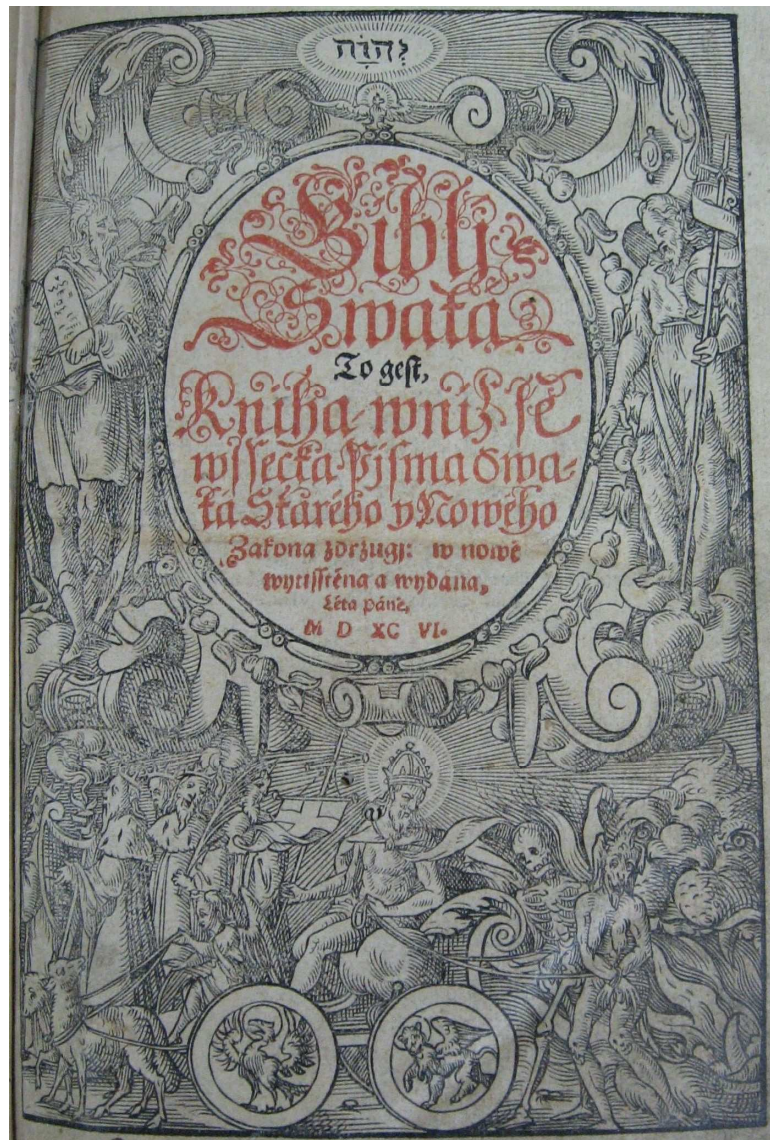
42. Bible Kralická díl VI., maureska, 1594. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/6.

43. Bible Kralická díl VI., kruhová maureska, 1594. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 67/6.

44. Bible Kralická jednodílná, vazba bible, 1596. Praha, ÚAČCE, sign.II.T. 124.

45. Bible Kralická jednodílná, titulní strana, 1596. Praha, ÚAČCE, sign.II.T. 124.

46. Bible Kralická jednodílná, s. 721, vlys, 1596. Praha, ÚAČCE, sign.II.T. 124.

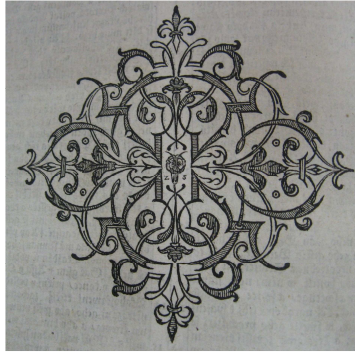
47. Bible Kralická jednodílná, s. 923, štoček, 1596. Praha, ÚAČCE, sign.II.T. 124.

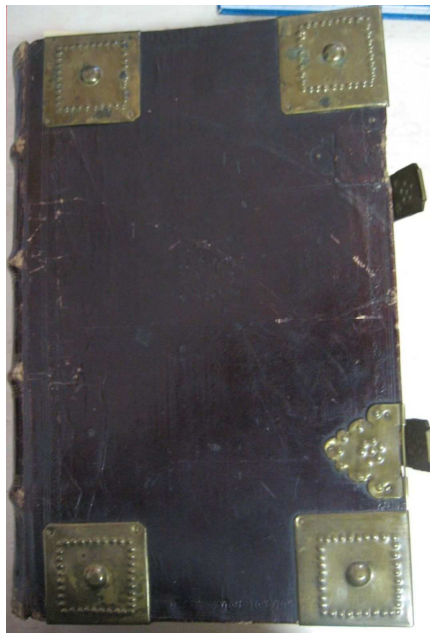
48. Bible Kralická jednodílná, s. 923, vlys, 1596. Praha, ÚAČCE, sign.II.T. 124.

49. Bible Kralická jednodílná, s. 923, iniciála K, 1596. Praha, ÚAČCE, sign.II.T. 124.
 50. Bible Kralická jednodílná, varianty iniciál u kapitol, 1596. Praha, ÚAČCE, sign.II.T. 124.

51. Bible Kralická jednodílná, s. 1140, maureska s monogramem ZS a signetem, 1596.Praha, ÚAČCE, sign.II.T. 124.

52. Bible Kralická jednodílná, vazba bible, 1613. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 72.

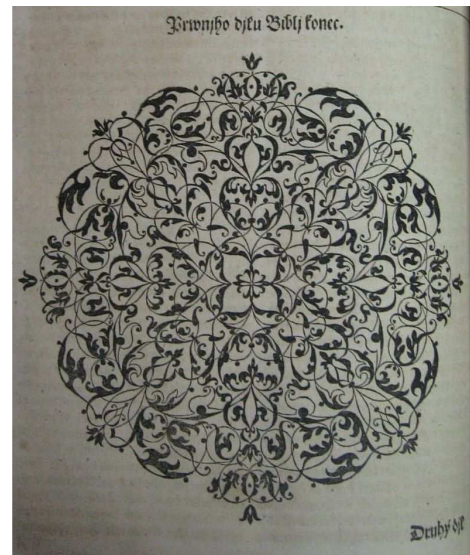
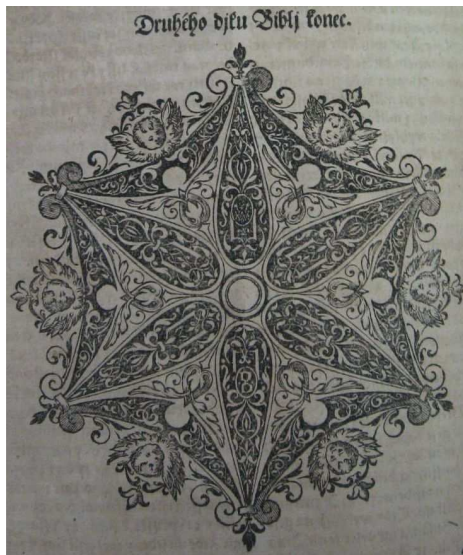
53. Bible Kralická jednodílná, titulní strana, 1613. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 72.

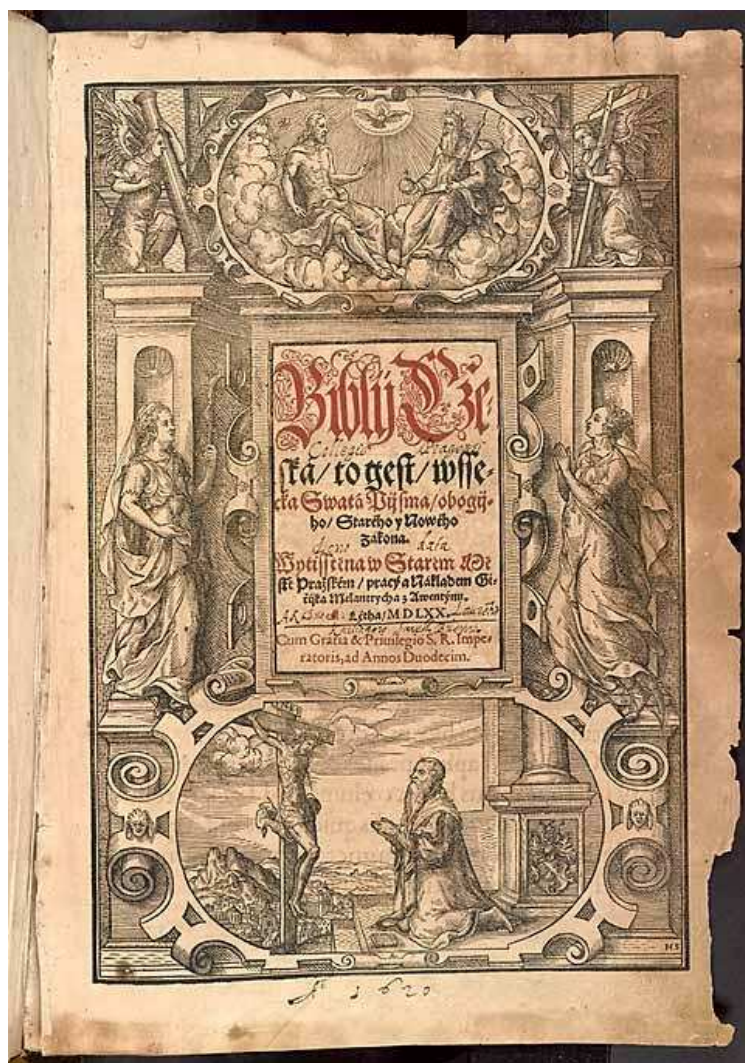
54. Bible Kralická jednodílná, s. 197, vlys, 1613. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 72.

55. Bible Kralická jednodílná, iniciála K, 1613. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 72.
56. Bible Kralická jednodílná, s. 197, iniciála S, 1613. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 72.
57. Bible Kralická jednodílná, vzor iniciály jednotlivých kapitol, 1613. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 72.

58. Bible Kralická jednodílná, s. 445, maureska, 1613. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 72.
59. Bible Kralická jednodílná, s. 196, maureska, 1613. Praha, ÚAČCE, sign.III.T. 72.

60. Bible Melantrichova, titulní strana, 1570⁴. Praha, ÚAČCE, sign.IV.T. 4.

61. Bible Melantrichova, ilustrace, 1570⁴: Praha, ÚAČCE, sign.IV.T. 4

62. Bible Melantrichova, fol. 11a, ilustrace, 1570⁴: Praha, ÚAČCE, sign.IV.T. 4

63. Bible Melantrichova, fol. 74b, ilustrace, 1570⁴. Praha, ÚAČCE, sign.IV.T. 4

64. Bible Melantrichova, fol. 466b, ilustrace, 1570⁴. Praha, ÚAČCE, sign.IV.T. 4